

T. C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FARKLI SOSYO—EKONOMİK DÜZEYDEKİ
ORTAOKUL SON SINIFA DEVAM EDEN ÖĞRENCİLERİN
YARATICILIKLARI İLE İLGİLİ ALANLARININ
BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ**

ÇOCUK SAĞLIĞI VE EĞİTİMİ PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

NERİMAN ÇAĞATAY - ARAL

ANKARA - 1992

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

FARKLI SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDEKİ
ORTAOKUL SON SINIFA DEVAM EDEN ÖĞRENCİLERİN
YARATICILIKLARI İLE İLGİLİ ALANLARININ
BAZİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

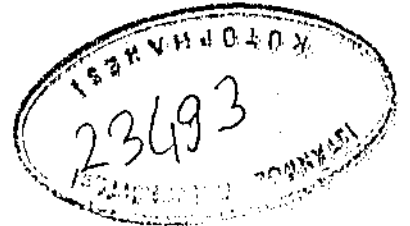
COCUK SAĞLIĞI VE EĞİTİMİ PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

NERİMAN CAĞATAY-ARAL

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF.DR.SULE BİLİR

ANKARA-1992

5827-92

TEZ SAVUNMA JÜRİSİ

Sule Bilir

PROF. DR. SULE BİLİR

DANISMAN ÜYE

Suna Baykan

PROF. DR. SUNA BAYKAN

ÜYE

M. Arı

PROF. DR. MEZİYET ARI

ÜYE

Duyan Magden

PROF. DR. DUYAN MAGDEN

ÜYE

Sibel Güneysu

DOÇ. DR. SİBEL GÜNEYSU

ÜYE

GİRİŞ.....	1
YARATICILIK.....	7
Yaratıcılığın Tanımı.....	7
Yaratıcılık Basamakları.....	8
Hazırlık Dönemi.....	8
Bekleme Dönemi.....	9
İçedоğuş Dönemi.....	9
Veri Değerlendirme Dönemi.....	9
Yaratıcılığın Gelişimi.....	9
Yaratıcılığın Gelişimini Etkileyen Etmenler.....	13
Kalıtım ve Çevre.....	13
Cinsiyet.....	14
Sosyo-Ekonomik Düzey.....	15
Doğum sırası.....	15
Zeka.....	15
Yaratıcılığın Gelistirilmesi.....	18
İLGİLER.....	24
İlginin Tanımı.....	24
İlginin Oluşumu ve Gelişimi.....	25
Kazanc ve Deneme Dönemi (0-12 yaş).....	26
Organizasyon ve Değerlendirme Dönemi (12-18 yaş).....	26
Verim Dönemi (18 yaş ve sonrası).....	28
İlginin Gelişimini Etkileyen Etmenler.....	29
Yaş.....	29
Cinsiyet.....	29
Aile ve Çevre.....	30

Sosyo-Ekonomik Düzey.....	30
Gelişimsel Özellikler ve Kisilik.....	31
Zeka.....	32
Ergenlik Dönemi İlgileri.....	33
Kişisel İlgiler.....	33
Sosyal İlgiler.....	35
Boş Zaman İlgileri.....	36
Ergenlik dönemi İlgilerinin Belirlenmesi ve Ölçülmesi.....	37
MESLEK SEÇİMİ.....	40
Meslek Seçiminin Önemi.....	40
Meslek Seçimi İle İlgili Teoriler.....	42
Psikoanalitik Teori.....	43
Tipoloji Teorisi.....	46
Gelişimsel Teoriler.....	47
Ginzberg Teorisi.....	48
Super'in Mesleki Benlik Kavramı Teorisi.....	51
Meslek Seçimini Etkileyen Etmenler.....	56
Bireysel Etmenler.....	56
Zihinsel Kapasite.....	57
Sosyo-Ekonomik Düzey.....	58
Meslek Seçimi ile İlgiler.....	59
Cinsiyet.....	60
Toplumsal Etmenler.....	61
Ebeveynlerin Etkisi.....	61
Arkadaşların Etkisi.....	63

Kardeşlerin Etkisi.....	64
Okulun Etkisi.....	64
KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	66
ARASTIRMANIN AMACI.....	85
Temel Problem.....	89
Alt Problem.....	89
ARASTIRMA YÖNTEM VE ARAÇLARI.....	91
Araştırmanın Evreni ve Örneklem.....	91
Veri Toplama Araçları.....	91
Torrance Yaratıcı Düşünme Testi.....	94
Kuder ilgi Alanları Tercihî Envanteri	
Form CH.....	98
Veri Toplama Yöntemi.....	104
Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi.....	105
Verilerin Değerlendirilmesi.....	105
Verilerin Analizi.....	106
BULGULAR.....	108
TARTIŞMA.....	157
SONUÇ.....	178
ÖNERİLER.....	183
ÖZET.....	188
SUMMARY.....	191
KAYNAKLAR.....	194
EKLER.....	210

T A B L O L A R I N D İ Z İ N İ

Sayfa No

Tablo 1. Örnekleme Oluşturan Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	93
Tablo 2. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Kardeş Sayılarına Görey Dağılımı.....	110
Tablo 3. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Doğum Sırasına Görey Dağılımı.....	111
Tablo 4. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Anne Eğitimi Durumlarına Görey Dağılımı.....	112
Tablo 5. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Baba Eğitimi Durumlarına Görey Dağılımı.....	113
Tablo 6. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Annenin Çalışma Durumlarına Görey Dağılımı.....	114
Tablo 7. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzy ve Baba Mesleklerine Görey Dağılımı.....	115
Tablo 8. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzydeki Deneklerin Cinsiyet ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	116

Tablo 9. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Deneklerin Cinsiyetlerinin Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	119
Tablo 10. Araştırmaya Alınan Kız ve Erkek Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ile Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar.....	120
Tablo 11. Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardeş Sayısı ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	122
Tablo 12. Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardeş Sayısının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	124
Tablo 13. Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sırası ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	125
Tablo 14. Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sırasının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	127
Tablo 15. Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Eğitim Durumu ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	128
Tablo 16. Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Eğitim Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	130

Tablo 17. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumu ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	131
Tablo 18. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	133
Tablo 19. Araştırmaya Alınan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumları ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	134
Tablo 20. Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Çalışma Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	136
Tablo 21. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Meslekleri ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	137
Tablo 22. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Mesleklerinin Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	139
Tablo 23. Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı.....	140
Tablo 24. Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	142

Tablo 25. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Kardeş Sayılarına Göre Dağılımı.....	144
Tablo 26. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Doğum Sıralarına Göre Dağılımı.....	145
Tablo 27. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Anne Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	146
Tablo 28. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Baba Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	148
Tablo 29. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Anne Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.....	150
Tablo 30. Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Baba Mesleklerine Göre Dağılımı.....	151
Tablo 31. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Saptanan İlgili Alanları ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.....	153
Tablo 32. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	156

ŞEKİLLERİN DİZİNİ

Sayfa

Sekil 1. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Deneklerin Cinsiyete Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	118
Sekil 2. Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardes Sayılarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	123
Sekil 3. Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sirasına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	126
Sekil 4. Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Eğitim Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	129
Sekil 5. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	132
Sekil 6. Araştırmaya Alınan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	135
Sekil 7. Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Mesleklerine Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	138
Sekil 8. Araştırmaya Alınan Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	155

GİRİŞ

Günümüz insanı sürekli değişimin ve rekabetin egemen olduğu bir dünyada yaşamını sürdürmek zorundadır. Böyle bir ortamda yaşayan bireyin, karşılaştığı sorunlara çözüm yolları bulabilmesi yaratıcı düşüncenin geliştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Toplumun ve insanlığın gelişmesinde önemli bir yer tutan yaratıcılık, çağımızın en çok kullanılan kelimelerinden biri olmuştur. Yaratıcılık her bireyde var olan ve insanın yaşamının her döneminde bulunabilen bir yetenek, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü, bir tutum ve davranış biçimidir. Daha önceden kurulmamış ilişkileri kurabilme, böylece yeni bir düşünce seması içinde yeni yaşantılar ve yeni ürünler ortaya çıkarabilme yeteneğidir. Doğuştan getirilmiş olan yaratıcılık her çocukta bulunabilir. Fakat yaratıcılığın sürekliliği, gelişimi, derecesi ve ortaya çıkışı kişiden kişiye farklılık gösterebilir.

Yetişkin yaşamına hazırlanmakta olan ergenlerde yaratıcılık kadar ilgiler ve ilgi alanlarına uygun olan mesleği seçme de önem kazanmaktadır. Ergenlerin eğitimleri sırasında karşılaştıkları sorunlardan birisi de ilgi alanına uygun mesleğin seçilmesidir. Meslek seçme durumunda kalan bir öğrenci; yetenekleri, ilgileri, idealleri ve imkanları konusunda bilgilendirilmelidir. Bununla beraber kendi kişiliğinin,

yaratıcılığının ve seçeceği mesleğin gerektirdiği özellikleri iyi bilmeli ve ona göre kararını vermelidir. Çağdaşlaşma yolunda olan toplumumuzun, mesleğinde iyi yetişmiş, kaliteli, yaratıcı ve başarılı elemanlara olan ihtiyacı büyüktür. Böyle elemanların yetişebilmesi için, ergenlerin yaratıcılıkları, ilgi alanları ve başarı durumları gözönünde tutularak meslek seçimine yardım edilmesi gerekmektedir.

Yaratıcılık, esneklik; çok yönlü düşünme, duyarlılık; çevreye, insanlara, karşılaşılan yeni duruma karşı uyanık ve ilgili olma, akıcılık; rahat, çabuk ve bağımsızca düşünebilme ve hareket edebilme, orijinallik; farklı ve değişik sonuçlara varabilme gibi özellikleri içermektedir (1-4).

Son zamanlarda çok önemli bir nitelik sayılan yaratıcılığın, bireyin içten gelen, kendiliğinden beliren orijinal tepkilerine bağlı olduğu anlaşılmıştır. Günlük hayatta, gelenek ve görenekler, içten gelen orijinal davranışların gelişimini sınırlamakta ve çocuklardaki yaratıcılık belirtilerini keşfetmeyi zorlaştırmaktadır. Yaratıcı olabilmek için herşeyden önce bireyin kendine güven duyması, çalışacağı alan hakkında temel teknik bilgilere sahip olması, bağımsızca düşünebilmesi, kimi zaman alışılmış kalıpların ve kuralların dışına çıkabilmesi ve kendisine yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği ortam ve özgürlüğün sağlanmış olması gerekmektedir (5-7).

Cocuklardaki yaratıcılık yeteneğini geliştirebilmek için, erken yaşta eğitime başlamak, yaratıcılıkta etkin bir şekilde rol oynayan duyuuları eğitmek ve geliştirmek gerektiği söylenebilir. Çocuk duyuuları yardımıyla çevresini keşfeder, duyar ve algılar. Cocuğun çevresini algılamasına, gözlemlemesine ve gözlemlerini değerlendirmesine fırsat verilmeli, çocuklarla konuşarak, tartışarak hayal güçlerini geliştirmelerine ve ilgilerini ortaya çıkarmalarına yardımcı olunmalıdır (3,8-10).

Günümüzde ergenlerin meslek seçiminde, yetenekleri kadar ilgilerinin de dikkate alınması gerektiği fikri benimsenmektedir. ilgi konusunda değişik çalışma yapan araştırmacılar ve bilim adamları öncelikle ilgi kavramını tanımlamaya çalışmışlar, ancak karmaşık bir olgu olması nedeniyle büyük güçlüklerle karşılaşmışlar ve ilginin tanımını su şekilde yapmışlardır. ilgi, bir ihtiyacın belirtisidir. Her ihtiyaç doyurulmak ister ve bu istek diğer ihtiyaçları doğurur. Ayrıca her faaliyetin temelinde bir ihtiyaç yattığından, bir etkinlik ya da bir nesne bireyin ihtiyacını karşıladığı oranda onu ilgilendirir. Bazıları ilgiyi kendini tatmin edecek olan etkinliği doğuran zihinsel bir ihtiyaç, bazıları da dikkatin hareket noktası olarak tanımlar. ilgi, belirli bazı nesnelere meşgul olma, bazen de belli bazı etkinlikleri sevme eğilimi olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımlara göre ilgi, bireyi farkında olmadan, zevk aldığı belli nesne ve etkinliklere sürükleyen, zevk almadığı nesne ve etkinliklerden geri çeken bir güçtür (11).

İlgiler meslek seçimlerinde çok önemli rol oynamaktadır. Ergen seçeceği meslekle, aynı zamanda yaşayacağı ortamı, kültürel ve sosyal çevresini de belirlemektedir. Bir an için ergenin ilgisine uygun olmayan yanlış bir seçim yaptığı düşünülürse, seçimin olumsuz sonuçlarının sadece kendisini değil, yakın çevresindeki diğer kişileri, iş ortamını, iş verimini etkileyeceği ve daha genel olarak düşünüldüğünde ülkenin zarar görmesine neden olabileceği söylenebilir. Bu tür olumsuz sonuçları önleyebilmek için gençler ilgi, yetenek, başarı ve yaratıcılık gibi mevcut özellikleri konusunda daha bilinçlice aydınlatılarak kendilerine en uygun olan mesleği seçmeleri yönünde onlara rehberlik edilmesi gerekmektedir (12,13).

Literatürdeki bilgilerde mesleki rehberlik faaliyetlerinin ortaokul yıllarında başlanmasının yararlı olduğu görüşü savunulmaktadır. Yaratıcılık ve ilgiler doğuştan getirilen özellikler olmasına rağmen kişiden kişiye değişiklik gösterdiği gibi yaşlara göre de farklılık gösterebilmektedir. İlgilerin örgütlenmesi ve değerlendirilmesi oniki-onsekiz yaşları arasında olmaktadır. Bu dönemde ahlaki, sosyal ve cinsel ilgiler ortaya çıkmakta ve ergen yaşadığı toplumun bir üyesi olarak kabul edilmektedir. Yine bu dönemde ergenin ilgileri çeşitlilik kazanmakta ve yön değiştirmektedir. Onsekiz yaşından sonra ise, tek bir ilginin etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle

özellikle ortaokul yıllarında öğrencilerin ilgilerinin belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu görüşe göre; ortaokul son sınıfa gelmiş öğrencilerin mevcut ilgilerinin saptanarak bu ilgiler doğrultusunda öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanması yararlı olabilecektir (14,15).

Çocukların ya da ergenlerin yaratıcılıklarının ve ilgilerinin değişmesinde çevrenin de çok önemli rolü olduğu kabul edilmektedir. Eğer yaşanan çevre zengin uyarıcıları içeren bir çevre ise yaratıcılıkta da olumlu değişmeler olacak ve buna paralel olarak da ilgiler değişerek gittikçe artacaktır. Bilindiği gibi yaratıcı davranışlar algıların, duyuların ve duyarlılığın bir uyum içinde eğitilip geliştirilmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte çocukların öğrendikleri bilgi ve becerilerde ilgilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Kısacası ilgiler öğrenme sonucu çeşitlenmektedir (16,17).

Ergenlik öncesi dönemindeki çocukların yaratıcılık ve ilgilerinin saptanması, yaratıcılık ve ilgilerde sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim durumunun, annenin çalışıp çalışmamasının, baba mesleğinin etkili olup olmadığının ve yaratıcılıkla ilgiler arasında bir ilişki bulunup bulunmadığının belirlenmesi, meslek seçiminde ilgilerin önemli olduğu görüşünün vurgulanması düşüncesiyle bu araştırma yapılmıştır.

Y A R A T I C I L I K

Yaratıcılığın Tanımı

Yaratıcılık insan yaşamının ve gelişiminin tüm yönlerinin temelini oluşturmakta ve insan tarafından tamamlanmış her işte temel öge olarak bulunmaktadır. Çocuğun gelişiminde önemli bir yer tutan yaratıcılık kavramı doğurmak, yaratmak, meydana getirmek anlamına gelmektedir. Yüzyıllar boyu, sadece güzel sanatlar alanına ait bir olgu olarak benimsenmiş olan yaratıcılık, tanrısal ve olağanüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmıştır (1,18).

Yaratıcılığın çok değişik şekillerde tanımlanması, bu konuda yapılan araştırmaların birbirleriyle uyusmayan perspektiflere yerleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Homojen bir tanımın yapılamaması yaratıcılığın karmaşıklığını göstermekte olup yapılan tanımlar da yaratıcılığın çeşitli yönleri vurgulandığından önem taşımaktadır (19).

Torrance, yaratıcılığı bir sezgi süreci olarak kabul etmekte, "boşlukları rahatsız edici ya da eksik öğeleri sezip, bunlar hakkında düşünce ya da varsayımlar geliştirmek, bunları sınamak, sonuçları karşılaştırıp değiştirmek ve yeniden denemek" olarak tanımlamaktadır (20,21).

Wallach ve Kagan'a göre yaratıcılık, "çok sayıda çağrışım üretebilmek, bunları yaparken durumdan tamamen ayrılmamak ve acayipliklere sapmamaktır" (22).

Conrad, yaratıcılıkla ilgili araştırmalarında her insanın bir ölçüye kadar az ya da çok yaratıcı olduğunu ve bireyin ne kadar akıcı düşünürse, o kadar yaratıcı olabileceğini ileri sürmüştür. Buradaki akıcılık düşünce zenginliğini ve çeşitliliğini içermektedir. Akıcılık kavramı üzerinde Guilford'da durmuş, sözel, düşünsel, anlatımsal akıcılık ve çağrışımlarda akıcılık gibi sınıflamalar yapmıştır (23).

Landau, yaratıcılığı "daha önceden kurulmamış ilişkiler arasındaki ilişkileri kurabilme, böylece yeni bir düşünce şeması içinde, yeni yasantılar, deneyimler, düşünce ve fikirlerle yeni ürünler ortaya koyabilme yeteneği" olarak tanımlamıştır (18).

Diğer tanımlar incelendiğinde de, ortak olarak kullanılan kavramın, "yeni" ya da "yenilik" özelliği taşıdığı görölmektedir. Genel ve geniş bir şekilde tanımlandığında ise yaratıcılık, "bilinen şeylerden yepyeni birşey çıkarmak, yeni, özgün bir senteze varmak, bir takım sorunlara yeni çözüm yolları bulmak, daha önceden kullanılmamış ilişkiler arasındaki ilişkileri kurmak, böylece yeni bir düşünce şeması içinde yeni yaşantı, deneyim, fikir ve ürünler ortaya koymak"dır (9,18,24).

Tüm tanımlardan da anlaşılacağı gibi yaratıcı bir kişilikte, en başta merak, sabır, buluşlar yapma yeteneği ile orijinal düşünme, deney ve araştırmalar yapabilme ve sentezci yargılara

varabilme yetenekleri bulunmaktadır. Barun, yaratıcı bir kişinin giriftliği, karmaşıklığı sevdiğini, yargılarında bağımsız, kendine güvenli, oldukça dominant bir kişiliğe sahip olduğunu, baskı ve sınırlamalara tahammül edemediğini ileri sürmektedir. Yaratıcı kişiler hem tutumlarında hem de davranışlarında oldukça bağımsızdırlar (18,25,26).

Yaratıcılık Basamakları

Birçok bilim adamı bir fikrin nasıl yaratıldığını hakkında düşünmüşler ve yaratma sürecinin dört dönemde gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir.

1. Hazırlık dönemi (Preparation)
2. Bekleme dönemi (Incubation)
3. İçedokuş dönemi (Illumination)
4. Veri değerlendirme dönemi (Verification)

Hazırlık Dönemi

Bu safha, belli bir yaratıcılık sürecini içine alacak olan bütün geçmiş yaşam deneyimlerini kapsamaktadır. Herhangi bir problemin çözümü için kişinin kendine kaynaklar bularak, bilgiler elde etmesi ve düşüncelerini olgunlaştırarak bir sonuca varmada gerekli yolu bulması, hazırlık safhasını oluşturmaktadır. Yaratıcılık için kaçınılmaz olan hazırlık safhası bireyin isteğine bağlı olarak başlamakta, olgunlaşmakta ve yetişmeyi sağlamaktadır.

Bekleme Dönemi

Bekleme evresinde problem konusunda edinilmiş bilgiler kişinin içinde bilinç dışı olarak örgütlenmektedir. Kisi bunun farkında olmayabilir. Bu safhada, kişi sorunu çözmeye çalışırken bir ilerleme yapmıyor gibi görülmektedir. Hatta sorunla doğrudan doğruya ilişkili olmayan işlerle uğraşmaktadır. Bu dönem, öğrenme süreçlerinde görülen olgunlaşma dönemine uymaktadır.

İçedоğuş Dönemi

Bu dönem, fikir verme, esinlenme ya da düşüncenin açığa çıktığı safha olarak adlandırılmaktadır. Bilim adamı ya da sanatçı aradığını birden bire bulmakta ve sonuçta ilk defa yeni bir şekil meydana gelmektedir. Her ne olursa olsun her yaratma bir içedоğuşun ardından olmaktadır.

Veri Değerlendirme Dönemi

Bu safhada kişi, düşüncesini ve çözümünü özenli bir şekilde kontrol ve test etmekte, eleştirmekte, eksiklerini tamamlamakta, bulunan çözüm yollarının doğru olup olmadığını kontrol etmektedir. Kontrol işlemi uygulamalı problemlerde daha kolay olmasına rağmen, farklı şekillerdeki yaratıcılıklarda ise doğrudan doğruya yaratıcı kişi tarafından yapılmaktadır (27-30).

Yaratıcılığın Gelişimi

Yaratıcılık, bilinçaltı ve bilinçüstü birikimlerin çatışması sonucu ortaya çıkmaktadır. Yaratıcılığın ortaya çıkıp gelişmesi, çocuktan çocuğa farklılık göstermektedir. Yaratıcılığın gelişimi yaşlara göre şöyle olmaktadır:

Cocuğun nesnel olarak birşey ortaya koyamadığı bebeklik döneminde, bebek konuşmadan önce havada elleriyle kollarıyla şekiller çizerek, sevincini, açlığını ve herhangi bir duygusal durumunu anlatmaya çalışmaktadır. Bu ilk ritmik ve devinimsel ifadeler çocuğun belki de içgüdüsel davranışların birer anlatım şekli olabilir. Bir yaşındaki çocuk çevresindeki uyarıcılara tam anlamıyla egemen olamamakta, el çırpma, vurma, eşyaları tanıma gibi bazı devinimsel oyunlar oynamaktadır. İki yaşına doğru nesnelere tanımaya, cinsine göre kullanmaya ve çevresini keşfetmeye başlamaktadır. İki-dört yaşlarında çocuk sembolleri öğrenmekte ve özellikle bu dönemde çocuğun kelime hazinesi hızla gelişmektedir. Çocuk çevresindeki nesnelere cinslerine göre tanımaya başladığında ve nesnelere içli-dışlı olduğunda yaratıcılık ortaya çıkmaya başlamaktadır. İki-dört yaşlar arasında, denetimsiz hareketlerden dengeli fiziksel güce ve imgeleme gücüne dayanan etkinliklere geçiş olmaktadır (23,31,32).

Beş-altı yaşlar arasında çocuk bir sanatçı gibi yaratıcı olmakta ve sembollerle oynamaktan zevk almaktadır. Çocuk hikayeler yaratmakta, resimler yapmakta ve çeşitli yaşam şekillerini dramatize etmektedir. Bu dönemde çocuk kendi yetenekleri ile kendi kişiliğini yaratmaya ve daha önceleri kendini başkalarından farklı görmezken, bu yaşlarda kendini ayrı bir kişi olarak görmeye başlamaktadır. Başkalarının söyledikilerini ve yaptıklarını dikkate almakta, kendi

planlarını, korkularını, ihtiyaç ve ümitlerini tartışmaktadır. Bu dönemi altı-dokuz yaş döneminden ayıran en önemli özelliklerden biri düzenleme anlayışının, üretici düşünme ve mecaz süreçlerinin tam yerleşmemiş, oturmamış ve iyi sistemleşmemiş durumda olmasıdır. Çocukta hala bağıntı kurma, oranlama ve anlam çıkarma yetenekleri tam olarak gelmemiştir (16,23,33).

Büyüyen çocuğun yaratıcı etkinliği, çocuk ile çevresi arasında giderek artan karşılıklı etkileşimin ürünü ve ifadesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Çocuk büyüdükçe düşünsel ve duygusal yaşamı da giderek karmaşıklaşır. Aynı zamanda okulun, toplumun ve kültürün çok önemli etkileri de kendini belli etmeye başlar. Altı-dokuz yaş arası çocukların yaratıcılıkları incelendiğinde kas gelişiminin arttığı el becerilerinin geliştiği gözlenmiştir. Bu dönemde çocukların ince işlerle uğraşmaktan ve dekoratif desenler yapmaktan hoşlandıkları görülmüştür. Bu etkinlikler, biçim renk ve malzeme hakkında belirlenmiş belirli bir estetik mantığa ve estetik duyguya işaret oluşturmaktadır (23,31).

Dokuz-oniki yaşlar arasında; çocukların önceki dönemdeki gelişmeleri sürdürdüğü ve bazı psikolojik özelliklerini yaratıcı etkinliklerine yansıttığı gözlenmiştir. Zihinsel olgunlaşmayla birlikte çocuğun çözümsel davranışları da artmaktadır. Bu yıllarda kendini anlatma gücüne olan güveni sık sık sarsılmakta, imgeleme gücü de eskisi kadar güçlü olmamaktadır. Büyüklerden

yardım istedikleri ve onların yeteneklerinden de memnun kalmadıkları görülmektedir. Kısacası, yaratıcı etkinliklerde beceriksiz olabilmektedirler.

Onbeş yaş dolaylarında çizimler ilk kez sanatsal yaratma şeklini almakta ve çizim artık bir öyküyü dile getirmektedir. Cinsiyet yönünden iki cins arasında farklılık görülmektedir. Kızlar renk zenginliği, formda zariflik, çizgide güzelliğe karşı bir bağlılık göstermektedir. Erkekler ise daha çok teknik ve mekanik çizimlerle uğraşmaktadır (16,23,34).

Torrance, yaratıcılığın yaşlara göre değişimlerini incelemiştir. Birinci sınıfla üçüncü sınıf arasındaki çocukların yaratıcı düşüncelerinde sabit bir artış görülmesine rağmen dördüncü sınıfta ani bir azalma olduğu gözlenmiştir. Beş ve altıncı sınıflarda tekrar artma olmakta ve altı, yedinci sınıflar arasındaki çocukların yaratıcı düşüncelerinde ani bir düşüş görülmektedir. Okulun sonlarına doğru yaratıcı düşünme tekrar artmaya ve gelişmeye başlamaktadır. Bu çalışmanın bulgularını destekleyen araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş ve aynı zamanda yaratıcı aktivite ve imgeleme gücünün dört-yedinci sınıflarda azaldığı sonucuna varılmıştır (20,31).

Yaratıcılığın Gelişimini etkileyen Etmenler

Kalıtım ve Çevre

Yaratıcılık doğuştan getirilen bir yetenek olduğuna göre kişinin yetenek ve yaratmalarında kalıtımın önemli rol oynadığı söylenebilir. İnsanların hem birbirine benzeyen hem de benzemeyen yanları kalıtımın bir ürünü olabilir. Kalıtım sadece anne babaya benzerlik olarak tanımlanmamaktadır. Çünkü çocuk anne babasına benzemediği halde, yine de birçok nitelikleri soya çekimden ileri gelebilir (8, 35).

İnsan yetenekleri ve davranışları üzerinde etkili olan çevre, genetik olmayan bütün etmenleri içine almaktadır. İnsanın fikir ürünü de doğa ürünleri gibi, içinde buldukları çevre ile açıklanmaktadır (8,18).

Yaratıcılıkla ilgili araştırmaların çoğunluğu batı kültürü üzerinde yapılmıştır. Farklı kültürlerde yapılan çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. Nijerya'da yapılan bir araştırma, kırsal ve kentsel çevreden olmanın ve de ırk faktörünün bireylerin ifade ve yeteneklerini etkilediğini ortaya koymuştur. Kentsel çevreden gelen çocukların kırsal çevreden gelen çocuklardan daha çok yaratıcı olduğu görülmüştür. Kırsal çevrede otoriter, baskılı eğitimin fazla olması yaratıcılığı etkilemekte ve bu çevredeki çocuklar çevresel uyarıcılardan daha

az yararlanmaktadır. Aynı şekilde aile genişliğinin de yaratıcılığı etkilediği saptanmıştır. Çekirdek aileye sahip çocukların yaratıcılık puanlarının geniş ve orta büyüklükteki aile çocuklarının puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür (16,36,37).

Torrance, kültürlerarası çalışmalarında yaratıcılık eğrisinin kültürden kültüre değişiklik gösterdiğini öne sürmüştür. Farklı kültürdeki bireylerin merak ve yaratıcılığa karşı olan tutum ve gereksinimlerinin de farklı olduğunu görmüştür (38).

Cinsiyet

Yaratıcılıkta cinsiyetin etkisi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Cinsiyet ve yaratıcı düşünmeyi konu alan araştırmalarda kullanılan testlere, örneklem ve araştırma desenlerine göre farklı sonuçlar elde edilmiştir. Sandwith'in (1978), Robert Koleji öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, yaratıcılığın cinsiyetler arasında farklı olmadığı bulunmuştur. buna karşın bir firmada çalışan kadın ve erkeklerin yaratıcılıkları incelenmiş ve kadınların lehine bir farklılık gözlenmiştir (39). Samurçay (1976), yaptığı araştırmada fen-edebiyet bölümündeki kız ve erkek öğrencilerin yaratıcılıklarını incelemiştir. Edebiyat bölümündeki kız öğrencilerin yaratıcılık puanlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır (19).

Sosyo-Ekonomik Düzey

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların alt sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklardan daha yaratıcı oldukları ileri sürülmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin kültürel seviyelerinin yüksek, avantajlarının fazla olması çocuğun yaratıcılığını olumlu yönde etkilemektedir. Çevresi çocuğa yaratıcılık için gerekli malzemeyi sağlamak ve bilgi kazandırmak için fırsat sağlamaktadır (16).

Doğum Sırası

Doğum sırasının da yaratıcılıkta etkili olduğu savunulmaktadır. Ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk, ilk doğan çocuktan daha çok yaratıcı olabilmektedir. Ebeveynlerin ilk doğan çocuklara sonra doğan çocuklardan daha çok baskı uyguladıkları ileri sürülmüştür. Baskı altında olan çocuğun yaratıcılığının ortaya çıkartılması oldukça güç olmaktadır. Tek çocuklar üzerinde ise genelde kardeşlere sahip olan çocuklara uygulanan ebeveyn baskısı daha az olmakta, aynı zamanda bireysel bir şekilde gelişmesi için fırsat tanınmaktadır (16).

Zeka

Yaratıcılıkla zeka arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacılar doğrudan ve kesin sonuçlara varamamışlardır. Araştırmacılar yüksek düzeyde zekanın yaratıcılığı ifade etmediğini, zeka ile yaratıcılık arasında yüksek korelasyonun

olmadığını belirtmişlerdir. Yaratıcılık ve zeka birbirinden ayrı yetenekler olmasına rağmen yaratıcılık için belli bir düzeyde zekanın gerekliliğini de ileri sürmüşlerdir (36,40).

Wallach ve Kogan, yaptıkları çeşitli çalışmalar sonucunda zeka ve yaratıcılık arasında olumlu bir ilişki olduğunu ifade etmişler ve çocukları zeka ve yaratıcılık yönünden gruplara ayırmışlardır (41).

Üstün yaratıcılık-üstün zeka: Bu çocukların kendini denetleme ile rahat davranmada diğer gruplardan daha ileri oldukları, hem yetişkinlere hem de çocuklara uyan davranışlarda buldukları gözlenmiştir.

Düşük yaratıcılık-düşük zeka : Bu gruptaki çocukların kendilerine güvenleri az, arkadaşları tarafından kabul edilmeyen çocuklar olduğu izlenmiştir. Çocuklar kendilerini bazen spora, bazen saldırganlığa yöneltmişlerdir. Başarılı olan arkadaşlarını yüzeysel bir şekilde taklit ettikleri görülmüştür.

Düşük yaratıcılık-yüksek zeka : Bu çocuklarda sakin ve içe kapanık olma eğilimi, akran gruplarıyla ilişki kurmada güçlükler olduğu gözlenmiştir. Enerjilerini akademik çalışmaya yönelttikleri, duygusal ve rahatsız edici davranışlardan uzaklaştıkları, okula çok düskün oldukları ve başarısızlığı kabul edemedikleri saptanmıştır.

Yüksek yaratıcılık-düşük zeka : Bu çocuklarda güven duygusundan yoksunluk, endişeli ve tedbirli olma eğilimi gözlenmiştir. Yaş gruplarıyla ilişkilerinin az olduğu, ortamı sık sık bozdukları, akademik başarılarında yetersiz oldukları gözlenmiştir. Rahat bir ortamda yaratıcı ve mutlu oldukları görülmüştür (21,22,31,41).

Getzels ve Jackson ortaokul ve lise öğrencilerinde zeka ve yaratıcılık yeteneklerini incelemişler ve üstün zeka ile üstün yaratıcılık arasında düşük düzeyde bir ilişki bulunduğunu vurgulayarak üstün zekalı ve üstün yaratıcı öğrencilerin çok farklı özelliklere sahip olduklarını ifade etmişlerdir (42).

Zeka öğrenilmiş, edinilmiş bilgileri değişik durumlarda kullanabilme, bu bilgilerle değişik durumlara uyum sağlama yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Zekanın bir yüzü kazanılmış bilgileri, belleği kapsamaktadır. Öğrenilmiş ve kazanılmış bu bilgileri işleyen düşünme şekillerini ise yakınsak (convergent) ve ıraksak (divergent) düşünme oluşturmaktadır. Guilford ve Getzels yaratıcılıkla ilgili çalışmalarında yakınsak ve ıraksak düşünme üzerinde durmuşlardır. Yakınsak düşünce alışılmış ve beklenen yanıtlara yönelmektedir. Karşısına, çözülmesi için önceden belirlenmiş normlaşmış yöntemlerden yararlanabilecek türden sorunlar çıkınca etkinlik kazanmaktadır. Yakınsak düşünce, güvenli, yöntemli tutucu olup bu düşünce yeni bir buluş ya da değişiklik sözkonusu olmamaktadır. ıraksak düşünce ise

bilineni, öğrenilmiş olanı, eleştirmekte, gerektiğinde düzeltmekte ve belirli olmayanları bulmaya çalışmaktadır. İraksak düşünce çözülecek sorunu keşfederek, çözüme varmak için hangi evrelerden geçeceğini hangi adımları atacağını, önceden bilmeden, yeni ve özgün düşünceyi, çözümü ortaya koymaktadır (5,18,43-45).

İraksak düşünce, yakınsak düşünceye göre daha esnektir. Yalnız eldeki bilgiyle yetinmeyen bir düşünce seklidir. Daha zengin fikirler akımına açık, dolayısıyla yeni çözümler ve yaratıcılığa daha yatkın olmaktadır (43,46).

Genel olarak öğretim sistemleri yakınsak düşünceyi geliştirmeye eğilimli olup iraksak düşünce şekillerine, yani yaratıcı düşünce biçimlerine pek yer vermemektedir. Sınav ve testler yakınsak düşünceyi değerlendirecek şekilde düzenlenmekte, iraksak düşünmeyi dolayısıyla yaratıcılığı ihmal etmektedir. Yaratıcılık ve zeka ilişkisinde Guilford'a göre zekanın bir yüzü olan işlemlerden iraksak düşünce, yaratıcılıkta önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle yaratıcılık için belirli bir zeka düzeyinin olması gerekmektedir. Çünkü iraksak düşünce düşük zekaya sahip kişilerde bulunmamaktadır (42,45).

Yaratıcılığın Geliştirilmesi

Toplumdaki hareketlilik kişileri uyarmakta ve yeni uyum modelleri ortaya çıkarmaktadır. Bilgilerin öğrenilmesi yanında,

yeni arayışlar ve buluşlar öğretim ve eğitimi de etkilemektedir. Yaratıcı eğitimde dinamizm olgusu algıları etkilemekte iletişimin güclüğü gerçekleri ortaya çıkarıp yeni düşünce şemalarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Akıcı düşünme yeteneğindeki düşüncelerin bolluğu da düşüncelerin geçerliliğini sınamaktadır. Dolayısıyla yaratıcı düşünme sürecini olumlu yönde etkilemektedir.

Bütün bunların doğrultusunda çocuk çevresini ve dünyasını anlayabilecek şekilde eğitilmeli ve eğitime okulöncesi dönemde başlanmalıdır. Hızlı ve sürekli değişim bunu gerektirmekte, bilgiler arasındaki etkileşim de yaratıcılığın öğrenilmesini ortaya çıkarmaktadır. Yaratıcılık üretime yönelik ürünler veren dallarda ele alınabileceği gibi, düşünce üreten dallarda da ele alınabilir. Yaratıcı bir eğitimle yetişen çocuk ve genç, çevresini biçim ve mekan ilişkileriyle görebilir. Bu nedenle eğitime küçük yaştan başlanması, eğitimde duyu ve duyuların eğitimine, görsel algılamayı ve imgesel düşünmeyi geliştiren sanatsal etkinliklere yer verilmesi önemli olmaktadır (34,47).

Cocuk resim yaparak, boyayarak, müzik dinleyerek, şarkı söyleyerek bir müzik aleti çalarak kendini ifade edebilir. Yaratıcı sanat etkinlikleri, zevk alma, duygusal rahatlama, kendini ifade etme, el becerileri, el-göz koordinasyonu, dikkat toplama ve araştırma güçlerini desteklemekte, büyük ve küçük kasların gelişimini sağlamaktadır. Böylece çocukların

ayırdedebilme yetenekleri artmakta, ayrıntılara ait bellekleri kuvvetlenmektedir. Aynı zamanda çocuklar deneyleri daha iyi anlamakta, düşüncelerine düzen ve yön vermektedirler (3,48,49).

Çocuk dış dünyasını ilk kez oyunla tanımakta, oyunla denemekte ve yaratıcı güçlerini oyunla ortaya koymaktadır. Oyun, insanın yaşamının her döneminde rastlanan ve değişik amaçlarla yapılan bir etkinliktir. Yaratıcı oyun ise çocukların daha önceden belirlenmiş metinlere ya da kurallara bağlı olmadan, gelişim düzeylerine uygun, değişik şartlarda tek başlarına veya gruplar halinde kendi koydukları kurallarla oynadıkları serbest oyundur. Çocuk kil, kum, hamur, çamur gibi malzemeleri kullanırken, inşa oyunları oynarken hayal gücünü geliştirmekte, yaratıcı gücünü harekete geçirmektedir. Bununla birlikte oyun alanlarının çocuğun düşüncelerine yeni sonuçlar yaratacak şekilde düzenlenmesi, oyunun üründen ziyade sürece yönelik bir etkinlik olması ve çocukların oyun oynamalarına fırsat verilmesi, yaratıcı davranışların gelişimini destekleyeceği şeklinde bir varsayım ileri sürülmektedir. Birçok bilim adamı oyun oynayarak büyüyen çocukların, oynamadan yetişen çocuklardan, sosyal yönden daha aktif, yaratma güçlerinin daha fazla, konuşmalarının daha düzgün, kelime hazinelerinin daha zengin olduğunu vurgulamışlardır (1,3,4,50).

Çocuklarda yaratıcılığın gelişmesinde dramatizasyon da önemli rol oynamaktadır. Çocukların yaşadıkları tecrübelere şekil vermesi, onlara karmaşık gelen yetişkin dünyasını keşfetmeye çalışmaları, insan ilişkileri açısından denemelerde bulunmaları ve çevrelerine uyum sağlamak için hazırlık yapmaları dramatik oyun yolu ile olmaktadır. Çocuklar çevrelerinde gözledikleri ya da başlarından geçen olayları aşırı bir hayal gücüyle dramatik oyun içinde yeniden yaşayarak problemlere çözümler bulmakta ve bazı duygusal sorunlardan arınmaktadır. Bunun için, anaokulu eğitim programlarında üzerinde önemle durulması gereken ve bu tür oyunun yaratıcı bir biçimde oynanmasında etkili olan fiziksel ve duygusal ortamın, titizlikle hazırlanması çocukların sağlıklı gelişebilmeleri için gerekli olmaktadır. Yaratıcı dramatizasyon, çocuklara anlatılan ya da çocuklar tarafından yaratılan bir hikayenin, onların içlerinden geldiği gibi söz ve hareketlerin bir arada kullanılarak canlandırılması olarak tanımlanabilir. Dramatizasyon, öncelikle çocuğun yaratıcılığı olmak üzere, algılamasını, problem çözmesini ve dil gelişimini desteklemektedir. Çocuk dramatizasyon sırasında kendi yarattığı cümleleri içten gelen vücut hareketleriyle birleştirerek yaratıcılığını sergilemektedir (16, 51).

Yaratıcılığın ortaya çıkarılması, varolan bu yeteneğin olumlu bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesi için gerekli

eğitim programları hazırlanmalıdır. Temel hareket noktası, yaratıcılığın kendiliğinden öğrenilebilecek bir özellik olmadığı, ancak gerekli eğitim ortamı düzenlendiğinde geliştirilmesinin mümkün olduğudur. Eğitim programları esnek olmalı, gerektiği zaman değistirilebilmeli, çocukları araştırma ve denemeye yönettici olmalı, çocukların ilgi ve yetenekleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Genellikle geleneksel eğitim sistemleri yakınsak düşünmeyi geliştirmeyi amaçladıklarından çocuklarda varolan yaratıcılık ve iraksak düşünme yeteneği körelmektedir. Yaratıcı okul ortamı, kısıtlayıcı, otoriter ve aşırı derecede yapılandırılmış olmamalı, çocuğun kendi kendine disiplini öğrenmesini, arkadaşlarının hakkına, saygı gösteren kişi olmasını ve kendi isteği ile öğrenme olanağını sağlayan bir ortam yaratılmalıdır. Yaratıcı çalışma alanları bol ısıklı, havadar, ferah olmalı, ayrıca gidiş-gelişin az olduğu, oyun alanlarının kesismediği, su tuvalet gibi temizlik yerlerine yakın yerlerde bulunmalıdır. Böylece çocuk, dış engellerle çatışmadığı bir ortamda rahatca yaratma olanağı bulacaktır (3,52,53).

Çocuğu yaratıcılığa yöneltmede ve yaratıcılık konusunda sistematik bir eğitim uygulamada öğretmenin rolü çok önemlidir. Öğretmen, güvenli, bilgili, doğal, içten ve çosku dolu olmalıdır. Çocukların başarılarından onur duyup, yanlışlıklarını kabul ederek düzeltebilmelidir. Aynı zamanda kendisini çocuğun

yerine koyup onun gibi düşünmeye çalışmalıdır. Öğretmen yaratıcılığın ortaya çıkması için çocukların insanlar ve esyalara ilişkin fikirlerini resim, ses ve hareketle göstermelerini sağlamalıdır. Çocuklara ilgi ve yetenekleri doğrultusunda uygun eğitim ortamı hazırlanmalı, onların başarıları ödüllendirilmeli ve teşvik edilmelidir (3,54).

Cocuğun yaratıcılığının gelişmesinde ev ortamı da etkili olmaktadır. Çocukların yaratıcı olmalarını isteyen anne-babalar çocuklarının düşünme ve etkinliklerinde bağımsız olmalarını sağlamalıdır. Yaratıcı örnekler vermeli, düşünme, hayal kurma için cesaretlendirilmeli çocuğun yapıtlarına saygı duymalıdır. Çocuğun çeşitli konularda fikrini belirtmesi için fırsat tanınması gerekmektedir. Çocuğu yaratıcılığa yöneltirken pahalı oyuncaklara gerek olmadığı, tahtaların kovaların, siselerin, eski giyim esyalarının çevredeki çeşitli materyallerin yaratıcılığı desteklemede önemli olduğu bilinmektedir. Çocuklar bu tür artık materyallerle değişik kuklalar, robotlar, mobiller yaparak yaratıcılıklarını sergileyebilirler (3,53,55).

Cocukların yaratıcılıkları kendilerine güvenli, kendilerini geliştirip gerçekleştirebilen, bağımsız kişilikler geliştirmeleri için desteklenmelidir. Kendileriyle birlikte çevrelerini biçimlendirebilen, dış dünyaya, birlikte yaşadıklarına, tüm insanlara açık, kendisini yalnızca bugün için

değil, yarın için de hazırlayabilen, çevresine ve topluma karşı sorumluluk duyan, üretken olabilen, dengeli, coşkulu, akıllı ve duyarlı kişiler olmaları için geliştirilmelidir. Yaratıcı eğitimin geliştirilmesinde yetişkinlere de görev düşmekte olup, onların çocuklarla ilişkileri ve iletişimleri de yaratıcılığı biçimlendirmektedir. Çocuk yaratıcılık yoluyla baskıdan kurtulma, boşalma yollarını da bulabilecektir (23,24,56).

İ L G İ L E R

İlginin Tanımı

Eğitimciler ve filozoflar tarafından ele alınan "İlgiler", ondokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında "Mesleki Rehberlik" çalışmalarının başlamasıyla, üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir. Ergenlerin meslek seçiminde, yetenekler kadar ilgilerin de dikkate alınması gerektiği fikri benimsenmektedir. İlgî konusunda değişik çalışma yapan araştırmacılar ve bilim adamları öncelikle ilgî kavramını tanımlamaya çalışmışlardır. İlgî kavramının tanımlarının, bir çoğu işlevsel olup bireyi bir objeye, bir eyleme ya da bir kimseye belirli bir süreklilikle bağlanması, ilişki kurması biçiminde ifade edilmiştir. Strong'a göre ilgî, davranışların yönünü belirleyen bir iç uyarıcıdır. Bu anlamda ilgî, istek ve arzularla eş anlamlıdır. İstek ve arzuların başlattığı davranış

amacına ulaşır doyum sağladıkça bu davranış yerleşmeye ve alışkanlık haline gelmeye başlamaktadır. Bazı araştırmacılar ise ilgiyi, bireyin bir gereksinmesini doyuran, karşılayan öğrenilmiş, hoşlanma veya hoşlanmama duygusu şeklinde belirlenmiş davranışlar olarak tanımlamaktadırlar. İlgi bir ihtiyacın belirtisi olduğundan, ihtiyaç doyurulmak istemekte ve kendini tatmin edebilecek olan diğer ihtiyaçları doğurmaktadır. İlgi, kendini doyuracak olan etkinliği yaratan zihinsel bir ihtiyaç ve dikkatin hareket noktası olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımlara göre ilgi, bireyi farkına varmadan zevk aldığı nesne ve etkinliklere sürükleyen, zevk almadığı nesne ve etkinliklerden uzaklaştıran bir güçtür (11,12,57).

İlginin Oluşumu ve Gelişimi

Cocuk bir takım aşamalardan geçerek gelişmektedir. Cocuğun gelişim aşamasına uygun olarak ihtiyaç ve ilgileri farklılaşmakta ve çeşitlilik kazanmaktadır. Cocuğun ilgisinin gelişmesi deneylerinin ve olgunluğunun gelişmesine paralel olarak gelişmektedir. Çocukluk ilgileri genellikle kısa ömürlü olup kısa zaman etkisini gösterebilir. Cocuğun gelişen ve değişen ilgisinin doğustan olmadığı öğrenme sonucu şekillendiği ve değişikliğe uğradığı ileri sürülmektedir (58). Strong'a göre ilgiler, küçük yaşlarda yaygın, belirsiz ve geçicidir. Yas ilerledikçe ilgide seçicilik başlamakta, çocuk kendini ve imkanlarını tanıdıkça ilgileri daralmakta ve yoğunlaşmaktadır.

Ergenlik çağının sonuna doğru bireyin ilgilerinde kararlılık görülmekte ve önemli bir değişiklik göstermeden, yaşamın sonuna değin devam etmektedir (12).

Bireyin gelişim aşamasına paralel olarak Clapared ilginin, kazanç ve deneme, organizasyon ve değerlendirme, verim dönemi olmak üzere üç aşamada geliştiğini göstermiştir (11,59).

Kazanç ve Deneme Dönemi (0-12 yaş)

Algısal İlgiler Dönemi (0-1 yaş) : Bu dönemde çocuk duyularını uyaran herşeye ilgi duymakta, kendi beden hareketleri, çevresinde bulunan nesnelere çocukta ilgi uyandırmaktadır. Çocuğun bu yaşta nesnelere karşı duyduğu ilgi, hareket uyumları için bir alıştırma amacını oluşturmaktan ileri gelmektedir. Çocuk için nesne parçalardan oluşan bir cisim değildir. Başlangıçta nesne topluluk içinde algılanmakta parçaları çok daha sonra ayrılaşmaktadır. Algı da bütün düşünsel faaliyetler gibi ilgiler tarafından yönetilmektedir. İlk yıl süresince çocukta, nesnenin algısal karakterlerine karşı ilgi bulunmaktadır. Daha sonra nesne adlarını öğrenmek biçiminde dile karşı bir ilgiye, nesne hakkında sorular sorarak da düşünsel bir ilgiye yönelecektir.

Dile Karşı İlgi Duyma Dönemi (1-3 yaş): Birinci yıldan sonra görülen dile karşı ilgi çocuğun zihnini uzun bir süre

meşgul etmektedir. Bu dönemde ilgi dile, kelimelere, konuşmaya yöneliktir. Herşeyin adını öğrenme, herşeyin niçinini bilme çocukta ilgi uyandırmaktadır.

Genel ve Zihinsel İlgiler Dönemi (3-7 yaş): Bu dönemde çocuk, çevresindeki bütün nesnelere algılamaya, kavramaya ve nesnelere arasında ilişkiler kurmaya ilgi duymaktadır. Nesnenin yararlı oluşu, kullanılışı hakkında çocuk soru sormakta ve nesneyi tanımlaması istendiği zaman ilgi görülmektedir. Öğretmen ve ebeveynlerin çocukta görülen bu ilgilerden faydalanmaları gerekmektedir.

Özel ve Objektif İlgiler Dönemi (7-12 yaş): Çocuğun ilgisi, çevresindeki tüm nesnelere algılamaya, kavramaya yöneliktir. Çocukta algılama, isteklerini dile getirme, hareketlerini koordine etme, zıt kavramları anlama, nesne ve olayların niçin ve nasıllarını arama gibi genel fonksiyonlar geliştikten sonra bilgiler belirginleşmektedir. Böylece çocuğun ilgileri bazı nesnelere ve uğraşılarda üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yedi yaşından sonra ilgi objektifleşmeye, öznelleşmeye başlamakta, cinsiyete göre değişmektedir (11,59).

Organizasyon ve Değerlendirme Dönemi (12-18 yaş)

Oniki-onsekiz yaşına kadar uzanan ahlaki, sosyal ve cinsel ilgilerin belirlediği bu dönemde ergen içinde yaşadığı toplumun bir üyesidir. Oniki yaşında sosyal bilincin uyanmasıyla ilgiler

cesitlilik kazanmakta ve yön değistirmektedir. Ergenlik dönemi aynı zamanda ilgilerin, sınırlı bir kısım nesnelere üzerine toplanmasıyla karakterize edilmektedir. Çoğu zaman tek bir ilgi baskın çıkmakta ve ergenin bütün uğrasları, düşünceleri bunun etrafında toplanmaktadır. Bu uğrasların moral ve estetik değerleri, onların düşünsel ilgilerinden önce gelmeye başlamaktadır. Bu çağda görülen baskın ilgi, karşıt cinsi çeken, büyüleyen herşeyi ergeni ilgilendirmektedir (11,59).

Verim Dönemi (18 yaş ve sonrası)

Onsekiz yaşından sonra görülen dönem iş ve verim çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, diğer dönemlerden gelen değişik ilgiler, bir tek ilgiyi bir ideale bağlamaktadır. Organizasyon ve değerlendirme döneminde coşkunluk, kahramanlık, romantizm ve taşkınlık görülmesine rağmen bu dönemde faaliyetin, aklın, mantığın baskın çıktığı görülmektedir. Uzmanlara göre birey en önemli eserlerini bu dönemde oluşturmaktadır. Claparede'e göre, ilginin bir içgüdü, karşılanmaya yönelen bir gereksinim olduğu görülmektedir. Biyolojik ilgi değismemekte, ancak çocukta ilgi uyandıran nesne ve olaylar, çocuk geliştikçe değismektedir. Böylece ilgiler gelişmektedir. Herhangi bir yaşta ilgiler, insanın tutumunu etkilemekte ve ilgiler bireyin bazı şeylere özel tepkide bulunmasını, bazılarını karşı kayıtsız kalmasını gerektirmektedir. Böylece ilgiler, insanın kişiliğini,

motiflerini ve motifleri karşılamak için seçtiği yolları yansıtmaktadır (11,59).

İlgilinin Gelişimini Etkileyen Etmenler

Yaş : Yaş, ilgilerin oluşumunda en etkili etmenlerden biridir. Çocuk büyüdükçe, çocuksu ilgileri kaybolmakta ergenliğe özgü ilgiler belirmeye başlamaktadır. Topluma ve millete ait konularla ilgili faaliyetler ergenlik dönemine rastlamaktadır. Super, bazı ilgilerin daha erken, bazılarının daha geç belirdiğini ileri sürmektedir. Sosyal ve mekanik ilgi ergenlik döneminin başında, bilim ve ikna etme ilgisi daha sonra ortaya çıkmaktadır (11,59).

Cinsiyet : Tyler'e göre altı yaşından itibaren, ilgilerin oluşumunda cinsiyetin etkisi dikkati çekmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe kadar olan her dönemde kızlarla erkeklerin ilgilerinde farklılık görülmektedir. Fortner (1970)'ın ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kızların çoğunlukla profesyonel ve tecrübe gerektiren alanlara yöneldikleri saptanmıştır. Cinsiyetten gelen ilgilerdeki ayrılıklar, kısmen kültürel etkenlere, kısmen de fiziki değişikliklere bağlı olmaktadır. Kızlar boş zamanlarında daha çok kuvvet istemeyen faaliyetlerde bulunmakta, erkekler tam tersine beceri ve kas

gücü gerektiren yarışma oyunlarına karşı ilgi duymaktadır. Kızlar örgütlenmiş faaliyetlere erkeklerden daha fazla katılmakta olup yaşlarının ilerlemesine rağmen bu ilgileri değişmemektedir. Erkeklerde ise yaşla ilgilerin sık sık değiştiği görülmektedir. Yapılan çeşitli araştırmaların bulgularına göre kızlarda sanata, müziğe, edebiyata, insanlara, büro işlerine, sosyal çalışmalara ve öğretim alanına ilgi fazlayken erkeklerde bedensel etkinliklere, objelere, mekanik ve bilimsel problemlere, siyasete ve ticarete ilginin daha fazla olduğu görülmüştür (11,59,60).

Aile ve Çevre : Bireyin içinde yaşadığı ortamın koşulları, çevrenin kültürel düzeyi, ailenin sağladığı olanaklar, iklim şartları, yakın çevrenin kültürü, sanat ve tiyatro etkinlikleri ilginin oluşumunu, ayrıca aile bireylerinden birinin başından geçen bir olay ya da bir deneyim, mesleki ilgilerin gelişimini etkilemektedir. Baba mesleğine duyulan ilgiyi araştıran uzmanlar, ilginin ülkeye, coğrafi bölgeye, toplum yapısına, mesleğe, yaşa ve baba ile özdeşleşme durumuna göre değiştiğini görmüşlerdir (11).

Sosyo-Ekonomik Düzey: Ailenin sosyo-ekonomik yapısı, ilgilerin oluşumunda ve gelişiminde önemli etmenlerdendir. Sosyo-ekonomik durum ergenin faaliyetlerini belirlemekle kalmaz

aynı zamanda bunlara biçim verebilir. Genellikle sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileler, çocuklarının ilgi duydukları, ilgilerini geliştirecekleri ve yeteneklerini kullanacakları mesleklere yönelmelerini desteklemektedir. Ailenin sosyo-ekonomik yapısının, çocuğun ilgilerini belirlediğini kabul eden cesitli çalışmalarda, üst sosyo-ekonomik düzey aile çocuklarının edebiyata, ticarete, alt sosyo-ekonomik düzey aile çocuklarının ise insanlara ve tekniğe ilgi duydukları, bunlara uygun olan mesleklere yöneldikleri saptanmıştır (11,61).

Gelişimsel Özellikler ve Kişilik: ilgileri belirleme konusunda ergenin fiziksel yapısı, cinsel olgunluğa eriştiği çağ, fiziksel tipi ve kişiliği önemli rol oynamaktadır. Stone ve Barker, ilgilerin değişme nedeninin kronolojik yaşla mı yoksa cinsel olgunlukla mı ilişkili olduğunu anlamak için aynı sosyo-ekonomik düzeyde olan ergenlik öncesi ve sonrası dönemdeki kızları incelemeye dahil etmişlerdir. Sonuçta ergenlik dönemini geçirmiş olan kızların karşıt cinse karşı ilgi duydukları, süse meraklı oldukları ve kuvvet isteyen faaliyetlerle ilgilenmedikleri saptanmıştır. Aynı yaşta olup ergenlik öncesi olgunlukta olan kızların daha çok hayali faaliyetlerle meşgul oldukları görülmüştür. Ergenlik döneminde kız ve erkek çocuklar karşılaştırıldığında bir ya da iki yıl önce olgunlaşan kızlarda karşıt cinsle buluşma, dansetme, partilere gitme, erkeklerden

önce görülmektedir. Buna karşılık kızlar sosyal faaliyetlerle pek ilgilenmemektedirler. Erkekler ise maç seyretmek, sinemaya, tiyatroya gitmek, sportif faaliyetlerde bulunmak gibi sosyal faaliyetlerle ilgilenmektedirler. Nörotik ve psikotik kişilik yapısıyla ilgiler arasındaki ilişkiler ile ilgili olan bir araştırmada, nevrozlularda ve akıl hastalarında normale oranla artistik bilginin, müzik ve edebiyet bilgisinin daha çok görüldüğü saptanmıştır. Bilimsel ve teknik alanlara olan ilginin, katı insanlarda, geleneklerine bağlı olanlarda ve itaat etmede güveni arayanlarda daha yaygın olduğu görülmüştür (11,59,62).

Zeka : İnsanı başarıya götüren yetenektir, zeka da başarı yolunu açan en önemli yetenektir. Zeka düzeyi yüksek olan gençlerde akademik etkinliklere, okumaya, salt bilime ve uygulamalı bilimlere ilginin büyük olduğu ve yaşam, meslek ve evlilik gibi alanlarda daha uyumlu oldukları görülmüştür. Bu durum zeka ile belli ilgiler arasında ilişki olduğunu gösterebilir, ancak zeka tek etkin faktör değildir. Yapılan araştırmalarda da zeka ve mesleki ilgiler arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Wallon'a göre bir yeteneğin kullanılması, ürün vermesi ve onun etkinliğini sürdürebilmesi için ilgi gerekli olabilir (11,59,61).

Ergenlik Dönemi İlgileri

Ergenlikte görülen ilgi türleri, kişisel, sosyal ve boş zaman ilgileri olarak gruplandırılabilir.

Kişisel ilgiler

Görünüşe değer vermek seçmek gibi bireye özgü olan ilgiler bu grupta toplanabilir. Bu grupta toplanan ilgiler dış görünüş, giyim, ses, sağlık, yazı yazma, para, meslek edinme ve ders başarısı ile ilgili olanlardır.

Ergenlik döneminde dış görünüş çok önemli olduğundan ve ergen dış görünüşü ile çevrenin dikkatini çekmek, takdirini kazanmak için giyinme, süslenme, sık sık aynaya bakma, koku sürme, vücut bakımı, saçların temizliği ve biçimi onda ilgi uyandırmaktadır.

Ergenlik döneminde sağlık, üzerinde önemle durulan bir konu olduğundan, cinsel hastalıklara, içki, sigara ve uyuşturucuların etki ve zararlarına, bazı hastalıkların nedenlerine, beslenme, uyku, dinlenme ve sağlıklı yaşam gibi konular ergenin ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

Ergenlik dönemindeki ses değişikliği, ergenin ilgisini kendi ses tonuna ve konuşma biçimine yönelmesine neden olmuştur. Bu yüzden ergenin sürekli olarak sesini ayarlamaya, etkileyici bir konuşmacı olmaya özen gösterdiği gözlenmiştir.

Ergenler yakınlarına ve arkadaşlarına anlatmaktan çekindiği olayları günlük defterlerine ya da hatıra defterlerine yazarlar. Yaşıtlarıyla mektuplaşmaktan, duygu ve düşüncelerini şiirlerde dile getirmekten zevk aldıkları için şarkı besteleme, öykü yazma gibi edebi etkinliklere ilgi yoğunlaşmaktadır.

Para kazanma veya para biriktirmeye karşı ilgi, hemen hemen bütün ergenlerde görülmektedir. Ergenlik döneminde para, bağımsızlık simgesi olarak nitelendirildiği için önem kazanmaktadır. Bu dönemde bağımsızlık çok önemli olduğundan, bağımsızlığını kazanmaya ve korumaya yönelik olan her türlü etkinlik ergende ilgi uyandırmaktadır.

Ergenlik döneminde mesleklere karşı ilgi başlamakta ve ileriye yönelik planlar yapılmaktadır. Bu planları yaparken, çoğu kez mesleklerin özelliklerini ve koşullarını tanımadığından ya hatalı seçim yapmakta ya da rastgele seçim yapmakta, ancak seçimi de kısa zamanda değiştirebilmektedir. Kararsızlıklarına rağmen ergen mesleklere ve mesleki etkinliklere ilgi duymakta, bu konuda bilgi edinmeye çalışmaktadır.

Çocukluk döneminde olduğu gibi, ergenlikte de ergen, dersler arasında ayırım yapmakta, ilgi duyduğu derslerle ilgi duymadığı dersleri ayırmaktadır. ilgi duyduğu derslere, okul saatleri dışında da zaman ayırdığı halde, ilgi duymadıkları için hiç çaba harcamamaktadır (11).

Sosyal İlgiler

Sürekli olarak duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmak ihtiyacını duyan ergen, çevresiyle iletişim kurma cabası içindedir, bunun için de sosyal ilişkileri geliştirecek her türlü etkinliğe ilgi duymaktadırlar.

Ergenlerin akranlarıyla yaptıkları sohbetler, kendilerini anlamalarına büyük oranda yardımcı olmaktadır. Her alanda kendini söz sahibi zanneden ergen, her an herşeyi eleştirmeye hazırdır. Sohbet ve tartışmalar sırasında şifreli konuşma, imalı konuşma ve "argo" türü konuşmaya da ilginin arttığı gözlenmektedir. Ergenin ilgi duyduğu konulardan biri de hükümet ve dünya sorunlarıdır. Görüş açısı genişledikçe, kendini toplumun bir parçası olarak gördüğünden hükümet ve dünya sorunları ile ilgilenmeleri o kadar kuvvetlidir ki politikaya, hükümete ve ekonomiye ait problemleri ve memleket sorunlarını ergen düşünmekte ve her ne kadar ergenin dikkati kendine çevrilmişse de ergen yakın çevresine ilgi duymakta, baskalarının sorunlarına eğilmekte ve onlara çözüm getirmekten zevk almakta, arkadaşlarının derdine çare aramakta, kendisinden küçük ve büyüklere yardım etmekten mutlu olmaktadır. Ergen, sosyal çevrede kendisini aktif kılan yardımlaşma ve işbirliği gerektiren etkinliklere de ilgi duymaktadır (11,15,59).

Bos Zaman ilgileri

Bos zamanlarını değerlendirme cabası içinde olan ergenlerin genellikle spora, sinemaya, müziğe, okumaya, koleksiyon yapmaya büyük ilgi duydukları görülmüştür.

Spor ergenlik döneminde kız ve erkeklerin ortak tutkusu olup sportif faaliyetlere katılma, spor haberlerini izleme, spor hakkında tartışma ergenlerin zevk alarak yaptıkları etkinlikler olarak adlandırılmaktadır. Bu arada ergenlerin bir kısmının da seyirci kalmayı oyuncu olmaya tercih ettikleri gözlenmiştir.

Ergenlik döneminde okumaya ilgi artmakta, kızlarla erkeklerin okudukları konularda farklılıklar görülmektedir. Kızlarda resimli romanlara, aşk hikayelerine romantik öykülere ilgi artarken, erkeklerde macera romanlarına, polisiye romanlara, aktüalite ve spor dergilerine ilgi artmaktadır. Bilim ve felsefe konularını okumada cinsiyet farklılığı görülmemektedir.

Sinema, müzik, dans, radyo, televizyon, video ergenlerin ilgi merkezlerini oluşturur. Bos zamanlarında film seyretmek, genellikle yüksek sesle müzik dinlemek, radyo ve televizyon programlarını yakından izlemek, şarkı, şiir ve film alanındaki yenilikleri takip etmek, bunları tartışmak ve eleştirmek ergenlerde gözlenen en yaygın faaliyetler olarak gruplanmaktadır.

Ergenlikte resim, pul, anahtarlık, çıkartma, kırtasiye malzemesi, kart, kibrit kutusu ve sigara paketi koleksiyonu yapmak ençok rastlanan hobilerdendir. Geziler, yürüyüşler, cimnastik ilgi duyularak yapılan etkinlikler arasındadır.

Ergenlik dönemi ilgilerini belirlemeye çalışan Dupont'a göre: kızlarda sosyal faaliyetlere, sanat dallarına ve edebiyata, erkeklerde spor faaliyetlerine, tekniğe, matematiğe ve politikaya; kız ve erkeklerde sosyal ilişkilere, aynı cinse, karşıt cinse, karşıt cinsle birlikte olmaya, sanata ve felsefeye ilginin yoğun olduğu görülmüştür (11,15).

Ergenlik Dönemi İlgilerinin Belirlenmesi ve Ölçülmesi

Bireyin kişiliğinin önemli değişkenlerinden biri olan ilgi bireyin çevresiyle etkileşimi ve yaşantısı sonucu oluşmakta ve gelişmekte olup davranışların bir yönü olarak ele alınmaktadır. ilgi kavramını tanımlama, ilgiyi belirleme ve ölçme çabaları ile başlamış bulunmaktadır. Ergenlik dönemi ilgilerinin belirlenmesinde ve ölçülmesinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar:

1. Ergenin belirttiği ilgilerinin saptanması,
2. Ergenin gözlenen ilgilerinin kaydı,
3. Ergen ilgilerinin objektif testlerle saptanması,
4. Ergen ilgilerinin envanterlerle ortaya çıkarılması.

Belirtilen ilgilerin Saptanması: Ergene doğrudan doğruya neyle ilgilendiği neye ilgisi olduğu sorularak alınan cevabın bireyin ilgisini gösterdiği ileri sürülmektedir. Doğal olarak bu tip ilgiye dayanarak bireyi tanımak onunla ilgili bir teşhiste bulunmak hatalı olabilir. Çünkü belirtilen ilgiler günlük yaşantıya dayalı olarak kolayca değişmekte veya farklı olarak ifade edilmektedir (57).

Gözlenen ilgilerin Kayıt Edilmesi: Bireyin bir etkinliği yapmakla veya belli bir faaliyete katılmakla, o alana ilgi duyduğunu açıkça göstermesi olarak ifade edilebilir. Burada ergenin söyledikleri değil yaptıkları önemlidir. Ergen belli bir etkinliğe isteyerek yönelmekle belli bir işi zorlanmadan seçmekle o alana duyduğu ilgiyi açık bir şekilde sergilemiş olabilir. Ergenin ilgisi olanaklarına ve yaşantısına bağlı olarak değişebileceğinden gelecek için tahminlerde bulunmak güç olabilir (11.57).

İlgilerin Objektif Testlerle Saptanması: Eğer bireyin belli bir alana ya da mesleğe karşı ilgisi varsa o alana ve mesleğe ait bilgileri öğrenme eğilimi gösterebilir. Bu nedenle bireyin birikmiş bilgileri objektif testlerle ölçülerek ve elde edilen sonuçlar değerlendirilerek ilgi duyduğu alan ve konular hakkında tahminler yapılabilir (57).

İlgilerin Envanterlerle Ortaya Çıkarılması: İlgi envanterleri ve ilgi testleri olarak adlandırılan ölçüm araçları, bireyin bir seri faaliyet arasından hangilerine ilgi duyduğunu, hangilerine ilgi duymadığını meydana çıkarmak için uzmanlarca hazırlanmış soru listeleridir. Bu soru listeleri bireyin ilgi alanlarını belirlediği gibi, ilgi duymadığı alanları da belirlemeye yaradığından, bireyi tanımada çok sık kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemle saptanan ilgi "belirtilen ilgiye" benzemektedir. Fakat ilgi envanterlerinde her aktivite ya da mesleğe deneysel olarak saptanmış göreceli ağırlıklar verilmekte, bireyin cevaplarının tümü bu ağırlıklara göre sıralanmakta ve ilgi alanları belirlenmektedir. İlgi alanlarını saptamak amacıyla şu Envanterler sıklıkla kullanılmaktadır:

- Strong'un Erkekler İçin Mesleki İlgi Envanteri
- Cleenton Mesleki Envanteri
- Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri
- Thurstone'un Mesleki İlgi Listesi
- Gazete Haberleri Testi (11, 63, 64).

İlgi envanterlerinin kullanılması ve yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar bulunmaktadır:

1. İlgiler, yaşla durulma ve devamlılık kazanmakla beraber alışkanlık olduğu için değişebilir.

2. Bir kimsenin ilgi belirttiği alan, mutlaka başarılı olacağı alan demek değildir. Başarıda ilgi önemli olmakla beraber tek faktör değildir. Bir kimsenin belirttiği ilgi alanı ile o alan için gerekli yetenekler arasında tutarsızlıklar ya da boşluklar olabilir.

3. Halen mevcut olan ilgi testleri, belli sayıda ilgi alanlarını kapsamaktadır.

4. İlgi testlerinin sonuçları değerlendirilip yorumlanırken, bireylerin hobileri, belirttikleri ilgileri ve bazı gözlemler dikkate alınmalıdır.

5. Çoğu ilgi testleri, yetişkinlerin meslek alanlarına göre hazırlandığından uygulamada dikkat edilmelidir.

Türkiye'de ilgi alanlarını belirlemek amacıyla standardize edilmiş olan "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" ve "Gazete Haberleri Testi" yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (12, 63).

M E S L E K S E Ç İ M İ

Meslek Seçiminin Önemi

Her insan, yaşamda kendi yerini almak zorundadır. Bu da kişinin mesleğe girmesiyle olmaktadır. Bireyin kendi kişilik özelliklerine, ilgi ve yeteneklerine en uygun mesleği seçmesinde

ve bu alanda ilerlemesinde yardımcı olmak gerekebilir. Bireyin kişilik özelliklerine, ilgi ve yeteneklerine uygun olmayan bir meslek, kişiyi sürekli huzursuzluklara sürükleyebilir ve ruhsal durumunu etkileyebilir. Meslek seçiminde kişinin ilgileri ve yetenekleri ile mesleğin özellikleri dikkatle incelenmelidir. Meslek seçiminde mesleki ilgilerin hangi yönden gelişeceğini belirleyen en önemli faktör kişinin içinde yaşadığı çevre ve bu çevre ile etkileşimi sonucu geliştirdiği kişilik özellikleridir (65, 66).

Her insan belki okulöncesi yıllardan itibaren ilerde ne olacağını düşünmekte, geleceği hakkında bazı planlar yapmaktadır. Başlangıçta tamamen duygusal ve hayali olan meslek seçimi yaş ilerledikçe gerçekçi temellere dayanmaktadır. Ancak ergenlerin çoğu, temel eğitim ya da orta öğretimi bitirip meslek seçme konusunda kesin bir karar verme durumunda kaldıkları zaman şaşkınlığa düşmekte ve çoğu kez bütün yaşamlarını geçirecekleri uğraşı alanlarının seçimini tesadüflere bırakmaktadırlar. Ergenlerin ilgi ve yeteneklerini ve toplumun insangücü ihtiyacını dikkate almadan yaptıkları seçimler, hem kendilerini ve yakınlarını hem de toplum kalkınması bakımından ihtiyaç duyulan insan gücünün boşa harcanmasına neden olmaktadır. Doğru ve yerinde bir seçim yapılabilmesi için bireyin kendi yetenekleri ile ilgi duyduğu meslekler hakkında objektif ve etraflıca yapılmış incelemeler sonucunda edinilmiş bilgilere sahip olması gerekmektedir (67).

Bir meslekte başarılı ve doyumlu olabilmek için diğer bireysel etmenlerin yanında, ilgilerin de bilinmesine ve ortaya konulmasına gereksinim bulunmaktadır. Mesleki rehberlik konusunda çalışan uzmanların en çok üzerlerinde durdukları konulardan biri ilgi ve ilginin ölçülmesidir. Daha öncede belirtildiği gibi verilecek kararın isabetli olabilmesi için ilginin bilinmesi ve bireyin mesleğini severek ve isteyerek devam ettirebilmesi için mesleğine ilgi duyması gerekmektedir. Bunun için enerjinin, yaratıcılığın ve dikkatin o alana kaydırılmasında yarar bulunmaktadır. Meslekte doyum sağlayabilmek için ilginin birleşmesi gerektiği söylenebilir (12, 67).

Meslek Seçimi İle İlgili Teoriler

Meslek seçiminde kişilik özellikleri, ilgiler ve yetenekler etkili olmaktadır. Meslek seçimi ile ilgili olan teorilerde bu hususun dikkate alındığı görülmüştür. Meslek seçimi teorileri genellikle psikolojik olmayan, psikolojik ve genel teoriler olarak gruplandırılmaktadır. Meslek seçimine psikologlar, sosyologlar ve ekonomistler farklı açılardan çeşitli açıklamalar getirmişlerdir.

Psikolojik yaklaşımlar, meslek seçiminde bilinçli yada bilinç dışı gereksinimlerin, güdüler ya da benlik tasarımı gibi psikolojik etmenlerin etkili olduğunu iler sürmüşlerdir. Buna

karsılık sosyologlar ve ekonomistler, meslek seçimini bireyin dışındaki bazı sistemlerin işleyişine bağlamakla psikologlardan ayrı düştükleri görülmektedir. Smith ve Clark gibi ekonomistler meslek seçimini ekonomideki arz-talep ve net fayda ilkeleri ile açıklarken, Lipsett gibi sosyologlarda meslek seçiminin, kültür, aile yapısı, okul ve arkadaşlık ilişkileri gibi toplumsal kurumların ya da toplulukların etkisi ile biçimlendiğini ileri sürmüşlerdir. Meslek seçiminde bireylerin özgür oldukları görüşü bu yaklaşımclar tarafından kabul edilmektedir (68, 69).

Psikoanalitik Teori

Psikoanalistler diğerk birçok davranış gibi mesleki davranışların da bilinç dışı gereksinmeleri doyurma yolunda "yüceltilmiş" davranışlar olduğu görüşünden hareket etmektedirler. Bu teoriye göre bireyin mesleğinden hoşnut ve mutlu olması, onun psikolojik uyumunun olumlu olduğunun bir göstergesi olabilir. Psikoanalitik kuramcılara göre birey, toplum tarafından uygun görülen bazı etkinliklere katılarak, libidosunu toplumca kabul edilebilir bir biçimde ortaya koyabilir. Toplumsallaşma süreci boyunca birey, saldırgan ve cinsel gereksinimlerine ana-babasının, arkadaşlarının, öğretmenlerinin, genelde toplumun onayını alabilecek bir biçimde doyum bulabilmeyi öğrenir. Yaşamını sürdürürken birey bazı davranış mekanizmaları edinerek kendi karakter ve kişiliğini oluşturmakta, bu da onun meslek seçimini etkilemektedir (68, 69).

Psikoanalitik kuramcılardan Brill, normal insanın meslek seçme konusunda rehberliğe ihtiyacı olmadığını ileri sürmüş ve kişinin bilinçdışı dürtülerinin hangi alanda doyum sağlayacağını söyleyebilecek en iyi rehber olduğunu ifade etmiştir. Brill'e göre kasap ya da cerrahlar sadistlik, asker ya da aktörler kendilerini sergileme, öğretmenler hakimiyet kurma eğilimlerine, meslekleri aracılığı ile ifade yolu bulmaktadırlar (68, 70).

Meslek seçiminin psikoanalitik çözümü kapsamlı bir biçimde Neff, Erikson ve Roe tarafından yapılmıştır. Neff'e göre çalışma haz ilkesinin aksine gerçeğe uyumu gerektirmektedir. Birey haz dürtüsünü kullanmadan çalışma hayatının gerçekleriyle yaşamayı öğrenmelidir. Bireyin çalışma koşulları ile temel ihtiyaçları birbirlerini dengelediğinde bu durum başarılabilir. Erikson'un dördüncü gelişim aşaması olan gizil dönem altı yaşında başlamakta ve ergenlik döneminin başlangıcına kadar sürmektedir. Bu dönemdeki çatışmanın çözümü, yaptığı işten zevk almasına ve bireyin yeteneklerini zorlayan görevleri yapmasına yardımcı olmaktadır. Erikson da Neff gibi bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir mesleği seçmesi onun uyumlu ve verimli olmasını sağladığını ifade etmektedir (71).

Meslek seçimi ile psikoanalitik teori arasında ilişki kuran Roe; birey, erken çocukluk deneyimleri sırasında gelişen

kisiliğinin istek ve ihtiyaçlarını doyuran meslekleri seçmek istediğini ve seçtikleri meslekte başarılı olduklarını ileri sürmektedir. Bireyin gereksinimlerini doyuran yollar, onun, yetenek ilgi ve tutumlarından hangilerini geliştireceğini belirlemektedir. Ana-babanın karşıladığı psikolojik gereksinimler (sevgi ve ilgi), davranışı etkileyecek olan bilinçdışı güdüler haline gelmemektedir. Ancak çok az doyurulan ya da hiç doyurulmayan gereksinimler güdü haline gelmektedir. Bu durumda, aile ortamında sevgiye doymamış olan birey ya insanlardan uzaklaşarak nesnelere yönelmeye, ya da sevgi gereksinmesini doyuracak araçlar olarak insanlarla uğraşmaya başlamaktadır (68, 71).

Bordin, Nachmann ve Segal, bireylerin seçmiş oldukları meslekleri ve yürüttükleri işleri birer yüceltme mekanizması olarak görmüşlerdir. Görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır.

1. Beslenme, bedenini kontrol edebilme, güçlüklerle başa çıkabilme gibi mekanizmaların çocukluktaki gelişimi, bireyin yaşamında ortaya çıkan karmaşık davranışların gelişimleriyle ilişkilidir.

2. Yetişkinlikteki yasantılar bebeklik dönemindeki aynı içgüdüsel haz alma kaynaklarını içerirler.

3. Kişiliğin biçimlenmesi ve gereksinimlerin belirlenmesi yaşamın ilk altı yılı içinde gerçekleştiğinden bu yıllar yaşamın kritik dönemini oluşturmakta ve meslek seçimini de etkilemektedir (69).

Tipoloji Teorisi

Tipoloji teorisi Holland tarafından geliştirilmiş olup burada temel amaç, kişilerin özel ilgi ve yeteneklerine uygun meslekleri seçmek istemeleridir. Meslek seçiminde tipoloji kuramını ileri süren Holland'ın görüşleri şu şekilde özetlenmiştir.

1. İnsanlar kültürel ve çevresel olarak gerçekçi, aydın, sosyal gelenekçi, girişimci ve sanatsal olmak üzere altı kategoride toplanmaktadır.

2. İnsanlar, kendi becerilerini, yeteneklerini kullanabilmelerine izin verecek, kendi tutum ve değerlerini açıklayabilecekleri, kendilerine uygun sorun ve rolleri yüklenebilecekleri, kendilerine uygun düşmeyenlerden uzak kalabilecekleri çevreleri ve meslekleri aramaktadırlar.

3. İnsan davranışı, kişilik örüntüsü ile çevresinin etkileşimi ile açıklanabilir.

Holland'ın teorisinde gelişim süreci bireylerin yaşam öykülerinin incelenmesi ile açıklanmaktadır. Bireyin yaşam öyküsü, onun büyüme süreci içerisinde ilişkiye girdiği çeşitli çevreleri belirleyebilmekle izlenebilir. Çevre bireyin anne-babası, yasıtları, okulu, ilişkide olduğu kurumlar, devam ettiği üniversite ve daha sonra da iş çevresini kapsamaktadır. Bireyin kişiliğinin çevreyle uyum sağlayabilmesi, gelişimine süreklilik kazandırabilir. Bireyin kişiliğinin süreklilik kazanabilmesi, sürekliliği olan çevrelerden geçerek bir bütünlük içerisinde yaşamın üstesinden gelebilme yeteneğini geliştirmesi ve güçlendirmesiyle olmaktadır. Buna karşılık, bireyin kişiliğinin süreklilik kazanamaması, süreklilik içermeyen çevrelerde yaşaması sonucu birey yanlış ve çelişkili benlik kavramı geliştirebilmektedir. Bireyin çevre ile uyumlu olması onun kişiliğinin uyumlu olmasına, çevre ile uyum içinde olmaması da onun kişiliğinin çelişkili ve uyumsuz olmasına neden olabilmektedir (69, 71).

Gelişimsel Teoriler

Bazı teorilerde meslek seçme olayı bir zaman dilimi içerisinde düşünülme yerine, belirli bir noktada yer alan bir olgu olarak kabul edilmiştir. Buna karşın meslek seçme olgusuna getirilen gelişimsel açıklamalar, bir mesleğin seçilmesinde bir karara varma, bireyin yaşamının değişik noktalarında yapılan ve çocuklukta başlayıp yetişkinliğin başlarında son bulan

sürekliği olan bir süreçtir. Meslek seçimini gelişimsel bir süreç olarak Ginzberg ve Super kabul etmiştir. Her ikisi de meslek seçiminde yaşlar arasında farklılıklar olduğunu, çocukluk, ön ergenlik, ergenlik ve yetişkinlikteki gelişim ve meslek seçiminin değişik aşamalardan geçtiğini ileri sürmüşlerdir. Ginzberg kuramında arzu edilen ve hazır olan işler arasındaki uyum üzerinde durmuştur. Super'ın teorisindeki kritik faktör ise meslek ile benlik kavramı arasındaki ilişkidir (69, 71).

Ginzberg Teorisi

Meslek seçimini bir gelişim süreci olarak gören Ginzberg ve arkadaşlarına göre birey mesleğini bir anda verilen gelişmiş güzel bir karar sonucunda değil, hayat boyunca oluşan ve gelişen davranış örüntüleri yoluyla seçmektedir. Ginzberg teorisine göre meslek seçimi dört dönemde gerçekleşmektedir (68, 71).

1. Hayal dönemi: Altı-onbir yaşlar arasını kapsayan bu dönemde çocuklar çeşitli meslekleri hayal etmekte ve çocuk genellikle çevresindeki kimselere karşı geliştirdiği özdeşime göre bazı meslek tercihlerini ifade etmektedir.

2. Deneme dönemi : Ergenlik dönemine rastlamaktadır. Ergenlerin ilgi ve yetenekleri meslek seçiminde etkili olmaktadır. Bu dönemin dört alt aşaması bulunmaktadır.

a. Seçimlerin ilgilere dayandığı ilgi aşaması, hayal ve deneme dönemleri arasında bir geçiş dönemidir.

b. Yeteneklerin dikkate alındığı yetenek aşaması. Onüç-ondört yaşlarına rastlanmaktadır. Belirli mesleklerin seçimi açısından yeteneklerin ölçülmesi önem kazanmaktadır.

c. Bireyin toplumda bir yer edinmeyi düşündüğü onbeş-onaltı yaşlarına rastlayan değer aşamasında bireysel değerler, eğilimler, yönelimler ve amaçlar meslek seçiminde önemli olmaktadır. Böylece birey, değer yapısına hangi mesleklerin uygun olacağı konusunda gerçek yargılara varabilir.

d. Bireyin bir iş veya ileriki eğitimi düşünmeye başladığı geçiş aşaması onyedinci yaş civarında başlamaktadır. Belirli meslekler üzerinde ilgi, yetenek ve değerlerin odaklaştığı görülmektedir (68, 71).

3. Gerçekçi dönem : Onsekiz yaşlarında başlayan bu dönemde su alt basamaklar görülmektedir.

a. Araştırma : Bireyin meslek seçimi sorunu üzerinde düşünmeye ve bunu çözmek için gereksinme duyduğu yaşantıları kazanmaya başladığı bir dönem,

b. Billurlaşma : Bireyin benimseyebileceği mesleği seçmesini etkileyen çok çeşitli faktörleri değerlendirdiği dönem olarak kabul edilmektedir (68).

4. Belirlenme dönemi : Çok değişmekle beraber genellikle bu dönem yirmi yaş civarında başlamaktadır. Birey bu dönemde seçeceği mesleğin eğitimini görmekte ve seçenekleri belli mesleksel amaçlara göre değerlendirmektedir (71).

Ginzberg teorisi sadece erkek çocukların davranışlarından hareket edilerek geliştirilmiştir. Aynı zamanda teori kızların da aynı aşamalardan geçtiklerini ileri sürmektedir. Kadınlar evlilik ve çocuk yetiştirme alternatiflerini gerçekçi dönemde düşündüklerinden rolleri değişikçe meslek seçimi ile ilgili düşünceleri de değişmektedir. Ginzberg tarafından ileri sürülen diğer önemli bir bireysel değişkende sosyal sınıftır. Hem orta hem alt sınıftaki ergenlerde aynı genel aşamalar olmasına rağmen alt sınıftaki ergenler orta sınıftakilere göre gerçekçi döneme daha çabuk girmektedirler. Ginzberg, orta sınıftaki ergenlerin alt sınıftaki ergenlere göre daha çok çeşitli mesleksel alternatifleri dikkate almalarından eğitim sürelerinin daha uzun olmasından kaynaklanabileceğini ileri sürmektedir. Şu halde Ginzberg teorisine göre optimal kariyer kararları, bireysel yetenek ve mesleki seçim arasındaki uyum sonucunda ortaya çıkmaktadır (71).

Super'ın Mesleki - Benlik Kavramı Teorisi

Super'a göre meslek seçimi benlik kavramının gelişimine olanak sağlayacak şekilde yapılmaktadır. Yani mesleksel gelişim bireyin benlik kavramının gelişimindeki değişimleri yansıtan farklılıkları içeren bir süreçtir. Super'a göre benlik kavramı bireyin kendini nasıl gördüğüdür. Benlik kavramı bireyin kendisi hakkında, doğrudan edindiği algıların birbirleri ile anlamlı bütünler oluşturması ile meydana gelir. Ancak bu oluşum genellikle belli bir durumda belli bir fonksiyonda bulunmakla gerçekleşir. Benlik meslek seçimini etkilemekte. Çünkü meslek seçimi, bireyin kendi hakkındaki tasarımlarını oldukça açık bir şekilde ifade etmeyi istediği bir yaşam noktasıdır. Erken yaşlarda benlik kavramı tam gelişmediğinden çocukların ve gençlerin meslek seçimleri farklılık göstermektedir. Bu yüzden benlik kavramı geliştikçe ergenlerin meslek tercihleri daha daralmaktadır. Birey yaşı ilerledikçe kendisi hakkındaki çok çeşitli deneyimleri birleştirerek oldukça tutarlı bir benlik tasarımı oluşturmaktadır. İnsan yaşamı boyunca çeşitli roller oynar. İş ve oyun etkinliklerinde yeteneklerini dener, başarılarını ve başkalarının değerlendirmelerini değerlendirir, bazı şeyleri iyi bir şekilde yaptığını farkeder ve bundan doyum sağlar. Bu yaşantılar biriktikçe birey kendini şu ya da bu alanda daha başarılı olarak görmeye başlar. Kısaca kendi hakkında bir yargıya varır. Kişinin amacı, benlik tasarımı

korumaktır. Bütün davranışları benlik tasarımına göre biçimlenmekte ve mesleki davranışlar arasında da benlik tasarımı ile tutarlı olanlar seçilmektedir (68, 71).

Super'ın teorisinin diğer bir gelişim yönüde; bireyin herhangi bir dönemdeki uyumu onun ileriki dönemlerdeki uyumunun göstergesi olmaktadır. Super'a göre kararlı olanlar, meslek seçimlerini daha erken yapmakta ve kararları süreklilik göstermektedir. Gelenekler ve göreneklere bağlı olanlar, birbirleriyle ilişkili olan pek çok mesleğe yönelmekte ve sonuçta birini sürekli olarak seçmektedirler. Kararsız olanlar ise, sürekli karar değiştirerek iş değiştirmektedir. Çok yönlü olanlar da mesleksi hiyerarşi açısından bir isten diğerine yatay olarak aynı düzeyde geçiş yapmaktadır. Bu özellikler, kişinin yaşam biçimlerini yansıtmakta olup genelde onların benlik kavramları ile özelde de mesleki benlik kavramları ile ilişkili olmaktadır. Yani sürekli bir uyum ve değişim sözkonusu olup kişilik, ilgi, rekabet ve yetenek gibi özelliklerdeki değişiklikler mesleki tercihlerinde farklılıklar doğurmaktadır (71).

Super, meslek seçimi olgusunu açıklamada benlik kavramını temel almakta ve benlik kavramının meslek seçimi kararını belirleyen en önemli etmen olduğunu vurgulamaktadır. Benlik tasarımının oluşması ve bir mesleki tercihe dönüşmesi bir

gelişim süreci boyunca gerçekleşmektedir. Bu süreç Super'a göre şu basamaklara ayrılmaktadır.

1. Büyüme dönemi (14 yaşa kadar)
2. Araştırma dönemi (15-24 yaşlar)
3. Yerleşme dönemi (25-44 yaşlar)
4. Sürdürme dönemi (45-64 yaşlar)
5. Düşme dönemi (65 ve sonrası) (70).

1. Büyüme dönemi (14 yaşa kadar) : Çocuk tüm gelişim alanlarına uygun olarak büyümektedir. Aile çevresinden çıkıp okul çevresine girdiğinde sosyal çevresi genişlemekte ve çevresindekilerle etkileşime girmektedir. Neler yapabileceği, neleri yapmaktan hoşlandığı, başkalarının ondan neler yapmasını beklediği gibi konularda bazı düşünceler geliştirmektedir. Benlik kavramı da biçimlenmeye başlamakta ve mesleki bakımdan birçok mesleğe ait kavramlar kazanmaktadır. Çocuk edindiği benlik kavramı ile mesleki kavramlar arasında ilişki kurmaya başlamakta, bazı mesleklerin kadınlar, bazılarının erkekler için ve bazılarının da her iki cins içinde uygun olabileceğini tesbit etmektedir. Büyüme dönemi kendi içinde üç evreye ayrılarak incelenmektedir.

a. Hayal evresi (4-10 yaş): Oyun ve hayal kurma en belirgin özelliğidir.

b. ilgi evresi (11-12 yaş): Hoşlanma ve beğeniler başlar.

c. Yetenek evresi (13-14 yaş): Yeteneklere ve işin gerektirdiklerine büyük önem verilir.

2. Araştırma Dönemi (15-24 yaşlar): Bu dönem ergenlik dönemine rastlamaktadır. Ergen, bu dönemde kendini yetişkin rollerinde daha da bilinçli olarak sınamakta ve bu sınama süreçleri ufak denemeler olmaktan ileri gidememektedir. Araştırma dönemi kendini tanıma, rol denemeleri, meslek araştırmaları gibi etkinliklerin sürdürüldüğü bir dönemdir. Kendi arasında üç evreye ayrılmaktadır.

a. Deneme evresi (15-17 yaş): ilgi, gereksinme, yetenek ve değerlerin dikkate alınarak bir takım geçici kararlara varıldığı ve hayali olarak tartışıldığı dönem.

b. Geçiş evresi (18-21 yaş): Bireyin bir işe ya da profesyonel eğitime başladığı gerçek olguları daha çok dikkate aldığı dönem.

c. İzleme evresi (22-24 yaş): Uygun bir alanın bulunduğu ve kişinin ilk işe yerleştiği dönem(68,69).

3. Yerleşme Dönemi (25-44 yaş): Birey bu dönemde kendine uygun bir alan bulmuştur. Bu alan içerisinde kendine sürekli bir

yer edinebilmek için tüm gücünü ortaya koymaktadır. Bu dönemin başlarında bazı denemeler ve yer değiştirmeler olabilir. Ancak, bu denemeler olmadan da yerleşme dönemi başlayabilir. Birey daha ayrıntılı bilgiye sahip olduğu çalışma yaşamı içerisinde ilgileri için uygun doyum yolları bulabilir. Yaşam biçiminde bir kararlılığa ulaşma eğilimi bu dönemde sıklıkla görülür. Aynı zamanda iş ve aile yaşamının kurulduğu dönemdir. Kendi içinde iki alt evreye ayrılır.

a. Deneme evresi (25-30 yaş): Bireyin kendisi için uygun gördüğü çalışma alanı, kendisine doyum sağlamayabilir. Bunun sonucunda birey yaşamında gerçek işini bulana kadar bir kaç iş değişikliği yapabilir.

b. Sağlamlastırma evresi (31-44 yaş) : Meslek örüntüsü berraklaştıkça, bireyin tüm çabaları, çalışma yaşamında güvenli bir yer edinmeye yöneliktir. Birçok kişi için bu yıllar en fazla yaratıcı olunan yıllardır (69).

4. Sürdürme Dönemi (45-65 yaş): İş hayatında bir yer edindikten sonra bütün çabalar bu işi elde tutma ve geliştirmeye yöneliktir.

5. Düşme Dönemi (65 yaş ve sonrası) : Fiziksel ve zihinsel güçlerin azalması nedeniyle çalışma etkinlikleri değişime uğrar.

Bu dönemde bireyin gücünden yararlanmak yerine geçmiş deneyimlerinden yararlanma yolunu seçmeye yönelmelidir. Düşme dönemi de kendi içinde iki evreye ayrılmaktadır.

a. Yavaşlama evresi (65-70 yaş): Çalışma temposu yavaşlar, görevler daha az güç gerektiren başka etkinliklere kaydırılır, işin yapısı değiştirilir ve bireyin düşüş gösteren kapasiteleriyle bağdaştırılmaya çalışılır.

b. Emeklilik evresi (71 yaş ve sonrası): Tüm evrelerde verilen yaş sınırları insanlar arasında büyük farklılıklar gösterir ancak sonunda herkes için bir isten ayrılma yaşı sözkonusudur. Bazıları emekliliği rahatça kabul ederler, kimisi için bu çok güç olur, hayal kırıklığı yaratır ve bazıları içinse emeklilik ölümle gelir (69).

Meslek Seçimini Etkileyen Etmenler

Birey bir meslek ve kariyer düşünme işlemi içinde birçok bireysel ve toplumsal durumların etkisi altında kalabilmektedir. Bu nedenle meslek seçimini etkileyen etmenler bireysel ve toplumsal etmenler olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

Bireysel Etmenler

Bireysel karakter farklılıkları meslek seçiminde önemli bir yer tutmaktadır. Zihinsel kapasite, sosyo-ekonomik statü,

cinsiyet ve bireyin özel ilgileri meslek seçiminde etkili olmaktadır.

Zihinsel Kapasite

Zihinsel yetenek tek başına meslek seçiminde önemli bir etkendir. Bunun nedeni, bazı mesleklerin diğer mesleklere göre daha yüksek zihinsel yetenek gerektirmesidir. Koşulları eşit olan bireylerin zihinsel yeteneği arttıkça mesleklerdeki başarı durumu da artmaktadır. Zihinsel yetenek ile mesleki başarı arasındaki ilişkinin diğer bir nedeni de zihinsel yeteneğin eğitimsel başarı ile yakından ilişkili olmasıdır. Yüksek eğitim düzeyi gerektiren işlerde ancak lisans ve lisansüstü eğitim görmüş kişiler çalışabilmektedir. Bu yüksek düzeydeki zihinsel yeteneğin tüm görevler için şart olduğu anlamına gelmez. Monoton ve tekrarlanan rutin işler yüksek zihinsel yeteneği ya da yaratıcılığı olmayan kişilerce daha iyi yapılmaktadır. Çok fazla eğitim gerektirmeyen işlerde çalışan bireylerin çoğunun zeka düzeyi orta ya da ortanın altındadır.

Zeka kapasitesinin meslek seçimini etkilediği ileri sürülmektedir. Zeka düzeyi yüksek olan ergenlerin meslek seçimleri, daha gerçekçi, aile ve arkadaşlarının fikirlerine daha az bağımlı ve genellikle mesleki kararlarında sosyal baskıya karşı daha dirençli oldukları görülmüştür. Zeka düzeyi düşük olan ergenlerin mesleki beklentilerinin gerçekçi olmadığı, kendi yetenek ve ilgilerine uygun olmayan mesleklere yöneldiği

saptanmıştır. Bu nedenle öğrencileri mesleğe yöneltirken zeka düzeyinin belirlenmesi önem kazanmaktadır (71).

Sosyo-Ekonomik Düzey

Sosyal sınıf meslek seçimini üç şekilde etkilemektedir.

1. Bireye yabancı olmayan dolayısıyla ilgilendiği meslekler meslek seçiminde etkili olmaktadır. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki ergenler alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre çok çeşitli meslekler hakkında bilgiye sahiptir. Dolayısıyla seçecekleri meslekler de fazladır.

2. Sosyal sınıf belirli bireylerin belirli meslekleri yapabileceğini determine edebilir. Düşük sosyal sınıftan olan ve doktor olmayı isteyen bir ergen ya da orta sosyal sınıftan olup imalat sanayiinde çalışmak isteyen bir ergen ebeveyn, arkadaş ve çevreden eleştiri alabilir. Birinde amaç çok yüksek, diğerinde ise çok düşüktür.

3. Sosyal sınıf gerçekten bireylere uygun meslekleri belirleyebilir. Örneğin düşük sınıftaki ergenin doktor olabilmesi için yeterli maddi güce sahip olamaması nedeniyle zorlukla karşılaşabilir.

Yapılan araştırmalar düşük sınıftaki ergenlerin orta sınıftaki ergenlere göre daha düşük mesleki amaçlara sahip

olduğunu göstermiştir. Düşük sınıftan olan gençlerin daha yüksek statüdeki işlere girme olanaklarının kısıtlı olduğu ve sonuçta da orta sınıftaki gençlere göre daha düşük mesleki amaçlara sahip olduğu saptanmıştır. Conger işverenlerin kendilerine benzer özgeçmişe sahip olan kişilerle daha rahat çalışacaklarını düşündüklerinden tercih ettiklerini belirtmektedir (71).

Meslek Seçimi ve İlgiler

Pekçok teori, insanların meslek seçimlerinde ilgi, beceri ve yeteneklerinin önemli olduğunu ileri sürmektedir. Zihinsel yetenek ve diğer pekçok faktör de meslek seçiminde etkili olmaktadır. İlgilerin meslek seçimi ile olan ilişkisi hakkında çeşitli çalışmalar yapılmış ve mesleki ilgi envanterleri kullanılarak ilgiler saptanmaya çalışılmıştır. "Strong Mesleki İlgi Testi" ve "Kuder Mesleki İlgi Envanteri" mesleki ilgileri saptamada yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İlgi envanterleri çeşitli mesleklerde başarılı olmuş bireylerin ilgilerinin ölçülmesi ile geliştirilmiştir. İlgi envanterleri ile; belirli bir işte başarılı olan kişilerin ilgileri ile meslekleri uyuyorsa o bireyin işinde mutlu ve başarılı olacağı saptanmaya çalışılmaktadır. Cronbach (1970) literatürü incelediğinde, mesleki başarıyı ölçmede envanterlerin sınırlı olduğunu fakat envanterlerin objektif danışmanlar tarafından kullanılması ve gençlere meslek seçiminde rehberlik edilmesi sonucunda yararlı olabileceğini ifade etmiştir (71).

Cinsiyet

Kadınların ilk olarak ev kadınlığı ve annelik görevini yapmaları ikinci olarak da kariyer edinmeleri düşüncesi hala günümüzde devam etmektedir. Bu nedenle de kadınların bilim, sanat ve mesleklere katkılarda bulunmaları kısmen de olsa engellenmektedir. Zaman ilerledikçe ev dışında çalışan kadınların oranları artmaktadır. 1980 yılında evli ve altı yaşından küçük çocuğa sahip olan kadınların % 45, altı-onyedi yaşlar arasında çocuk sahibi olan kadınların % 61.7'si, ayrı ya da boşanmış olan kadınların ise büyük bir çoğunluğu çalışmaktadır.

Son yıllarda gelirler arttığı halde, kadınlar hala erkeklerden daha az kazanmaktadırlar. Bunun nedeni de kadınların genellikle geleneksel kadın mesleklerine; erkeklerin ise idari, hukuki ve tıbbi gibi tipik erkek mesleklerine yönelmesi olarak gösterilmektedir(71).

Pekçok araştırmacı kız ve erkek ergenlerin mesleki amaçlarını incelemişlerdir. Douvan ve Adelson (1966) kızların erkeklere göre daha kısıtlı mesleki amaçları olduğunu, kızların çoğunun kadın mesleklerini (öğretmen, hemşire, sekreter v.b.) pek azının ise geleneksel olan erkek mesleklerini (mühendis, iş adamı v.b.), tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Elde edilen veriler, kızların erken ve orta çocukluk dönemlerinde gelecekteki yaşamlarına erkeklerden farklı

şekillerde bakacak tarzda eğitildiklerini gösterebilir. Yetistirme tarzı kızların gelecekteki meslek seçimlerinde etkili olmaktadır (71).

Toplumsal Etkiler

Mesleki arzu ve tercihler üzerinde ebeveynlerin, arkadaşların, kardeşlerin ve okul yaşantılarının etkileri olduğu da ileri sürülmektedir.

Ebeveynlerin Etkisi

Mesleki arzu ve tercihlerinde ebeveynlerin etkisi oldukça önemlidir. Babalarıyla özdeşim kuran erkek çocuklar meslek açısından babalarını kendilerine model almaktadırlar. Meslek gelişiminde ebeveyni model alma konusunda en kapsamlı araştırma Bell (1969) tarafından yapılmıştır. Uzmanlamasına yapılan bu araştırma erkekler üzerinde yapılmıştır. Bell, ergenlerin meslek tercihlerine ilişkin ebeveyn özellikleri konusunda babanın model oluşturmalarının önemini incelemiştir. Denekler önce onbeş sonra yirmibeş yaşlarında iken araştırmaya dahil edilmiş ve anket formu uygulanmıştır. Anketler hem genel hem de özel yaşam durumlarındaki rol modellerini ölçecek şekilde düzenlenmiştir. Sonuçlara göre arkadaş ve yetişkin akrabaları model alma daha sonraları önem kazanmakta babayı model alma ise ön ergenlikte olmaktadır. Yani ergenler olgunlaştıkça diğer insanları model almaları artmaktadır. Ancak tüm modeller arasında babanın rolü erkeklerin yetişkinlikteki meslek uyumu

ile ilişkili tek modeldir. Babalarını güçlü ve olumlu model olarak gören ergenlerin mesleksel düzeyleri babalarını zayıf ve olumsuz model olarak gören ergenlerin mesleksel düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar şaşırtıcı değildir. Genç yetişkinlerin aileleriyle olan ilişkileri daha bağımsız ve aileye olan bağlılıkları ise daha zayıftır. Buna karşılık bu dönemde arkadaşları ile ilişkileri daha kuvvetli ve birbirlerini etkilemeleri daha güçlüdür. Genç yetişkinlerin girdikleri mesleki çevrede çalışanlar onu babadan daha fazla etkileyebilirler.

Ergenlerin bildikleri, tanıdıkları mesleklere yöneldikleri ve bu mesleklerin de genellikle ebeveynlerin meslekleri olduğu saptanmıştır. Bunun nedeni, baba mesleğine erkek çocukların daha aşına olması, ebeveynlerin kendilerinin memnun oldukları meslekler konusundaki baskısı ve ebeveynlerle özdeşleşme olgusu şeklinde açıklanmaktadır.

Kızlar konusunda yapılmış çalışmaların çok olmadığı dikkat çekmektedir. Anneleri çalışan kızların anneleri çalışmayanlara göre daha çok çalışmaya ve meslek edinmeye istekli oldukları görülmüştür. Çalışan çocuklu annelerin oranındaki artış nedeniyle bu durum önemli bir olgudur. Ancak iş yaşamına kadınların katılımı arttıkça bu tür araştırmaların sayısının da artacağı söylenebilir.

Meslek seçiminde bazen ebeveynler ergenleri olumsuz da etkileyebilir. Çok az ebeveyn çocuğuna doğru meslek önerisinde bulunabilir. Bazı ebeveynler ise kendi hayatlarını çocukları aracılığıyla daha iyileştirmek isteyebilirler. Bu amaçla çocuklarını mesleklere yöneltirler. Bu durum da çocuk açısından iyi olmamaktadır. Ebeveynler genellikle çocuklarının yeteneklerini ilgilerini çok iyi değerlendirmediklerinden çocuklarını yanlış bir şekilde yönlendirebilirler. Ergenlerin yetenek ve ilgilerini abartmak ve uygun olmayan mesleğe yöneltmek bireyin mesleki benlik kavramını olumsuz yönde etkileyebilir (71).

Arkadaşların Etkisi

Meslek seçiminde arkadaşların etkilerinin ebeveynlerden sonra geldiği ileri sürülmüştür. Bell (1969), dokuzuncu sınıftan geçen erkeklerin meslek tercihlerinde arkadaş etkisinin düşük olduğunu ancak yirmibeş yaşında olanlarda ebeveyn ve akrabalarından sonra ikinci derecede önemli olduğunu bulmuştur. Kandel ve Lesser (1969) meslek tercihleri üzerinde ebeveyn ve arkadaşların etkisini incelemişlerdir. Kızların, annelerinin onlar için düşündüğü mesleklere erkeklerden daha çok istek duydukları, ancak her iki cinsiyetin de hem annelerinin hem de arkadaşlarınıninkine yakın istek geliştirdikleri saptanmıştır. Arkadaşlar ebeveyn tercihlerini pekiştirmektedirler. Çünkü ergenlerin arkadaşları da kendilerinin ortamlarına benzer ortamlardan gelmektedirler (71).

Kardeşlerin Etkisi

Kardeşler ve özellikle aynı cinsiyetteki kardeşler kişinin mesleki arzu ve bakış açısını etkilemektedir. Erkek kardeşleri olan erkek çocuklar yüksek derecede erkeksi mesleklere ilgi duymakta, kızkardeşleri olan kızlar ise kadınsı mesleklere yönelmektedir. Yapılan çalışmalarda büyük erkek kardeşleri olan kızların erkeksi mesleklere ilgi duydukları görülmüştür. Burada abinin önemli bir model olduğu söylenmektedir. Kadınlar yaşamlarında önemli olan erkeklerin yaşam biçimlerini yönlendirdiğini ifade etmektedirler. O halde abi geleneksel olarak kadınsı olmayan yaşam biçimine teşvik edilebilir (71).

Okulun Etkisi

Genellikle okullar öğrencileri mesleğe yöneltmede etkili olmaktadır. Çünkü öğrencileri en iyi şekilde mesleğe hazırlayabilirler. Ancak bazı şekillerde okullar, bu yönelimden uzaklaşmakta ve belirgin mesleklere hazırlama ve eğitim ile daha çok ilgilenmektedir. Ergenlerin mesleki arzu, tercih ve eğitimlerini direkt olarak etkileyen okul unsurları öğretmen ve danışmanlık yapan rehber öğretmenlerdir.

Öğretmen, öğrencilerin meslek seçimlerini kişisel olarak etkileyebilir. Öğretmenin kişiliği, sıcakkanlılığı bilgisi ve önerileri öğrencinin meslek kararını önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan bir araştırmada, üniversite

öğrencilerinin % 39'unun mesleki tercihlerinde lise öğretmenlerinin etkisinde kaldıkları saptanmıştır (71).

Mesleğe hazırlayıcı programlar ve uygun meslek seçimi konusunda direkt sorumlu olan kişiler rehber ya da danışmanlardır. Rehberlik uzmanının ana görevi bireyin gereksinme duyduğu bilgileri edinmesine, bunları değerlendirip yorumlamasına ve bir karar vermesine yardımcı olmaktadır. Bunun için rehber uzmanın öğrencilere standart testler, ilgi envanterleri, başarı testleri uygulaması gerekmektedir. Uygulanan test sonuçları değerlendirilerek ve öğretmen gözlemlerini de bu değerlendirmeye katarak öğrencileri uygun mesleklere yönlendirebilir. Böylece ergenlerin gerçeğe uymayan beklentilerini görmesine, yetenekleri ile yetersizliklerini ve gerçek gücünü farketmesine yardımcı olunabilir. Mesleki danışman, öğrencinin, kişilik özellikleri ile seçilen işin gerektirdikleri, istihdam projeleri, iş imkanları ve öğrencinin planlanmış ders programının yeterliliği arasında uyumlu ve gerçekçi bir seçim yapmasını sağlayabilir. Bazı araştırmalar rehberlik uzmanlarının gerektiği kadar iyi görev yapamadıklarını saptamıştır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun çalışma yaşamı ve mesleki karar verme konusunda yetersiz olduklarını ve rehberlik uzmanlarının yardımlarının çok az ya da hiç olmadığını belirtmişlerdir (71, 72).

K O N U İ L E İ L G İ L İ Ç A L I Ş M A L A R

Konu ile ilgili çalışmalar iki bölümde incelenebilir. Birinci bölümde yaratıcılıkla, ikinci bölümde ise ilgiler ve mesleki seçim ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Yaratıcılığın sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, ebeveyn tutumu, yaş ve kişilik ile olan ilişkilerini incelemek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Helwig (1975), yaptığı araştırmada homojen olan gruplarda yaratıcılığı incelemiştir. Beşinci sınıfa devam eden öğrencilere "Metropolitan Başarı Testi" uygulanmış ve performans yönünden yüksek, orta ve düşük olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Çocukların yaratıcılıkları ise "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ve "Welsh Şekil Tercih Testi" ile saptanmıştır. Performans yönünden orta düzeyde olan çocukların yaratıcılıklarının diğer iki gruptan önemli derecede farklı olduğu bulunmuştur (73).

Okulöncesi dönemdeki çocukların yaratıcılıkları ile ebeveyn otoritesi arasındaki ilişkiyi inceleyen Bayard-De-Volo ve Fiebert (1977), anaokuluna devam eden dört-beş buçuk yaş arasındaki yirmibes çocukla çalışmıştır. Çocukların yaratıcılıkları, Torrance ve Guilford Yaratıcılık testlerinin bazı alt testleri uygulanarak tespit edilmiştir. Ebeveyn

otoritesi ise "California F Skalası" ile ölçülmüştür. Çocukların yaratıcılık puanları ile ebeveyn otoritesi ölçümleri karşılaştırılmış, anne ve babanın tutum şekillerinin yaratıcılıkta önemli olduğu, doğum sırasının, cinsiyetin yaşı ve zekanın ise önemli olmadığı bulunmuştur (74).

Milgram, Yitzhak ve Milgram (1977), yaratıcı aktivite ve cinsel roller arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Dokuz-oniki yaş arasındaki elli altı kız ve seksen erkek çocuğun cinsiyetlerine göre yaratıcı faaliyetleri araştırılmıştır. Erkeklerin çoğunluğu sporla ilgili aktiviteleri seçerken, kızların dans ve sanatsal aktiviteleri tercih ettiği görülmüştür. Her iki cinsiyetin de sosyal liderlik ve drama faaliyetlerinde başarılı oldukları bulunmuştur (75).

Nijeryalı çocukların yaratıcılıkları ile cinsiyet ve testi uygulama şekli arasındaki ilişkiyi inceleyen Akinboye (1982) on-onyediy yaşlarındaki onbeş kız ve onbeş erkeğe Torrance Yaratıcı Düşünme Testini uygulamıştır. Denekleri iki gruba ayırarak birinci grubun testi boş zamanlarında, ikinci gruptaki öğrencilerden ise testi katı kurallar içinde zamana sadık kalarak doldurmalarını istemiştir. Sonuçta, zaman sınırlaması olmayan deneklerin akıcılık, esneklik ve orijinallik puanlarının zaman sınırlaması olan öğrencilerin puanlarından önemli derecede

yüksek olduğu ve kızların erkeklerden daha esnek düşündükleri de saptanmıştır (76).

Raina (1982) Hindistan'lı çocukların yaratıcılık, zeka ve başarılarında cinsiyetin etkili olup olmadığını saptamak amacıyla yaptığı araştırmasında ortaokula devam eden altmışsekiz erkek ve kırksekiz kız öğrenciye Torrance Yaratıcı Düşünme Testinin sözel ve şekil formları ile zeka ve genel yetenek testi uygulanmıştır. Sonuçta yaratıcılıkta zeka ve başarıda cinsiyetin önemli olmadığı gözlenmiştir. Agarwal ve Kumari (1982), farklı cinsiyetlerdeki yaratıcılık ve riske girme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Erkekler kadınlardan daha çok kendilerini riske atmalarına rağmen yaratıcılık yönünden cinsiyetler arasında önemli bir farklılık bulunmamıştır (77, 78).

Runco ve Bahleda (1987), yaratıcılıkla doğum sırası arasındaki ilişki üzerinde çalışmışlardır. Araştırmaya beş, altı, yedi ve sekizinci sınıfa devam eden IQ'ları 97-165 arasında olan çocuklar dahil edilmiştir. Çocukların yaratıcılıkları değişik testlerle saptanmıştır. Sonuçlar tek çocukların yaratıcılık puanlarının daha yüksek olduğunu, en büyük, en küçük ve ortanca çocukların puanlarının bunları izlediğini göstermiştir. Yaş faktörü ve kardeş sayısının yaratıcılıkta önemli olduğu saptanmıştır (79).

Değişik fen öğretim yöntemlerinin ve cinsiyetin beşinci sınıf öğrencilerinin fen başarısı, mantıksal düşünme yetenekleri, yaratıcı düşünme yetenekleri üzerindeki etkilerin neler olduğunu inceleyen Aksu (Yontar) (1985), cinsiyetin ve yöntemin, fen başarısına ve yaratıcı düşünme yeteneği üzerine etkisinin önemli olmadığını bulmuş, fakat yöntemin mantıksal düşünme yeteneği üzerindeki ana etkisi istatistiksel bakımdan anlamlı bulunmuştur (80).

Kaur (1986), Hindistan'da Ludhiana'daki resmi okulların sekizinci sınıfına devam eden elli kız ve elli erkek öğrencinin yaratıcılık yeteneğinde aile tipi, baba mesleği ve çocuğun doğum sırasının etkilerini incelemiştir. Sonuçta yaratıcılıkta aile tipinin, baba mesleğinin ve doğum sırasının önemli olduğu bulunmuştur (81).

Smith ve Carlsson (1983), ilkokula devam eden çocukların yaratıcılıklarını incelemişlerdir. Çocuklar yaşlarına göre iki gruba ayrılmışlardır. Yedi-sekiz yaş çocukları birinci gruba, on-onbir yaş çocukları ikinci gruba oluşturmaktadır. Uygulanan yaratıcılık testi sonucunda yaratıcılığın birinci grupta azaldığı ikinci grupta ise önemli derecede arttığı gözlenmiştir. Aynı zamanda Smith ve Carlsson (1985), oniki-onaltı yaşlar arasındaki çocukların yaratıcılıklarını yaşlara göre incelemişlerdir. Sonuçta on-oniki yaşlarda yaratıcılığın en

yüksek düzeyde olduğu, ondört-onbeş yaşlarında azalmaya başladığı ve onaltı yaşında da en alt sınıra düştüğü bulunmuştur (82, 83).

Yüksek ve düşük yaratıcılığa sahip olan öğretmen adaylarının kişilik özelliklerindeki cinsiyet farklılıklarını inceleyen Goyal (1984) üniversite öğrencisi öğretmen adaylarına kişilik envanteri ile "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'ni" uygulamıştır. Sonuçta, yüksek yaratıcılığa sahip deneklerin kişilik farklılıklarının cinsiyetler arasında önemsiz olmasına karşın düşük yaratıcılığa sahip deneklerin kişiliklerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulunmuştur (84).

Rampaul, Singh ve Didyk (1984), yaratıcılık, benlik kavramı, akademik başarı ve öğretmen beklentileri arasında ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Çocuklara "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi", "Temel Yetenek Testi", "Benlik Kavramı Testi" ve öğretmen beklentilerini saptayan anket formu uygulanmıştır. Benlik kavramı, akademik başarı ve öğretmenlerden beklentileri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunurken, yaratıcılığın sadece öğretmen beklentileri ile ilişkili olduğu görülmüştür (85).

Sosyal statünün, zeka ve yaratıcılık üzerine etkisinin olup olmadığını inceleyen Tamos (1984), anaokul çocukları ile çalışmıştır. Sosyo-ekonomik düzey ve yaratıcılığın birbirinden

bağımsız olmasına karşın sosyo-ekonomik düzeyle zeka arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır (86).

Kovaç (1985) anaokul çocuklarında yaratıcılıkla zeka arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaratıcılık "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile, zeka ise "Peabody Resimli Alıcı Dil Testi" ile saptanmıştır. Sonuçta zeka ve yaratıcılık puanlarının farklı olduğu ve iraksak düşünmenin büyük yaştaki çocuklarda daha yoğun olduğu görülmüştür (87).

Ömeroğlu (1986) anaokuluna giden beş-altı yaş çocuklarının zeka ve yaratıcılık seviyeleri arasında ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Çocukların zeka düzeyleri "Stanford-Binet Zeka Testi" ile, yaratıcılıkları ise "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile saptanmıştır. Sonuçta zeka bölümü ile yaratıcılık boyutları arasında pozitif yönde kuvvetli olmayan bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkide yaş ve cinsiyetin etkili olmadığı saptanmıştır (42).

Yüksek ve düşük yaratıcılığa sahip olan Brezilyalı çocukların psiko-sosyal özelliklerini araştıran Sariano de Alencar (1986) öğretmenleri tarafından düşük ve yüksek yaratıcı olarak değerlendirilen öğrencilere "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'ni" uygulamıştır. Deneklerin aynı zamanda ne tip öğrenci olmak istedikleri, hangi çocuklarla arkadaşlık yapmak

istedikleri, öğretmenlerinin hangi öğrencileri tercih ettikleri, hayatta kimin başarılı olacağı hakkındaki fikirlerini yazmaları istenmiştir. Sonuçta, yüksek yaratıcılığa sahip olarak değerlendirilen öğrencilerin daha yüksek puan aldıkları, yaratıcılığın daha büyük ve zeki olan çocuklarda olabileceğini ifade ettikleri ve öğretmenlerinin de yaratıcı olan öğrencileri sevmedikleri, zeki ve uslu öğrencileri tercih ettikleri saptanmıştır (88).

Smith ve Moran (1990), okulöncesi çocuklarının yaratıcılıkları ile sosyo-duygusal fonksiyonlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Duygusal davranışlar "Kohn Sosyal Yeterlilik ve Çocuk Davranışları Skalası", yaratıcılık ise "Çok Boyutlu Uyarıcı Akıcılığı Ölçeği" ile saptanmıştır. Sonuçta yüksek ve düşük yaratıcılığa sahip olan çocukların psiko-sosyal özellikleri arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı bulunmuştur. Uyum konusunda cinsiyetler arası farkın önemli olduğu bulunmuştur (89).

Yaratıcılığın geliştirilmesinde materyalin, eğitim programlarının, kitle iletişim araçlarının ve oyunun etkisi de çeşitli araştırmalarla vurgulanmıştır.

Amabile ve Gitomer (1984), anaokuluna devam eden iki-altı yaşları arasındaki çocukların yaptıkları çalışmalarda

kullanacakları malzemeyi seçme fırsatının verilmesinin yaratıcılıkta etkili olup olmadığını incelemişlerdir. Çocuklar iki gruba ayrılmışlar ve birinci gruptaki çocuklardan kullanacakları malzemeyi kendilerinin seçmeleri istenmiştir. İkinci gruptaki çocukların kullanacakları materyaller ise öğretmenleri tarafından seçilmiştir. Sonuçta çalışma malzemelerini seçen çocukların yaratıcılık düzeylerinin diğer gruptaki çocuklarinkinden önemli derecede yüksek olduğu görülmüştür (90).

Yaratıcı sorun çözme programının etkililiğini inceleyen Sungur (1988) üniversite öğrencileri ile çalışmıştır. Denekler deney ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Arastırma deneklerin zekası "Raven Progressive Matrices Testi" ile yaratıcılıkları ise "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile saptanmıştır. Yaratıcı Sorun Çözme Programı deney grubuna bir dönem boyunca haftada üç ders saati halinde toplam otuzaltı saatlik program dahilinde uygulanmıştır. Sonuçta deney grubundaki deneklerin yaratıcılık puanlarında kontrol grubuna göre önemli derecede artış olduğu, bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (36).

Yılmaz (1990) okulöncesi eğitim kurumları programlarında yer alan anadili, el işi, müzik, oyun, fen ve doğa köşesi, okuma ve yazmaya hazırlık, açık hava etkinliklerinin yaratıcılığı

destekleme yönünden mevcut durumunu incelemiştir. Araştırmada gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlem formu, öğretmenlerin etkinlikler sırasındaki davranışları izlenerek doldurulmuştur. Sonuçta gözlenen anaokul öğretmenlerinin, sırasıyla açık hava, müzik, el işi ve oyun etkinliklerinde çocuğun yaratıcılığını geliştirdikleri, anadili, okuma yazmaya hazırlık, fen ve doğa kösesi çalışmalarında ise yaratıcılığı geliştirmede yetersiz kaldıkları bulunmuştur (91).

Berretta ve Privette (1990) yaratıcı düşünmede oyunun etkisini incelemişlerdir. Araştırmada dördüncü sınıfa devam eden çocukların "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nden" aldıkları puanlar üzerine, yapılandırılmış ya da serbest sanat, drama ve oyun aktivitelerinin etkisi araştırılmıştır. Serbest oyun oynayan çocukların yaratıcı düşünceleri, çok organize oyun oynayan çocukların yaratıcı düşüncelerinden önemli derecede yüksek bulunmuştur. Cinsiyetler arasında farklılık olmadığı saptanmıştır (92).

Ömeroğlu (1990) anaokuluna giden beş-altı yaşındaki çocukların sözel yaratıcılıklarının gelişimine yaratıcı drama eğitiminin etkisini incelemiştir. Araştırmaya alınan denekler deney ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Deneklerin yaratıcılıkları "Torrance Yaratıcı Düşünme Testinin Sözel A Formu" ile saptanmıştır. Deney grubundaki çocuklara

yaratıcı drama eğitimi haftanın üç günü serbest saat etkinliklerinde olmak üzere toplam onbeş haftalık bir sürede verilmiştir. Kontrol grubuna dahil çocuklar ise normal sınıf etkinliklerine devam etmişlerdir. Sonuçta deney grubunda önemli bir farklılık gözlenirken kontrol grubunda bir farklılık görülmemiştir. Deney grubundaki denekler yaş ve cinsiyete göre çocuklar son testte kontrol grubuna nazaran daha başarılı olmuşlar ve gruplararası bu farkın da önemli olduğu görülmüştür. Aradaki farka yaratıcı drama eğitiminin sebep olduğu belirtilmiştir (93).

İlgiler ve meslek seçiminde sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin ve ailenin etkisinin olup olmadığını inceleyen araştırmalar yapılmıştır.

Uysal (1969) bireysel ve toplumsal faktörlere göre lise öğrencilerinin meslek seçimlerini incelemiştir. Araştırmaya dahil edilen lise son sınıf öğrencilerine "Kuder Tercih Envanteri", "Farklı Yetenekler Testi" ve anket formu uygulanmıştır. Sonuçta öğrencilerin çoğunlukla bilim ve teknik alanlara ilgi duydukları fakat ilgi ve yetenekler arasında bir tutarlılık olmadığı görülmüştür. Cinsiyet yönünden ilgiler incelendiğinde, çoğunlukla kızların açık hava, ikna, sanat, sosyal hizmet ve büro işleri alanlarındaki ilgilerinin erkeklerden yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmada, meslek seçiminde bireysel faktörlerin

önemli olmadığı, toplumsal faktörlerin ise oldukça etkin olduğu saptanmıştır. Sosyo-ekonomik düzey açısından bakıldığında, öğrencilerin ailelerinin içinde buldukları gelir dilimlerinin üstüne doğru çıkma arzusunda oldukları, genellikle bilimsel, el işi ve açık hava ile ilgili meslekleri tercih ettikleri görülmüştür. Aynı zamanda aile geliri azaldıkça bilimsel ve teknik alanlardaki meslekleri tercih oranlarının arttığı ve baba eğitim durumunun meslek seçiminde önemli olduğu görülmüştür (17).

İlkokul çocuklarının mesleki arzularını cinsiyete göre inceleyen Lofft (1971) birinci ve ikinci sınıf çocuklarına çeşitli sorular sorarak mesleki arzularını anlamaya çalışmıştır. Çocukların sorulara verdikleri ilk yanıtlar değerlendirilmiştir. Erkeklerin çoğunluğu futbolcu ya da polis, bir bölümü ise doktor, diş hekimi, bilim adamı, pilot ve astronot olmak istediklerini belirtmişlerdir. Kızların çoğunluğu hemşire ya da öğretmen, bir bölümü ise anne, hostes, satış elemanı olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda cinsiyet farklılıkları önemli bulunmuştur (94).

Ortaokul öğrencilerinin mesleki ilgilerini saptamak amacıyla Ulusoy (1980) yaptığı araştırmasında öğrencilerin yöneldikleri meslek alanları ile bireysel nitelikler (ilgi, yetenek ve başarı) ve toplumsal-ekonomik düzeyler arasındaki ilişkiyi

incelemiştir. Araştırmada öğrencilerin mesleki bilgilerinin yetersiz olduğu, yöneldikleri meslekleri iyi bir şekilde tanıyamadıkları, toplumsal-ekonomik düzeyleri genel olarak düşük olmayan öğrencilerin gelecekteki meslek edinme konusunda iyimser oldukları, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yöneldikleri ve ailelerinin istedikleri meslek alanları arasında tutarlılık bulunduğu ve yöneldikleri meslek ile yetenekleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (95).

Topalan(1982) on-onbir yaş çocuklarının geleceğe ait düşledikleri mesleklerle sosyo-ekonomik düzeyleri ve bireysel nitelikleri (cinsiyet ve yetenek) arasındaki bağıntıları incelemiştir. Araştırmaya dört ve beşinci sınıflara devam eden yüz öğrenci dahil edilmiştir. Sonuçta öğrencilerin düşledikleri meslek alanları ile sosyo-ekonomik düzeyleri, cinsiyetleri ve yetenekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (96).

Sinha (1983) ortaokul ve lise öğrencilerinin mesleki ilgilerine ailenin etkisini incelemiştir. Araştırmaya erkek öğrenciler dahil edilmiş olup öğrencilere Aile İlişkileri Envanteri ile Mesleki İlgi Listesi uygulanmıştır. Sonuçta ebeveynleri ile ilişkileri iyi olan deneklerin idare ve bilim alanlarına, ebeveynleri ilgisiz ve ekonomik olarak yetersiz olan deneklerin iş adamı ve muhasebe alanlarına, ebeveynleri

tarafından reddedilen ve hoşgörü gösterilmeyen deneklerin artistik ve müzik alanlarına yöneldikleri saptanmıştır (97).

Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki ilgilerine cinsiyet ve bazı sosyo-ekonomik değişkenlerin etkisi Cimen (1988) tarafından incelenmiştir. Araştırma dörtüzyüksekbeş lise son sınıf öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Kuder ilgi Alanları Envanterinin C Formu ile ilgi alanları, bağımsız değişkenlerle ilgili bilgiler ise anket formu ile saptanmıştır. Sonuçta cinsiyetin mesleki ilgiler üzerinde etkili olduğu, ailenin aylık gelirinin müzik ilgi alanı dışındaki diğer ilgi alanlarında, anne ve baba eğitim durumunun, yerleşim yerinin ilgi alanları üzerinde etkili olmadığı görülmüştür (12).

Bireylerin mesleki olgunluk düzeylerini, mesleki doyum kaynaklarını ve meslek alanına ait davranışlara ulaşma becerilerini saptamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Akay (1983) lise öğrencilerinin meslek seçmede gözönüne alacakları faktörler hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını araştırmıştır. Araştırma lise bir, iki ve üçüncü sınıfa devam eden ikiyüzotuziki öğrenci üzerinde yapılmış olup öğrencilere "Mesleki Olgunluk Ölçeği" uygulanmıştır. Sonuçta öğrencilerin meslek seçme sürecinde bazı faktörleri gözönüne almalarına karşılık bu faktörler hakkında yeterince bilgi sahibi

olmadıkları, tercih edilen meslek hakkında yeterli bilgi edinmeyip iyi planlamalar yapmadıkları, çalışma hayatına ait yeterince olumlu tutum göstermedikleri ortaya çıkmış ve öğrencilerin sınıflar ilerledikçe mesleğe karşı davranış ve tutum olgunluklarının artmasının belirgin olmadığı saptanmıştır (98).

Sağlık Meslek Lisesi ile İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin mesleki doyum kaynaklarını Savaş (1984) incelemiştir. Araştırmada, mesleki doyum kaynaklarını ortaya çıkarmak için mesleki doyum envanteri ile kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Sonuçta bu okullardaki öğrencilerin çoğunluğunun kırsal kökenli ve alt sosyo-ekonomik düzey aile çocukları olduğu, mesleki doyum tercihleri sıralamasında kazanç, ün gibi yüzeysel faktörlerden çok ilgilere ve yeteneklere uygunluk değerlerine önem verdiği, insanlığa hizmet değerinin Sağlık Meslek Lisesinde birinci, İmam Hatip Lisesinde ise üçüncü sırada yer aldığı, ifade edilen değerlerle, ölçülen değerler arasında tutarlılık olmadığı saptanmıştır (99).

Ulusoy (1988) Mesleki ve Teknik Orta Öğretimde öğrencilerin mesleki davranışlara ulaşma derecelerini belirleyerek değerlendirmiştir. Araştırmaya Kız Meslek Liselerine devam eden altmışbir öğrenci dahil edilmiştir. Bilgi testi sonucunda öğrencilerin yeterli öğrenme düzeylerine ulaşamadıkları,

devinsel, duygusal alandaki amaçlara ulaşmada başarılı oldukları, ekonomik olma, çevredeki iş alanlarını tanımaya istekli olma ve okul atelyesinde güvenlik kurallarına uyma amaçlarına bir okul hariç diğerlerinde ulaşıldığı, iş ortamında etkili iş ilişkileri kurma ve iş yerinde güvenlik kurallarına uyma amacına ilişkin öğrenmenin gerçekleşmediği görülmüştür (100).

Ortaokul üçüncü sınıfa devam eden öğrencilerin mesleki tutum ve davranışlarının ne kadarını geliştirdiklerini, kız ve erkek öğrencilerin mesleki olgunluğa erişmede farklılıkların olup olmadığını, mesleki olgunluk ile sosyo-ekonomik düzey arasında nasıl bir ilişki olduğunu Akbalık (1991) incelemiştir. Sonuçta öğrencilerin gelişim dönemlerinin gerektirdiği gelişim görevlerinden, meslek seçiminde ilgi ve yetenekleri gözönüne alma, meslek seçiminde sorumluluk üstlenme, çalışma hayatına karşı olumlu tutum geliştirme tutum ve davranışlarını gösterdikleri, ancak henüz meslek seçme ihtiyacı duymadıkları, bilgi toplama ve plan yapma davranışları geliştirmedikleri görülmüştür. Kızların erkeklere göre mesleki bakımdan daha önce olgunlaştıkları, ancak sosyo-ekonomik düzeyin mesleki olgunlaşmada etkili olmadığı saptanmıştır (101).

Meslek seçiminde rehberlik çalışmalarının etkisini ve meslek seçimi ile benlik kavramı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da yapılmıştır.

Güney (1982) bir grup rehberliği programının, öğrencilerin meslek alanlarını tercihleri ile meslek alanlarına bağlı değerleri arasındaki ilişkiye etkisini araştırmıştır. Araştırma lise son sınıfa devam eden alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen kırk erkek öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrenciler deney ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Deney grubuna sekiz hafta süreyle bir grup rehberliği programı uygulanmıştır. Sonuçta deney grubu öğrencilerinin meslek tercihlerine ilişkin bilgilerinin zenginleştiği, bu öğrencilerin ölçülen değerlerle tercih ettikleri meslek alanları arasındaki tutarlılığın arttığı, fen kolu öğrencilerinin mühendislik alanına, edebiyat kolu öğrencilerinin ise hukuk alanına yöneldikleri ve tercihlerinde kararlı ve ısrarlı oldukları saptanmıştır (102). Aynı şekilde lise öğrencilerine yapılan mesleki rehberlik hizmetinin, onların yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarında ne derece etkili olduğunu Kuzgun (1982) incelemiştir. Sonuçta rehberlikten önce, deneklerin sözlü düşünme yeteneği dışındaki yetenekleri ile, mekanik hesaplama ve sosyal hizmet ilgilerini ve bunlara ilişkin meslekleri az çok tanıdıkları saptanmıştır. Mesleki rehberlik hizmetleri sonucunda ise bu meslekler hakkında daha iyi yorum yaptıkları ve kendilerine uygun olan mesleklere yöneldikleri görülmüştür (68).

Benlik kavramı ile mesleki benlik kavramı arasındaki farkın akademik başarı ile ilişkisini inceleyen Öner (1982), üniversite

öğrenimi gören üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden öğrencileri araştırmaya dahil etmiştir. Araştırmada benlik ve mesleki benlik kavramları arasındaki bağdaşımı saptayabilmek için sıfat listesi kullanılmıştır. Sonuçta üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin benlik ve mesleki benlik kavramları arasında bir ilişki olduğu, öğrencilerin kişilik özellikleri ile mesleğin gerektirdiği özellikler arasında tutarlılık görüldüğü, dördüncü sınıf öğrencilerinde ilişkinin daha yüksek olduğu, benlik ile mesleki benlik arasındaki farkla not ortalamaları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu saptanmıştır (69).

Uz (1984) hemşire öğrencilerin benlik kavramları ile meslek kavramları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya birinci sınıftan otuzaltı, dördüncü sınıftan kırkbir öğrenci alınmıştır. Araştırma kapsamına giren öğrencileri hemşirelik mesleğe seçmeye iten faktörlerin çevresel olduğu ve hemşireliği yeterince tanımadan bu seçimi yaptıkları saptanmıştır. Sonuçta her iki sınıftaki öğrencilerin hemşirelik mesleği ile bağdaşım içinde oldukları, birinci sınıftaki öğrencilerdeki bağdaşımın daha yüksek olduğu saptanmıştır (103).

Lise son sınıf öğrencilerinin benlik ve ideal benlik kavramlarının tercih edilen ve seçilen meslek kavramları ile bağdaşım düzeylerini İzci (1986) incelemiştir. Araştırmaya fen sınıfından ellidört, edebiyat sınıfından kırkbir öğrenci olmak

üzere toplam doksanbes öğrenci dahil edilmıştır. Araştırmada anket formu ile sıfat listesi kullanılmıştır. Sonuçta öğrencilerin ben-ideal ben, ben -seçilen meslek, ben -tercih edilen meslek, ideal ben -seçilen meslek, ideal ben -tercih edilen meslek kavramlarının ilişkili olduğu görülmüştür. Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki seçimlerini daha çok ideal benliklerine göre yaptıkları ve edebiyat sınıfında ise bu oranın daha da arttığı saptanmıştır (104).

Yaratıcılıkla ilgiler ve meslek seçimi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar ise şu şekilde özetlenebilir.

Tanpraphat (1976) onuncu sınıf öğrencilerinin yaratıcılıkları ile akademik başarı, cinsiyet, bilişsel tutum ve mesleki ilgiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya geleneksel eğitim programı uygulayan ve çeşitli kursları kapsayan daha çok öğrenci ile ilişkili olan bir programı uygulayan iki okuldan yüz kırkdokuz öğrenci dahil edilmıştır. Araştırmada "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi", "Akademik Başarı Testi", "Bilişsel Tutum Testi" ve "Mesleki İlgiler Anket Formu" kullanılmıştır. Sonuçta akademik başarı, mesleki ilgilerle yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, erkeklerin yaratıcılık puanlarının kızlardan daha yüksek olduğu, bilişsel tutum ile yaratıcılık arasındaki ilişkinin önemli olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda sanat ve eğlence ile ilgilenen öğrencilerin yaratıcılık puanlarının genel kültür, teknik,

sosyal servis, iş adamlığı gibi mesleklerle ilgilenenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür (105).

Onbir-oniki yaşlarındaki yaratıcılık ve ilgileri inceleyen Wagner (1978) alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen yüz çocuğu araştırmaya dahil etmiştir. Araştırmada "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nin Sözel Formu" ile ilgi listesi kullanılmıştır. Sonuçta bu yaşların ilgi ve yaratıcılığı tahmin etmede yeterli olmadığı ve yaratıcı düşünce ile ilgiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır (106).

Trollinger (1983) çocukluk, ergenlik ve gençlik döneminde yüksek ve düşük yaratıcılığa sahip olan kadınların hobilerini, aktivitelerini ve ilgilerini incelemiştir. Araştır yaratıcılığı yüksek olan otuzdört, düşük olan kırk ka (besteci, orkestra şefi, artist, müzik eğitimcisi) dahil edilmiştir. Yaratıcılığı yüksek olan deneklerin çoğunun değişik ilgi alanlarına yöneldikleri ve okumayı tercih ettikleri saptanmıştır. Düşük yaratıcılığa sahip olan deneklerin ise sosyal ilişkilere bağlı olan aktivitelere yöneldikleri görülmüştür. Yaratıcılığı yüksek ve düşük olan deneklerin genellikle ilkokul ve lise sırasında ilgi alanlarına doğru yöneldikleri yüksek okulda ise yönelimin fazla olmadığı gözlenmiştir (107).

A R A Ş T I R M A N I N A M A C I

Günümüzde bilim ve teknikteki hızlı gelişmeler birçok soruları cevaplandırıp, problemlere çözüm yolları bularak yaşam düzeyini yükseltmektedir. Bu gelişmeler insan için birçok tehlike ve problemleri de paralelinde getirmektedir. İnsan çevresindeki bu değişmelere uymada güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bilim ve teknikteki ilerlemeler, değişen toplum, toplum ve bireyler arasındaki iletişim kopukluğu, yenilemeye ayak uyduramama, bireylerin yeteneklerinin, yaratıcılıklarının ve zihinlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle de ergenlerin yaratıcılıklarının ve ilgi alanlarının saptanması önem kazanmaktadır.

Yaratıcılık, sosyo-kültürel ortama bağlı olmakla beraber her yaşta, her kişide bulunabilir. Yaratıcılığın ortaya çıkması uygun şartların gerçekleşmesi ile mümkün olmaktadır. Yaratıcılık doğuştan getirilen bir özellik olduğundan sürekliliği, derecesi, ortaya çıkışı kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Yaratıcılık bir ürün değil bir süreçtir. Belli bir amaca yönelik olan yaratıcılık süreci sonucunda, sözel ya da sözel olmayan, somut ya da soyut bir nesne ya da düşünce ortaya çıkmaktadır. Yaratıcılık insan yaşamında çok önemli olduğundan yaşamda başarılı ve sağlıklı olabilmek için doğuştan var olan bu yeteneğin açığa çıkarılması ve kullanılması gerekmektedir.

Yaratıcılıkta çocuğun duyu organları etkin rol oynadığından duyu organlarını eğitmek ve geliştirmek önem kazanmaktadır. Bu nedenle çocuklara iyi bir şekilde rehberlik edilmeli, çocuklarla konuşarak, tartışarak hayal güçlerini geliştirmelerine ve ilgilerini ortaya çıkarmalarına yardımcı olunmalıdır (14, 18).

Yaratıcılığın yanısıra kişinin ilgi ve yeteneklerinin bilinmesi gelecekte seçeceği meslek hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olabilir. Her insan belki okulöncesi yıllardan itibaren ileride ne olacağını düşünür, geleceği hakkında bazı planlar yapabilir. Bilim ve teknolojiye olan değişiklikler sosyal ve kültürel hayatı, sosyal ve kültürel değişimler de bireylerin bakış açılarına, ilgilerini, yaratıcılıklarını, ideallerini, hedeflerini ve meslek seçimlerini etkilemektedir. Bunun yanında yetiştiği ortam, ailelerinin sosyo-ekonomik durumu, kendi kişisel özellikleri ve ailelerinin özellikleri gibi faktörlerin etkisi altında buldukları için özellikle meslek seçimi zorlaşmakta ve karmaşık hale gelmektedir. Meslek seçimi erken yaşlarda duygusal ve hayali olmasına karşın yaş ilerledikçe daha gerçekçi olmaktadır. Gençler temel eğitim ya da orta öğretimi bitirip, meslek seçme konusunda kesin bir karar verme durumunda kaldıkları zaman saskınlığa düşmekte ve çoğu kez bütün hayatlarını geçirecekleri uğraşı alanlarının seçimlerini tesadüflere bırakmaktadırlar. Öğrencilerin, ilgi ve yeteneklerini dikkate almadan yaptıkları tercihler hem

kendilerini ve yakınlarını hayal kırıklığına uğratmakta hem de toplum kalkınması bakımından ihtiyaç duyulan insan gücünün israfına yol açmaktadır (12, 65).

Ergenin gerçekçi meslek secimi, doğru ve gerçekçi bir benlik tasarımı yanında sağlam bir çevresel olgu bilgisine sahip olması ile mümkün olabilir. Bu durumda ergene yapılacak olan yardımın amacı, özellikle araştırma döneminde kendini ve çevresini daha doğru ve gerçeğe uygun biçimde değerlendirmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle mesleğe yönelmede ortaokul yılları önem kazanmaktadır.

Ortaokul yıllarında çocuk, her iş ve mesleğin gerektirdiği beden, kişilik ve yetenek, ilgi, ihtiyaç gibi psikolojik gereksinimler ile mesleğe hazırlanmakta ve meslekler konusunda bilinçlenmeye başlamaktadır. Çocukların fantazilerden kurtularak mesleklere karşı gerçekçi ilgileri ortaokulun son yıllarında olmaktadır. Birçok çocuk bu dönemde, işe girme, meslek lisesine veya klasik liselere yönelme kararını vermektedir. Bu nedenle ortaokul yıllarında mesleki rehberlik çalışmalarının yapılması, ergenlerin ilgi alanlarının saptanması ve ilgi alanları doğrultusunda öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanması yararlı olabilecektir (63, 101).

Ergenlerin yaratıcılığı ve ilgi alanları hakkında fikir yürütebilmek için belirli çalışmaların yapılması gerekebilir. Herhangi bir çalışma ve değerlendirme yapmadan yaratıcılık özelliklerinin hangi alanlarda ve ne derece olduğunu tam olarak belirlemek mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde ilgilerin çeşitli ve değişken olduğu kabul edilirse bunların belirlenmesinde de bazı güçlükler ortaya çıkabilir. Yaratıcılığın ve ilgi alanlarının saptanması amacıyla yapılan çeşitli çalışmalar sonucunda geliştirilmiş bazı testler bulunmaktadır. Bu testler kullanılmadan bireylerin yaratıcılıkları ve ilgileri konusunda kesin bilgilerin verilemeyeceği savunulmaktadır. Bu nedenle bilinen yöntemlerden hareket edilerek ergenlerin mevcut yeteneklerini geliştirmek, gizli alanları açığa çıkarmak için bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Ergenlerin başarılarının, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda bir mesleğe yönelmesiyle mümkün olabileceği düşünülerek, ortaokul son sınıfa devam eden ergenlerin ilgilerinin yavaş yavaş netleşmeye başlaması nedeniyle erken dönemde saptanması, yaratıcılıklarının belirlenmesi, elde edilen veriler doğrultusunda uygun rehberliğin yapılması için gerekli önerilerin verilmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte ortaokul son sınıfa devam eden ergenlerin yaratıcılık ve ilgi alanlarında; sosyo-ekonomik düzeyin,

cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim durumunun, annenin çalışıp çalışmaması ve baba mesleğinin etkili olup olmadığını ve yaratıcılık ile ilgi alanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını incelemek de çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Ergenlerin ilgi ve yeteneklerine uygun mesleklere yönelmelerinin sağlanması ve yöneldikleri mesleklerde yaratıcılıklarını gösterme açısından ilgi alanlarının ve yaratıcılıklarının belirlenmesinin öneminin gündeme getirilmesinin yararlı olabileceği de düşünülmüştür.

Temel Problem

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ortaokul son sınıfa devam eden öğrencilerin yaratıcılıkları ile ilgi alanları bazı değişkenlerden etkilenmekte midir?

Alt Problemler

1. Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ortaokul son sınıfa devam eden öğrencilerin yaratıcılıklarında;

- a. Cinsiyet,
- b. Kardeş sayısı,
- c. Doğum sırası,
- d. Anne eğitim durumu,

- e. Baba eğitim durumu,
- f. Annenin çalışıp çalışmama durumu,
- g. Baba mesleği,

etkili midir ?

2. Ortaokul son sınıfa devam eden öğrencilerin saptanan ilgi alanlarında;

- a. Sosyo-ekonomik düzey,
- b. Cinsiyet,
- c. Kardeş sayısı,
- d. Doğum sırası,
- e. Anne eğitim durumu,
- f. Baba eğitim durumu,
- g. Annenin çalışıp çalışmama durumu,
- h. Baba mesleği,

etkili midir?

3. Ortaokul son sınıfa devam eden öğrencilerin yaratıcılıkları ile ilgi alanları arasında ilişki var mıdır?

A R A S T I R M A Y Ö N T E M V E A R A Ç L A R I

Bu araştırma, ortaokul son sınıfa devam eden çocukların yaratıcılık ve ilgi alanlarında sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin, annenin çalışıp çalışmamasının ve baba mesleğinin etkili olup olmadığının incelenmesi amacıyla planlanmıştır. Ayrıca yaratıcılık ile ilgi alanları arasında ilişki olup olmadığının araştırılması da amaçlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

EVREN : Ankara il merkezindeki farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden ortaokulların son sınıfına devam eden kız ve erkek öğrencilerle araştırmanın yapılması planlanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeylerden alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyin saptanmasında Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Ankara İl Merkezi için yapmış olduğu sınıflandırma esas alınmıştır. Üst sosyo-ekonomik düzey için ise özel okullara devam eden öğrencilerle çalışmanın yapılması düşünülmüştür.

Araştırma kapsamına girecek her sosyo-ekonomik düzeyi temsil edebilecek olan ikiser okul basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzey için Balgat ve Akşemsettin Ortaokulu, orta sosyo-ekonomik düzey için Anıttepe ve Kurtulus Ortaokulu, üst sosyo-ekonomik düzey için Arı ve

Yenişehir Kolejleri araştırma kapsamına alınmıştır. Bu ortaokulların son sınıfına devam eden öğrenciler, bu araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

ÖRNEKLEM : Bu çalışmada ortaokul son sınıfa devam eden öğrenciler arasından random yöntemiyle her sosyo-ekonomik düzeyden kırk denek (yirmi kız, yirmi erkek) olmak üzere toplam yüzyirmi denek örnekleme oluşturmuştur.

Örneklemin seçiminde aşağıdaki hususlar gözönünde bulundurulmuştur.

Örneklemin seçimi amacıyla saptanan ortaokullara Ocak 1990 tarihinde gidilerek okul müdürleriyle görüşülmüş, araştırmanın amacı, yapılacak işlemler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Okulların son sınıflarından random yöntemiyle ikişer tane sınıf seçilmiş olup oniki sınıf araştırmaya dahil edilmiştir. Seçilen sınıfların sınıf öğretmenleriyle görüşülerek çocuklar hakkında bilgi alınmıştır.

Araştırma 1989-1990 öğretim yılının ikinci döneminde yapılmıştır. Araştırmada homojen bir grup oluşturabilmek amacıyla, ortaokul son sınıfa devam eden ondört yaşında olan, herhangi bir özürü bulunmayan, parçalanmamış ailelerden gelen, sınıfta kalmamış olan ve birinci dönem karne notları arasında başarısız notu olmayan öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir.

Denek ve aile ile ilgili bilgiler anket yöntemi tekniği ile toplanmıştır. Seçilen her çocuğa "Kisisel Bilgi Formu" adlı anket formu verilmiştir (EK I). Bu anket formunda; denek ve ailesi ile ilgili genel sorular yer almaktadır. Her denek gerekli bilgileri anket formuna kaydederek, formu araştırmacıya geri vermişlerdir.

Anket formlarından ve sınıf öğretmenlerinden elde edilen bilgiler sonucunda okullardan eşit sayıda kız ve erkek öğrenci seçilmiş olup her sosyo-ekonomik düzeyden kırkar denek alınarak örneklem yüzyirmi öğrenci olarak belirlenmiştir.

Örneklemin sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyete göre dağılım Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemi Oluşturan Derneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

CİNSİYET	SOSYO- EKONOMİK DÜZEY						GENEL Sayı	TOPLAM %
	ALT SED Sayı	SED %	ORTA SED Sayı	SED %	ÜST SED Sayı	SED %		
Kız	20	50.0	20	50.0	20	50.0	60	50.0
Erkek	20	50.0	20	50.0	20	50.0	60	50.0
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

V e r i T o p l a m a A r a  l a r ı

Örnekleme alınan çocukların yaratıcılıklarını resimleme yoluyla daha kolay ifade edebileceği düşünülerek "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nin Şekil Formu A" yaratıcılığı ölçmek amacıyla kullanılmıştır (108).

Bununla beraber ilgilerin ölçülmesinde Türkiye'ye uyarlama çalışmaları yapılmış olan, yaygın bir şekilde kullanılan ve çeşitli ilgi alanlarını saptayan "Kuder İlgi Alanları Tercihî Envanteri Form CH" ilgi alanlarını saptamak amacıyla kullanılmıştır (57, 109).

Torrance Yaratıcı Düşünme Testi

Bu test, Torrance (1966) tarafından geliştirilmiş olup projektif bir testtir. Test edilen deneye test uzmanı bir resim ya da belirsiz bir uyaran vererek orada ne gördüğünü ve daha sonra neler olacağı konusunda ne düşündüğünü sormaktadır. Projektif testler bireye bilinç dışı düşüncelerini, isteklerini ve korkularını açığa vurmaya imkan tanımaktadır (36, 110).

"Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" anaokulu seviyesinden, üniversite düzeyine kadar uygulanabilmektedir. Testler iki şekil ve iki sözel olmak üzere iki ayrı paralel formlardan

olusmaktadır. Her testin birbiriyle eşdeğer A ve B formu bulunmaktadır. Torrance Yaratici Düşünme Testi aslında bir grup testidir. Fakat testin uygulandığı yaş grubuna göre bireysel uygulanması gerektiği de belirtilmektedir. Ek bir çalışmayı gerektirmeyen kağıt ve kalem testinden ibaret olan bu testlerin sözel formu yedi ayrı etkinlikten, resim formu ise üç ayrı etkinlikten oluşmaktadır. Sözel ve resim formları birbirlerinden bağımsız olup yaratıcılığın farklı boyutlarını ölçmektedir. Soru sorma, sebepleri tahmin etme, sonuçları tahmin etme, ürün geliştirme, alışılmısın dışındaki kullanımlar, alışılmısın dışındaki sorular, hemen fikir yürütme gibi yedi etkinlikten oluşan sözel formla yaratıcılığın akıcılık esneklik, orijinallik boyutları saptanmaktadır (42, 111, 112).

Bu araştırmada kullanılan Torrance Yaratici Düşünme Testinin şekil formu ise resim oluşturma, resim tamamlama ve paralel çizgiler olmak üzere üç etkinlikten meydana gelmektedir. Bu test ile akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutları ölçülmektedir (113, 114).

Torrance Yaratici Düşünme Testi, deneklere gruplar halinde uygulanmıştır. Çocuklara test uygun ortamlarda ya da sınıflarında verilmiştir. Çocukların birbirlerini etkilemelerini önlemek amacıyla ayrı ayrı yerlere oturtulmuşlardır.

Testin resim oluşturma etkinliği ilk olarak deneğe verilen bir faaliyettir. Deneđe bir dosya kağıdı, resim oluşturmada kullanacağı yumurtaya benzeyen yeşil kağıttan yapılmış bir Őekil ve bunu yapıştırmak için yapıştırıcı verilmekte ve Őoyle bir açıklama yapılmaktadır. "Bu Őekli kağıdınızın istediğiniz yerine yapıştıracak ve bu Őekle çizgiler katarak değişik bir resim yapacaksınız. Őekil, yaptığınız resmin bir parçasını oluşturacaktır. Yaptığınız resim hiç kimsenin dűřünemiyeceđi kadar değişik olmalıdır. Resminizi tamamladıktan sonra ona çok değişik bir isim bulmalısınız. Őimdi resminize başlayabilirsiniz". Resim oluşturma için çocuklara on dakikalık bir sűre verilmektedir. Sűrenin bitiminde onlardan, resimleri hakkında dűřündüklerini ve resimlerinin isimlerini yazmaları istenmektedir.

ikinci olarak resim tamamlama testi verilmekte ve Őoyle bir açıklama yapılmaktadır. "Bu ve bunun arkasındaki sayfada bitmemiş Őekiller bulunmaktadır. Bu Őekillere çeşitli çizgiler katarak ilđin resimler yapacaksınız. Tamamlayacağınız Őekillerin ilđin bir ismi olması gerekmektedir. Yaptığınız resimler bitince herbiri için ilđin bir isim bulup resmin altındaki bűlűme yazabilirsiniz. Őimdi resimleri tamamlamaya başlayabilirsiniz." Bu etkinlik için de on dakikalık bir sűre verilmekte ve sűrenin bitiminde kalemlerini bırakarak arkalarına yaslanmaları istenmektedir.

Son olarak paralel çizgiler etkinliği verilmekte ve şöyle bir açıklama yapılmaktadır. "Bu ve bunun arkasındaki sayfalarda ikişer ikişer yanyana olan doğrular bulunmaktadır. Bu doğruları kullanarak değişik resimler yapacak ve yaptığınız resimlerle ilgili olarak ilginç bir hikaye düşüneceksiniz. Bu doğruların arasına, üzerine ya da dışına çizgiler ilave edebilirsiniz. Şimdi resimlerinize başlayabilirsiniz". Bu bölüm için de on dakikalık bir süre verilmekte ve sürenin bitiminde test materyalleri toplanmaktadır.

Testin uygulanması yaklaşık kırkbeş-elli dakika sürmektedir. Testteki açıklamalar deneklere anlatılmakta ve yaptıkları resimlerin adlarını deneklerin kendilerinin yazmaları istenmektedir (42, 113).

Deneklere uygulanan testi değerlendirebilmek için her deneğe birer tane puanlama cetveli hazırlanmıştır. Puanlama cetveline, her etkinlik başlı başına değerlendirilerek kaydedilmiştir. Örnekleme alınan deneklerin ilk önce resim oluşturma etkinliği, daha sonra resim tamamlama etkinliği ve son olarak da paralel çizgilerle ilgili etkinlikleri değerlendirilmiştir. Etkinliklere ait puanlar, puan özet tablosuna geçirilmiş ve puanlar toplanarak akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme puanları bulunmuştur. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nin resim oluşturma etkinliğinde akıcılık ve esneklik puanları

hesaplanmamakta, resim tamamlama ve paralel çizgiler etkinliklerinde akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme puanları saptanmaktadır.

Akıcılık puanını resim tamamlama ve paralel çizgiler etkinliklerindeki tüm resimlerin sayısı, bu etkinliklerdeki farklı kategorideki resimlerin sayısı da esneklik puanını oluşturmaktadır. Torrance tarafından testin değerlendirilmesinde yardımcı olabilmesi için kategori listesi geliştirilmiştir.

Resim oluşturmada resme verilen isimden elde edilen puan, resim tamamlama ve paralel çizgiler için geliştirilmiş olan orijinal listelerden çıkarılan puanlar ve birden fazla paralel çizginin birleştirilmesiyle elde edilen resimlere verilen ikramiye puanlarının toplamı ile orijinallik puanı saptanmaktadır.

Detaylara girme puanı üç etkinlik içinde hesaplanmaktadır. Her resim tek tek incelenmekte ve resimin esası üzerine yapılan ilavelere bir puan verilmektedir. Elde edilen puanlar toplanmakta ve resim tamamlamadaki başlıklara verilen puanlar da detaylara girme puanlarına eklenmektedir (36, 42, 108).

Kuder İlgili Alanları Tercihî Envanteri Form CH

Bu envanter Kuder (1934) tarafından hazırlanmış olup yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kuder'in A,B,C,D olmak üzere dört

formu bulunmaktadır. Bu formlardan Türkiye'ye uyarlanan C formunun, makina ya da elle puanlanmasına göre CH ve CM gibi iki ayrı şekli bulunmaktadır. Adaptasyonu yapılan elle puanlamaya göre hazırlanmış olan "Kuder İlgi Alanları Tercihî Envanteri Form CH" bu araştırmada kullanılmıştır.

"Kuder İlgi Alanları Tercihî Envanteri", faktör analizi yöntemi ile hazırlanmış bir ölçektir. Yani çok sayıda maddelere verilen cevapların yaptığı kümeler, ilgi alanları olarak kabul edilmiş ve adlandırılmıştır. Envanter üçer üçer gruplanmış ve çeşitli etkinlikleri ifade eden 504 maddeden oluşmaktadır. Uygulamada denekden, her üçlü madde grubunu inceleyip, içlerinden en çok ve en az hoşlandığı birer maddeyi seçip cevap kağıdında işaretlenmesi, kayıtsız olduğu maddeyi boş bırakması istenmektedir. Envanter on ilgi alanına ait tercihleri ölçmektedir. İlgi alanlarını belirten bu ölçekler şunlardır:

Kodlar	İlgi Alanları
(A) (0)	Acık hava
(B) (1)	Mekanik (Elişi)
(C) (2)	Hesaplama
(D) (3)	Bilimsel
(E) (4)	İkna
(F) (5)	Sanat
(G) (6)	Edebiyat
(H) (7)	Müzik
(K) (8)	Sosyal Servis
(L) (9)	Büro İşleri

- Açık hava** : Kapalı yerlerden çok açık havada çalışmaktan, dışarıda yapılan işlerden hoşlanma.
- Mekanik (El işi)** : Bu alandaki ilgi, makina ve aletlerle uğraşmanın sevildiği anlamını taşımakta olup bu alandaki işlerin en belirginleri mühendislik, oto tamirciliği, saat yapımıcılığı ve tamirciliği gibi işlerdir.
- Hesaplama** : Sayılarla uğraşmaktan hoşlanma. Bu alandaki yüksek puan bankacılık, hesap uzmanlığı, muhasebecilik gibi işlerin sevilebileceğini tavsiye eder.
- Bilimsel** : Cesitli alanlardaki sorunlarla ilgilenmekten, onlar arasındaki ilişkiyi bulmak ve nedenlere cevap aramaktan hoşlanma. Hekimler, kimyacılar, mühendisler, hemşireler genellikle yüksek bilimsel ilgi gösterirler.
- İkna** : İnsanlara fikirlerini kabul ettirmekten, onları örgütleyip yöneltmekten hoşlanma. Birçok aktör, politikacı, radyo spikerleri, satış elemanları, tezgahhtarlar yüksek ikna ilgisine sahiptirler.
- Sanat** : El ile orijinal eserler meydana getirmeye çalışmaktan hoşlanma, sanat eserlerini incelemekten zevk alma. Mimarlar, moda desinatörleri, iç dekoratörler, heykeltıraşlar genellikle yüksek sanat ilgisi gösterirler.
- Edebiyat** : Edebi yapıtları incelemekten, okumaktan hoşlanma. Yazarlar, öğretmenler, aktörler,

tiyatroya ve kitap eleştirilerinin işleri edebiyat ilgi alanına girmektedir.

Müzik : Müzik dinlemekten, bir müzik aleti çalmaktan, beste yapmaktan hoşlanma.

Sosyal servis : İnsanlara yardım etmekten, onların sıkıntılarını azaltıp mutluluklarına yardımcı olmaktan hoşlanma. Hemsireler, izci liderleri, din adamları, sosyal hizmet elemanları, hastane elemanları genellikle zamanlarının çoğunu insanlara yardım için harcarlar.

Büro işleri : Büroda kayıt tutmaktan yazıları dosyalamaktan hoşlanma. Kütüphanecilik, sekreterlik, istatistikçilik, trafik idareciliği gibi işler bu alana girmektedir.

Ayrıca öğrencinin envanteri cevaplamasında, kasıtlı yanıltma yapıp yapmadığını, işaretlemelerin geçerli olup olmadığını tesbit için geliştirilen Geçerlilik anahtarı ile bulunan puan öğrencinin cevaplandırmasının geçerlik puanını (V) oluşturmaktadır. Kuder elde edilen bu geçerlik puanlarının yorumlanması için şu genel hususlara dikkat çekmektedir:

1. Geçerlik anahtarının uygulanması sonucu kırkbes ve daha yukarı puan bulunursa, öğrencinin fazla işaretleme yaptığı düşünülebilir. Zira geçerlilik yönünden en yüksek puan kırkdördür.

2. Eğer geçerlik puanı otuzüç-otuzyedide bulunursa; açıklamanın iyi anlaşılmadığı, cevaplamanın dikkatsizce yapıldığı veya cevaplayan kişinin ilgilerinin karmaşık olduğu, başkalarından etkilendiği düşünülebilir.

3. Geçerlik puanı (V) otuziki ya da daha düşükse envanter dikkatli bir şekilde incelenmeli cevaplanmayan bölümlerin olup olmadığı araştırılmalıdır.

Geçerlik anahtarının uygulanması sonucu elde edilen puanların geçerli olması geçerlik puanının otuzyedide ile kırkdört arasında bulunması ile saptanmaktadır. Bazı durumlarda bu sınırın bir iki puan altında bulunan geçerlik puanları da belirli bir sınırlılık içinde geçerli kabul edilerek değerlendirmeye ve yorumlamaya geçilebilir.

Öğrencilerin cevap kağıtları ilgi alanlarının herbiri için hazırlanan anahtarlarla puanlanmaktadır. Böylece her denek için on ayrı ilgi alanına ilişkin on puan elde edilmektedir. Puanlar yüzdeler puanlara göre hazırlanmış olan ilgi profili kağıdına işlenmektedir.

"Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" değişik kıstaslara göre oldukça yüksek geçerlik katsayısı vermektedir. Envanterin adaptasyonu ile ilgili olarak Ankara Liselerinde 1973-1974 öğretim yılında deneme çalışmaları yapılmıştır. Bu deneme uygulamasından sonra Türkiye'de uygulanmış olan envanterin öğrencilerin meslek seçimi kararlarına katkıda bulunmak yönünden iyi işlediği görülmüştür (57, 68). Zytowski (1976) lise ve yüksekokul öğrencilerine Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanterini uygulamış ve yaklaşık oniki-ondokuz yıl sonra bulabildikleri aynı bireylerle tekrar görüşülmüştür. Sonuçta deneklerin çoğunluğunun envanter sonucunda önerilen meslek gruplarında çalıştıkları saptanmıştır (115).

Envanterin Ankara ve İzmir'deki liselere uygulanmasından elde edilen güvenilirlik katsayısı .85 ile .90 arasında değişmektedir. Ankara'daki uygulamalardan elde edilen korelasyonların kızlar için 0.59 ile 0.81; erkekler için 0.59 ile 0.80 arasında değiştiği görülmektedir (68).

Uygulaması çok vakit almasına rağmen, öğrenci ilgileri hakkında onların kendi ifadeleri dışında bilgi veren ayrı bir kaynak olduğu ve bu alanda ülkemizde geliştirilmiş ve uygulayıcılara ulaştırılmış başka bir araç olmadığı için çalışmada "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" kullanılmıştır.

V e r i l e r i T o p l a m a Y ö n t e m i

Denek ve ailesi hakkındaki bilgiler anket tekniği ile elde edilmiştir. Yaratıcılık seviyeleri "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile ilgi alanları ise "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri Form CH" ile saptanmıştır.

Testler, sınıflarda ya da okulların uygun ortamlarında onar kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Birbirlerini etkilememeleri için ayrı ayrı yerlere oturtulmuş ya da aralarına birer engel konulmuştur. Testleri uygulamaya geçmeden önce deneklere testlerin içeriği, araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş verdikleri cevapların araştırmacı dışında kimse tarafından bilinmeyeceği, bu nedenle testi çekinmeden cevaplayabilecekleri açıklanmıştır. Uygulama sırasında sınıf öğretmenlerinin hazır bulunmasına özen gösterilmiştir. Öğrencilere sonuçların kendilerine bildirileceği açıklandığından, testleri uygulamaya karşı ilgilerinin arttığı gözlenmiştir.

"Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" bir ders saatinde tamamlanırken "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri Form CH" duruma bağlı olarak iki-üç ders saatinde ara verilerek uygulanmıştır. Özellikle "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" geçerlik ölçeğine göre değerlendirilmiş ve geçerlik puanı düşük

olan cevap kağıtları geçersiz kabul edilmiştir. Bu nedenle saptanan örneklemden fazla sayıda denek araştırmaya dahil edilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Verilerin Değerlendirilmesi

Toplanan veriler üç aşamada değerlendirilmiştir.

Birinci aşamada, toplanan anket formları değerlendirilmiştir.

İkinci aşamada, deneklerin yaratıcılık düzeylerini saptamak amacıyla kullanılan "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" değerlendirilmiştir. Her çocuğun test formları tek tek incelenmiş ve test formlarındaki etkinlikler değerlendirilmiştir. Sonuçların güvenilir olması için bütün çocukların aynı etkinlikleri teker teker ve Torrance (1972)'in değerlendirme ilkelerine sadık kalınarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü aşamada, deneklerin ilgi alanlarını saptamak amacıyla kullanılan "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" değerlendirilmiştir. Envanterin cevap kağıtları incelenerek boş olup olmadığı, geçerlik puanının istenen sınırlarda olup olmadığı kontrol edilmiştir. İstenen özellikleri taşıyan cevap

kağıtları envanterin cevap anahtarlarıyla tek tek değerlendirilmiştir. Elde edilen ilgi alanlarına ait puanlar ilgi profil kağıdına geçirilerek her deneğe ait ilgi profilleri çizilmiştir.

Örnekleme alınan deneklerin yaratıcılık boyutlarına ait puanlar ve ilgi profili sonucunda saptanan ilgi alanları ile kendisi ve ailesi hakkındaki bilgiler bilgi kayıt formuna kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Örnekleme alınan deneğin kendisi ve ailesi hakkındaki bilgileri içeren anket formu değerlendirilerek analiz edilmiş ve elde edilen verilerin oluşturduğu tablolarda frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin yaratıcılık boyutlarında; cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin, annenin çalışıp çalışmamasının ve baba mesleğinin etkili olup olmadığını saptayabilmek için veriler varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Fakat etkisi araştırılan bazı özelliklerin frekans dağılımlarının alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde aynı olmaması nedeniyle sosyo-ekonomik düzey ve diğer bağımsız değişkenin etkisini faktöriyel bir düzende incelemek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden sadece

sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyetin beraberce yaratıcılık boyutlarına etkisi incelenmiştir. Diğer bağımsız değişkenlerde üç sosyo-ekonomik düzey birleştirilerek varyans analizi yapılmıştır.

Deneklerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasındaki farklılık varyans analizine göre önemli bulunduğunda farklılığın nereden kaynaklandığını saptayabilmek için "Duncan Testi" yapılmıştır.

Araştırmaya alınan deneklerin ilgi profilleri sonucunda saptanan ilgi alanlarıyla bağımsız değişkenler arasında fark olup olmadığı istatistiksel olarak "Khi-Kare" yöntemi ile kontrol edilmiştir. Elde edilen tablolarda gözlerdeki frekansın besten düşük olduğu gözleendiğinden bu tablolarda "G Önemlilik Testi" uygulanmıştır.

Yaratıcılık boyutları ile saptanan ilgi alanları arasında ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla da "Varyans Analizi" yapılmıştır (116, 117).

Veriler, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü Biyometri ve İstatistik Anabilim Dalı'nda değerlendirilmiştir.

B U L G U L A R

Arastırmada, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin yaratıcılık düzeylerinin ve ilgi alanlarının saptanması, yaratıcılık ve ilgi alanlarında bazı etmenlerin önemli olup olmadığının belirlenmesi ve yaratıcılık boyutları ile ilgi alanları arasında ilişkinin bulunup bulunmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

Örnekleme alınan ergenlerin ve ailelerinin incelenen özellikleri yönünden tanıtılması amacıyla tablolar düzenlenmiştir. Betimleyici nitelikte olan 2-7 numaralı tablolarda, deneklerin kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu ve baba mesleği ile ilgi dağılımlar gösterilmiştir. Tablolardaki yüzde değerler her sosyo-ekonomik düzey için hesaplanmıştır.

Deneklerin yaratıcılık boyutlarıyla etkisi araştırılan özelliklere ait ortalamalar ve ortalamalar arasındaki farklılığı saptayabilmek için yapılan varyans analizi sonuçları Tablo 8 ile Tablo 22 arasında, ortalamalara ait olan şekiller de hemen tablonun arkasında verilmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda ortalamalar arasındaki farklılık önemli bulunmuş ise farklılığın hangi ortalamalardan

kaynaklandığını saptayabilmek için "Duncan Testi" yapılmıştır. Bu testin sonuçları Tablo 10 ve Tablo 13'de gösterilmiştir.

İlgi profilleri sonucunda saptanan ilgi alanı ile bağımsız değişkenler arasında ilişki olup olmadığına ait "G Önemlilik Testi" sonuçları Tablo 23 ile Tablo 30 arasında verilmiştir.

Yaratıcılık boyutları ile saptanan ilgi alanlarına ait ortalamalar ve ortalamalar arasında fark bulunup bulunmadığını ilişkin "Varyans Analizi" sonucu Tablo 31, 32'de ve Şekil 8'de incelenmiştir.

Araştırmaya alınan deneklerin sosyo-ekonomik düzey ve kardeş sayılarına göre dağılımları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2 : Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Kardeş Sayılarına Göre Dağılımı.

KARDES SAYISI	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL SAYI	TOPLAM %
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %		
Tek Çocuk	0	0.0	6	15.0	5	12.5	11	9.2
2-3 Kardeş	20	50.0	27	67.5	31	77.5	78	65.0
4 ve + Kardeş	20	50.0	7	17.5	4	10.0	31	25.8
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 2'de görüldüğü gibi, alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin % 50'sinin 2-3 kardeşi, % 50'sinin ise 4 ve daha fazla kardeşi bulunmaktadır. Orta sosyo-ekonomik düzeyde tek çocuk % 15 iken üst sosyo ekonomik düzeyde % 12.5, orta sosyo-ekonomik düzeyde 2-3 kardeş % 67.5, üst sosyo-ekonomik düzeyde ise % 77,5 olduğu görülmüştür. Araştırmaya dahil edilen deneklerin % 65'inin 2-3 kardedese sahip olduğu saptanmıştır.

Örnekleme alınan deneklerin Sosyo-ekonomik düzey ve doğum sırasına göre dağılımları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 : Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Doğum Sırasına Göre Dağılımı.

DOĞUM SIRASI	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL TOPLAM SAYI	TOPLAM %
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %		
İlk Çocuk	15	37.5	20	50.0	18	45.0	53	44.2
Ortanca Çocuk	17	42.5	9	22.5	5	12.5	31	25.8
Son Çocuk	8	20.0	11	27.5	17	42.5	36	30.0
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 3 incelendiğinde deneklerin alt sosyo-ekonomik düzeyde ortanca çocuk olma oranı % 42,5 iken orta sosyo-ekonomik düzeyde % 22,5, üst sosyo-ekonomik düzey de ise % 12.5 olarak bulunmuştur. Araştırmaya alınan deneklerin çoğunluğunun (% 44.2) ilk çocuk olduğu saptanmıştır.

Deneklerin sosyo-ekonomik düzey ve anne eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4'de incelenmiştir.

Tablo 4 : Arastirmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Anne Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.

ANNE EğİTİM DURUMU	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL SAYI	TOPLAM %
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %		
Okur-Yazar Değil	20	50.0	4	10.0	0	0.0	24	20.0
Okur-Yazar ilkok.	16	40.0	14	35.0	9	22.5	39	32.5
Ortaokul	2	5.0	9	22.5	12	30.0	23	19.2
Lise	2	5.0	13	32.5	13	32.5	28	23.3
Yüksekokul	0	0.0	0	0.0	6	15.0	6	5.0
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 4'de deneklerin anne eğitim durumları incelendiğinde alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin annelerinin % 50'sinin okur-yazar olmadığı, üst sosyo ekonomik düzeyde ise okur-yazar olmayan annelerin bulunmadığı saptanmıştır. Ortadereceli okul mezunu olan annelerin oranı alt sosyo-ekonomik düzeyde % 10 iken orta sosyo-ekonomik düzeyde % 55, üst sosyo-ekonomik düzeyde ise % 62.5 olduğu görülmüştür.

Örnekleme alınan deneklerin sosyo-ekonomik düzey ve baba eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5 : Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Baba Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.

BABA EGİTİM DURUMU	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL SAYI	TOPLAM %
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %		
Okur-Yazar Değil	2	5.0	0	0.0	0	0.0	2	1.6
Okur-Yazar İlkok.	25	62.5	7	17.5	6	15.0	38	31.7
Ortaokul	10	25.0	10	25.0	3	7.5	23	19.2
Lise	2	5.0	9	22.5	9	22.5	20	16.7
Yüksekokul	1	2.5	14	35.0	22	55.0	37	30.8
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 5'de görüldüğü gibi alt sosyo-ekonomik düzeydeki babaların çoğunluğunun (% 62,5) okur-yazar ilkokul mezunu, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki babaların çoğunluğunun (% 35 ve % 55) ise yüksekokul mezunu olduğu saptanmıştır.

Sosyo-ekonomik düzey ve annenin çalışma durumlarına göre dağılımlar ise Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 : Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Annenin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.

ANNENİN CALIŞMA DURUMU	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL SAYI	TOPLAM %
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %		
Calışıyor	6	15.0	6	15.0	13	32.5	25	20.8
Calışmıyor	34	85.0	34	85.0	27	67.5	95	79.2
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen deneklerin annelerinin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyde % 85'inin, üst sosyo-ekonomik düzeyde ise % 67.5'inin çalışmadığı, annelerin çalışma oranının üst sosyo-ekonomik düzeyde biraz daha fazla (% 32.5) olduğu görülmüştür.

Araştırmaya dahil edilen deneklerin sosyo-ekonomik düzey ve baba mesleklerine göre dağılımı Tablo 7'de incelenmiştir.

Tablo 7: Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Sosyo-Ekonomik Düzey ve Baba Mesleklerine Göre Dağılımı.

BABA MESLEĞİ	SOSYO-EKONOMİK DÜZEY						GENEL TOPLAM	
	ALT SAYI	SED %	ORTA SAYI	SED %	ÜST SAYI	SED %	SAYI	%
İşsiz	4	10.0	0	0.0	1	2.5	5	4.1
İşçi	6	15.0	4	10.0	1	2.5	11	9.2
Memur	17	42.5	17	42.5	10	25.0	44	36.7
Serbest	7	17.5	15	37.5	20	50.0	42	35.0
Diğer	6	15.0	4	10.0	8	20.0	18	15.0
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

Tablo 7'de görüldüğü gibi alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin babalarının çoğunluğu (% 42.5) memurdur. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise deneklerin babalarının yarısı (% 50'si) serbest meslek grubunda yoğunlaşmaktadır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki babaların % 10'unun, üst sosyo-ekonomik düzeydeki babaların ise % 2,5'inin işsiz olduğu, orta sosyo-ekonomik düzeyde işsiz babanın bulunmadığı saptanmıştır.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin cinsiyet ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8 : Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Deneklerin Cinsiyet ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

	N	Y A R A T I C I L I K			BOYUTLARI	Detaylara Girme
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik		
ALT SED						
Kız	20	24.6 ± 1.74	18.3 ± 0.83	24.1 ± 2.63	69.2 ± 5.57	
Erkek	20	27.9 ± 1.32	20.2 ± 0.93	28.1 ± 1.92	70.0 ± 4.42	
ORTA SED						
Kız	20	28.9 ± 1.47	21.7 ± 0.90	38.2 ± 3.07	96.0 ± 5.59	
Erkek	20	25.2 ± 1.43	19.9 ± 0.99	33.1 ± 2.63	83.6 ± 7.41	
ÜST SED						
Kız	20	23.6 ± 1.88	18.8 ± 1.37	27.4 ± 2.86	84.7 ± 8.85	
Erkek	29	34.1 ± 1.68	25.1 ± 1.01	45.6 ± 2.36	97.8 ± 1.55	

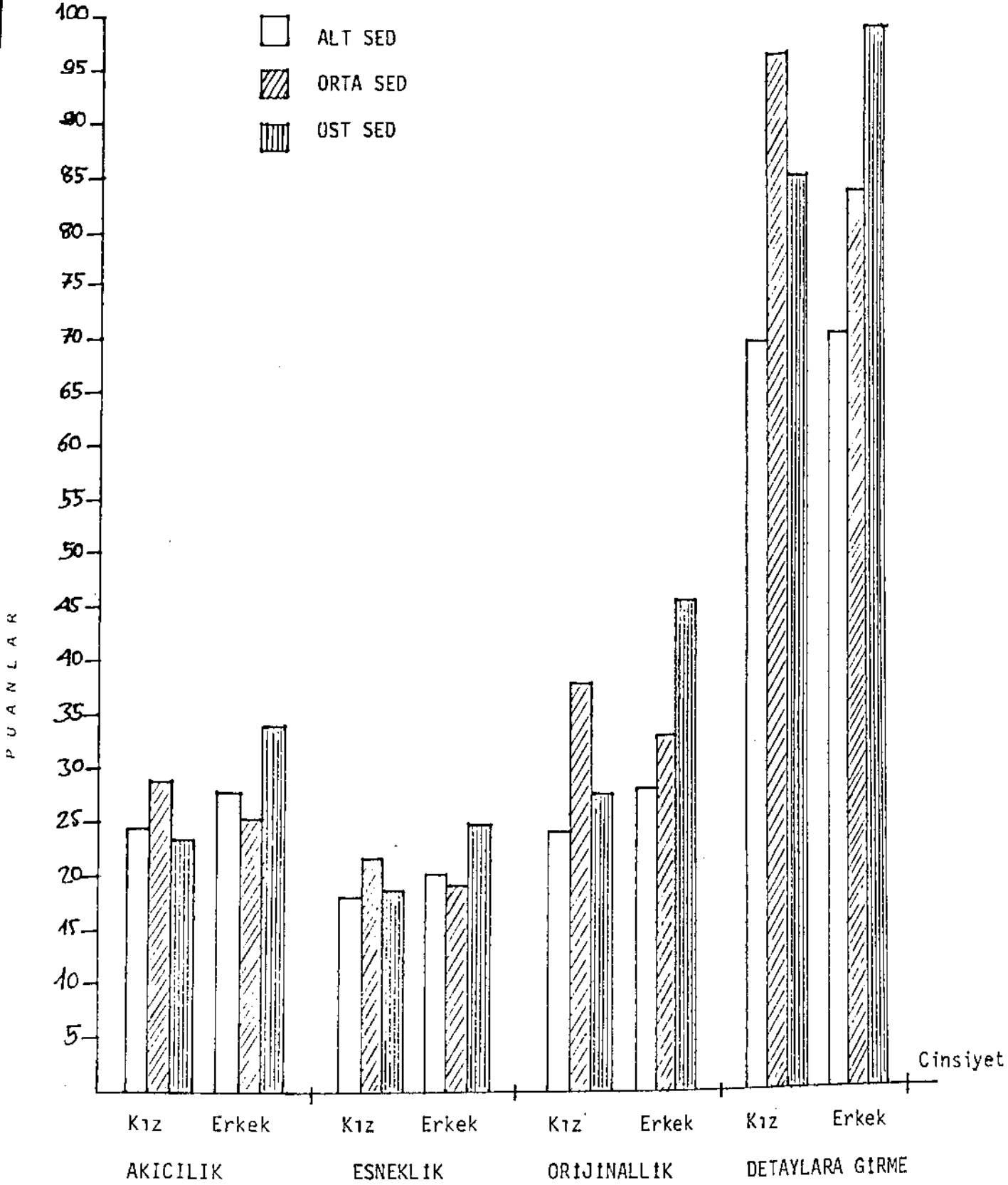
Tablo 8'e bakıldığında, sosyo-ekonomik düzeyler arasında da cinsiyetler arasında da farklılık olduğu görülmektedir. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki kızların yaratıcılık boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının orta sosyo-ekonomik düzeye göre düşük olduğu dikkati çekmektedir. En yüksek farkların orijinallik boyutunda olduğu gözlenebilir.

Yaratıcılığın orijinallik boyutundan aldıkları puan ortalamalarının alt sosyo-ekonomik düzeydeki kızlarda 24.1 ± 2.63 , orta sosyo-ekonomik düzeyde kızlarda 38.1 ± 3.07 , üst sosyo-

ekonomik düzeyde ise 27.4 ± 2.86 olduğusaptanmıştır. Erkeklerin puanları incelendiğinde ise en yüksek farkların orijinallik ve detaylara girme boyutunda olduğu, sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe puanların da arttığı izlenmektedir. Yaratıcılığın detaylara girme boyutundan aldıkları puan ortalamalarının alt-sosyo-ekonomik düzeydeki erkeklerde 70.0 ± 4.42 , orta sosyo-ekonomik düzeydeki erkeklerde 83.6 ± 7.41 , üst sosyo-ekonomik düzeyde ise 97.8 ± 6.55 olduğu görülmüştür.

Sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyetin yaratıcılık boyutlarında önemli olup olmadığı Tablo 9'da verilmiştir.

Şekil 1: Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Deneklerin Cinsiyete Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 9 : Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Deneklerin Cinsiyetlerinin Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R		O R T A L A M A S I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
SED	2	71.3	73.4 *	1331.0 **	5852.9 **
Cinsiyet	1	340.0 *	134.4 *	974.7 **	7.0
SEDxCins.	2	507.8 **	164.2 **	1371.8 **	1632.8
Hata	114	51.1	20.8	135.6	859.6

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

Tablo 9'da yaratıcılık boyutlarından esneklik, orijinallik ve detaylara girmede sosyo-ekonomik düzeyin; akıcılık, esneklik ve orijinallikte ise cinsiyetin; akıcılık, esneklik ve orijinallik boyutunda sosyo-ekonomik düzey cinsiyet etkileşiminin önemli ($p < 0.05$, $p < 0.01$) olduğu görülmektedir.

Sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin ve sosyo-ekonomik düzey cinsiyet etkileşiminin yaratıcılık boyutlarına olan etkisinin hangi gruptan kaynaklandığını saptayabilmek için deneklerin (kız, erkek) sosyo-ekonomik düzey ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10 : Araştırmaya Alınan Kız ve Erkek Deneklerin Sosyo-
Ekonomik Düzey ile Yaratıcılık Boyutlarına Ait
Ortalamalar.

	N	YARATICILIK		BOYUTLARI	
		Akılcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
KIZ					
Alt SED	20	24.6 ab	18.3 b	24.1 b	69.2
Orta SED	20	28.9 a	21.7 a	38.2 a	96.0
Üst SED	20	23.6 b	18.8 b	27.4 b	84.7
ERKEK					
Alt SED	20	27.9 b	20.2 b	28.1 b	70.0
Orta SED	20	25.2 b	19.9 b	33.1 b	83.6
Üst SED	20	34.1 a	25.1 a	45.6 a	97.8
KIZ+ERKEK					
Alt SED	40	26.2	19.2	26.1	69.6 b
Orta SED	40	27.0	20.8	35.6	89.8 a
Üst SED	40	28,8	21.9	36.5	91.8 a

Araştırmaya alınan deneklerin sosyo-ekonomik düzey ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaları Tablo 10'da incelenmiştir. Elde edilen ortalama puanlara uygulanan Varyans Analizi sonucunda cinsiyet ile sosyo-ekonomik düzeyin

yaratıcılık üzerine etkisinin önemli olduğu bulunmuştur (Tablo 9). Ortalamalar arası farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak için Duncan Testi yapılmıştır. Kızların puanları incelendiğinde orta sosyo ekonomik düzeydekilerin farklılığı yarattığı ve puanlarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyler arasında puan ortalamaları bakımından farkın önemli olmadığı saptanmıştır.

Erkeklerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeydekilerin farklılığı yarattığı ve puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bütün denekler sosyo-ekonomik düzeye göre değerlendirildiğinde farklılığın üst ve orta sosyo-ekonomik düzeyden kaynaklandığı görülmektedir.

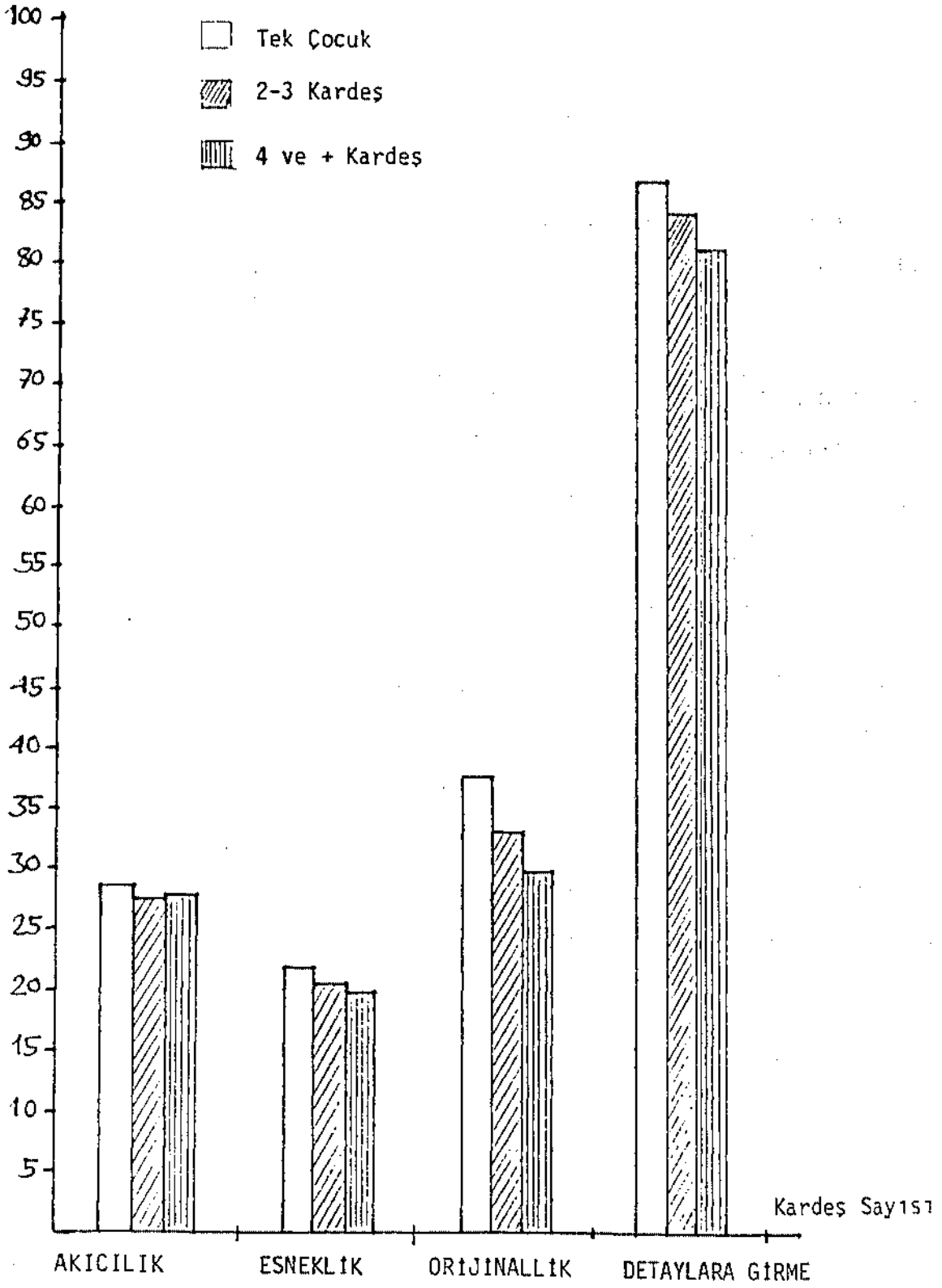
Deneklerin kardeş sayısı ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardeş Sayısı ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

KARDES SAYISI	N	Y A R A T I C I L I K		B O Y U T L A R I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Tek çocuk	11	28.4±2.36	21.6±1.43	37.6±4.05	86.7±6.76
2-3 Kardeş	78	27.2±0.92	20.7±0.60	33.2±1.64	84.1±3.66
4 ve+Kard.	31	27.4±1.30	20.2±0.78	29.9±1.89	80.9±5.39

Tablo 11'de görüldüğü gibi tek çocukların yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının yüksek olduğu saptanmıştır. Tek çocukların sırasıyla akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutlarından 28.4±2.36, 21.6±1.43, 37.6±4.05 ve 86.7±6.76; dört ve fazla kardeşi olanların akıcılık, esneklik, orijinallik, detaylara girme boyutlarından sırasıyla 27.4±1.30, 20.2±0.78, 29.9±1.89 ve 80.9±5.39 ortalama puan aldıkları saptanmıştır.

Kardeş sayısının yaratıcılık boyutları üzerine etkisine ait sonuçlar ise Tablo 12'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardeş Sayısına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 12 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Kardes Sayısının Yaraticılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R		O R T A L A M A S I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Kardes sayısı	2	6.86	8.15	258.4	177.7
Hata	117	62.51	25.33	182.2	962.5

Tablo 12 incelendiğinde, örnekleme dahil edilen deneklerin kardes sayısının yaraticılık boyutları üzerine etkisinin önemli olmadığı ($p>0.05$) bulunmuştur.

Deneklerin doğum sırası ile yaraticılık boyutlarına ait ortalamalar ve farklılığın kaynağını saptayan Duncan Testi Sonuçları Tablo 13'de sunulmuştur.

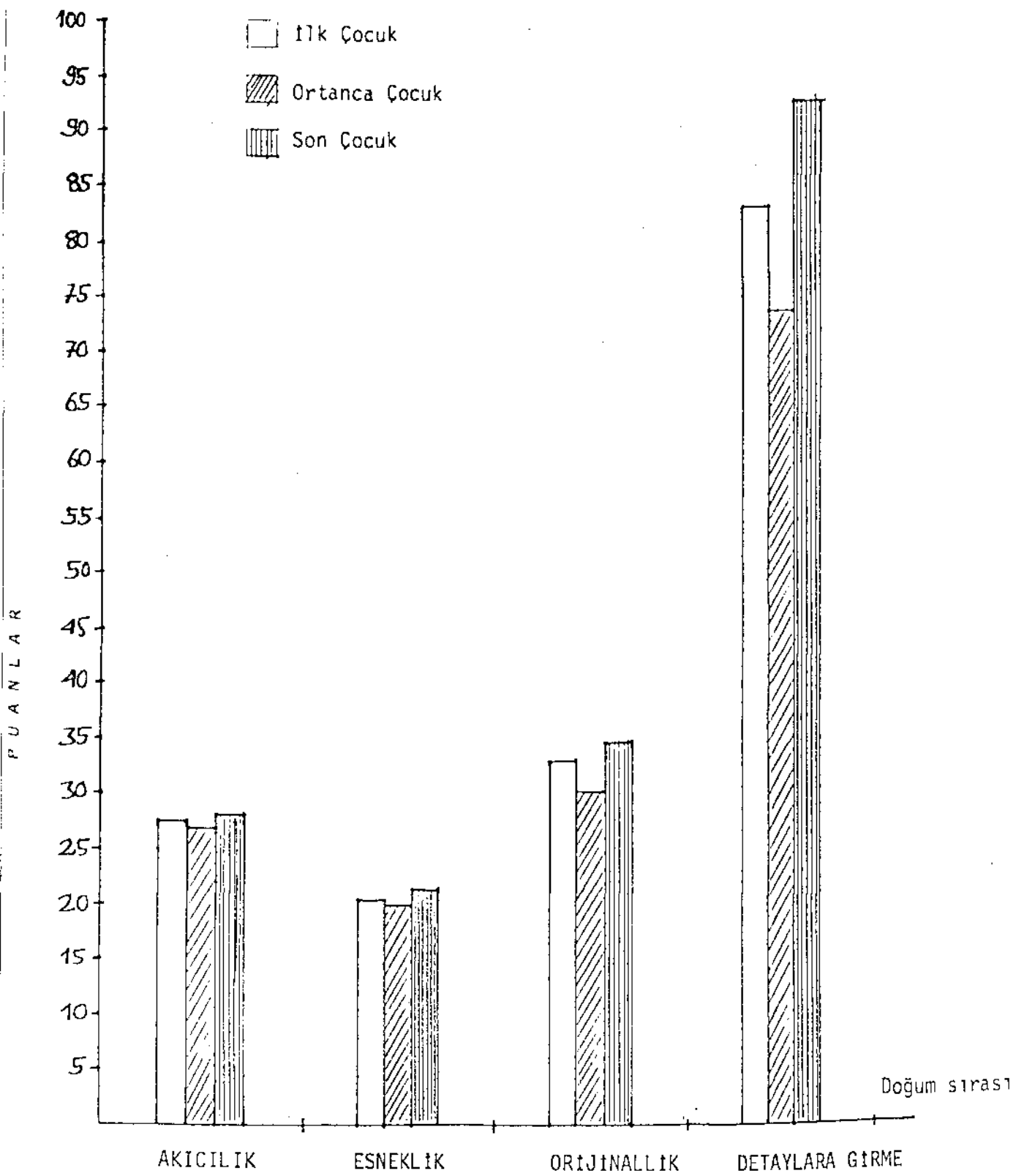
Tablo 13 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sırası ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

DOĞUM SIRASI	N	Y A R A T I C I L I K			B O Y U T L A R I
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
İlk Çocuk	53	27.2 $\pm$ 1.13	20.6 $\pm$ 0.80	33.1 $\pm$ 1.93	82.9 $\pm$ 4.32 ab
Ortanca ço.	31	27.0 $\pm$ 1.24	20.0 $\pm$ 0.71	30.1 $\pm$ 2.18	73.6 $\pm$ 4.45 b
Son çocuk	36	27.9 $\pm$ 1.36	21.3 $\pm$ 0.75	34.4 $\pm$ 1.93	93.1 $\pm$ 5.40 a

Tablo 13'e bakıldığında, deneklerin yaratıcılığın akıcılık boyutundan aldıkları puan ortalamaları ortanca çocuklarda 27.0 $\pm$ 1.24 iken, son çocuklarda 27.9 $\pm$ 1.36; esneklik boyutundan aldıkları puan ortalamaları ortanca çocukların 20.0 $\pm$ 0.71 iken, son çocuklarda 21.3 $\pm$ 0.75; orijinallik boyutundan aldıkları puan ortalamaları ortanca çocuklarda 30.1 $\pm$ 2.18 iken son çocuklarda 34.4 $\pm$ 1.93; detaylara girme boyutundan aldıkları puan ortalamaları ortanca çocuklarda 73.6 $\pm$ 4.45, son çocuklarda 93.1 $\pm$ 5.40 olduğu görülmüştür.

Doğum sırasının yaratıcılık boyutları üzerine etkisine ait sonuçlar ise Tablo 14'de verilmiştir.

Şekil 3: Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sırasına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 14 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Doğum Sırasının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	K A R E L E R Ö R T A L A M A S I				
	SD	Akılcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Doğ.Sır.	2	7.1	13.1	162.2	3208.6*
Hata	117	62.5	25.2	183.9	910.7

* $p < 0.05$

Tablo 14'de görüldüğü gibi doğum sırasının yaratıcılık boyutlarındaki etkisi detaylara girme boyutunda önemli ($p < 0.05$) olduğu, diğer yaratıcılık boyutlarında ise önemli olmadığı saptanmıştır.

Farkın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak için Duncan Testi yapılmış ve sonuçları Tablo 13'de verilmiştir. Bu Tabloya göre farklılığın son çocukların detaylara girme yaratıcılık boyutu ortalama puanlarından kaynaklandığı bulunmuştur. İlk çocukla son çocuğun, ilk çocukla ortanca çocuğun puan ortalamaları arasındaki farkın da önemli olmadığı görülmüştür.

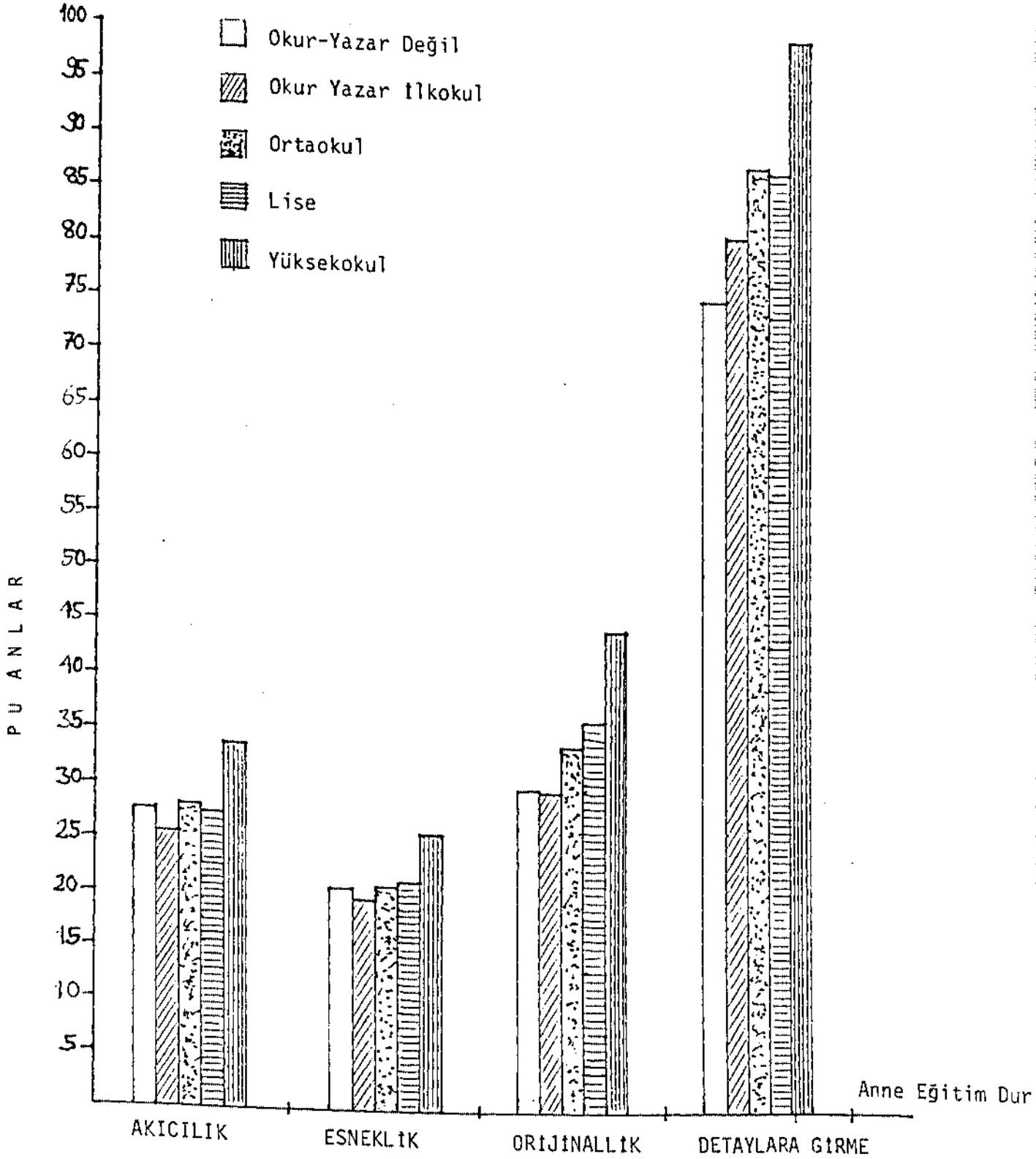
Deneklerin anne eğitim durumu ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15: Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Eğitim Durumu ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

ANNE EĞİTİM DURUMU	N	YARATICILIK		BOYUTLARI	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Okur-Yazar					
Değil	24	27.9±1.35	20.5±0.85	29.9±10.65	74.8±4.84
Okur-Yazar					
İlkokul	39	25.3±1.19	19.5±0.76	29.8±13.20	81.9±5.20
Ortaokul	23	28.3±1.74	20.8±1.08	33.6±14.59	87.4±5.43
Lise	28	27.5±1.59	21.2±1.01	35.9±13.57	86.8±5.72
Yüksekokul	6	33.8±3.39	25.8±2.18	44.5±16.16	98.7±23.30

Tablo 15'deki ortalamalar incelendiğinde okur-yazar ilkokul mezunu annelerin çocuklarının yaratıcılığın akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutlarından sırasıyla 25,3±1.19, 19.5±0.76, 29.8±13.20, 81.9±5.20; yüksekokul mezunu annelerin çocuklarının yaratıcılık boyutlarından sırasıyla 33.8±3.39, 25.8±2.18, 44.5±16.16, 98.7±23.30 ortalama puan aldıkları saptanmıştır. Okur-yazar olmayan grup dışında anne eğitim düzeyi yükseldikçe yaratıcılık puanlarının da yükseldiği görülmektedir.

Anne eğitim durumunun yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin olup olmadığı Tablo 16'da incelenmiştir.

Şekil 4: Araştırmaya Alınan Deneeklerin Anne Eğitim Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tabl 16: Araştırmaya Alınan Deneklerin Anne Eğitim Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R			O R T A L A M A S I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme	
An.Eğt.Dur.	4	109.9	56.3	410.4	983.7	
Hata	115	59.9	23.9	175.6	948.1	

Tablo 16 incelendiğinde, araştırma grubu deneklerin anne eğitim durumlarının yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin anlamlı olmadığı ($p>0.05$) bulunmuştur.

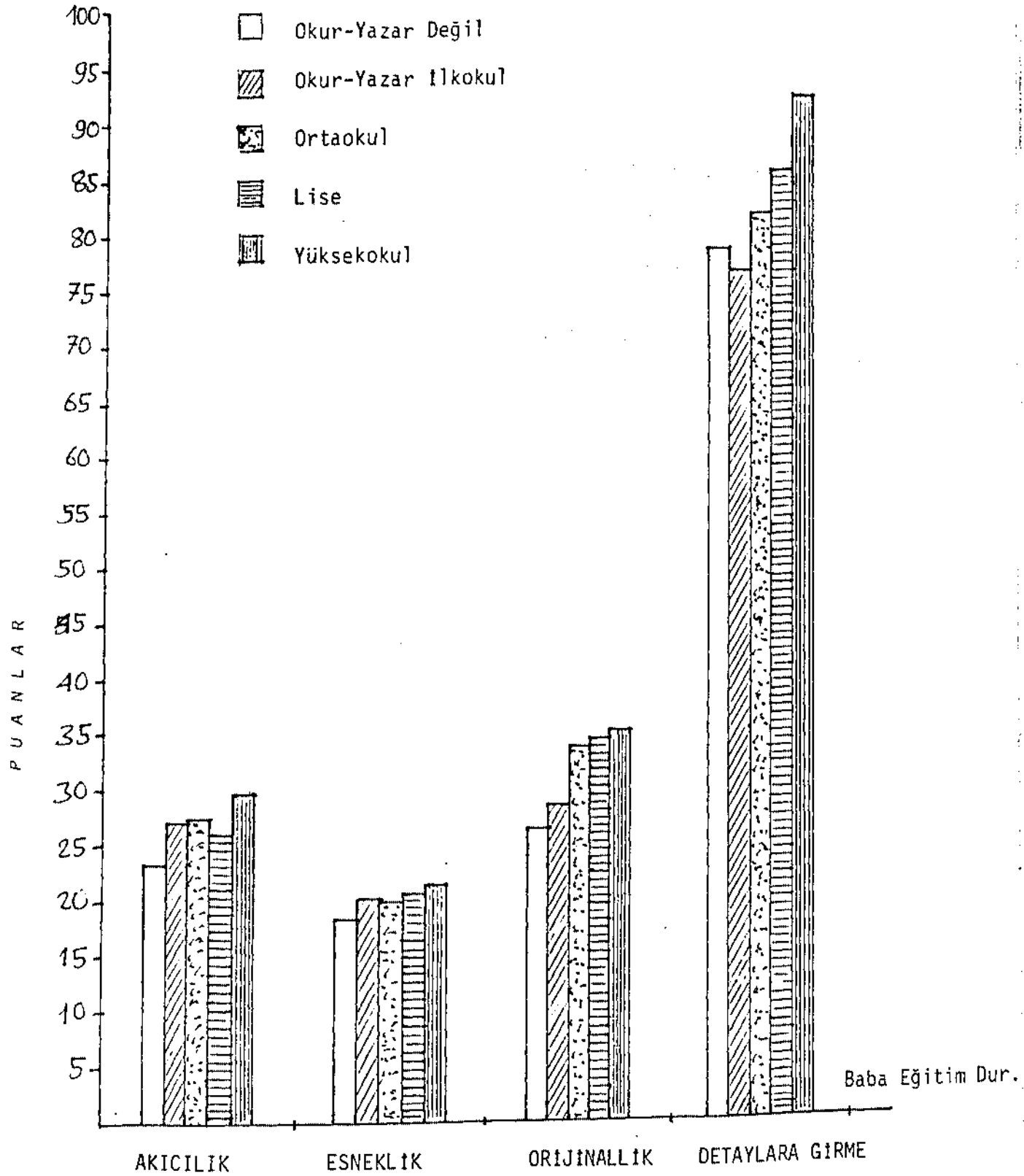
Deneklerin baba eğitim durumu ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumu ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

BABA EĞİTİM DURUMU	N	YARATICILIK BOYUTLARI			
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Okur-Yazar					
Değil	2	23.5±1.50	18.5±0.50	26.5±4.50	78.5±4.50
Okur-Yazar					
İlkokul	38	27.4±1.09	20.4±0.64	28.8±1.87	76.6±4.98
Ortaokul	23	27.5±1.94	19.9±1.33	34.3±3.37	81.2±5.60
Lise	20	26.0±1.73	20.7±1.09	34.5±2.94	85.6±6.14
Yüksekokul	37	28.1±1.38	21.5±0.88	35.2±2.26	91.4±5.71

Tablo 17'e bakıldığında okur yazar olmayan babaların çocuklarının yaratıcılık boyutlarından sırasıyla 23.5±1.50, 18.5±0.5, 26.5±4.50, 78.5±4.50 ortalama puan alırlarken yüksekokul mezunu babaların çocukları ise akıcılık boyutundan 28.1±1.38, esneklik boyutundan 21.5±0.88, orijinallik boyutundan 35.2±2.26, detaylara girme boyutundan 91.4±5.71 ortalama puan aldıkları saptanmıştır. Eğitim düzeyinin artışına paralel olarak puan ortalamalarında arttığı görülmektedir.

Baba eğitim durumunun yaratıcılık boyutları üzerine etkisine ilişkin sonuçlar Tablo 18'de verilmiştir.

Baba Eğitim Dur.

Sekil 5: Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 18 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Eğitim Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	K A R E L E R				Detaylara Girme
	SD	Akılcılık	Esneklik	Orijinallik	
Baba Eğitim					
Durumu	4	22.1	13.1	254.0	1089.8
Hata	115	62.9	25.5	181.0	944.5

Tablo 18'de görüldüğü gibi deneklerin baba eğitim durumlarının yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin önemli olmadığı ($p > 0.05$) görülmüştür.

Deneklerin annelerinin çalışma durumları ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 19'da sunulmuştur.

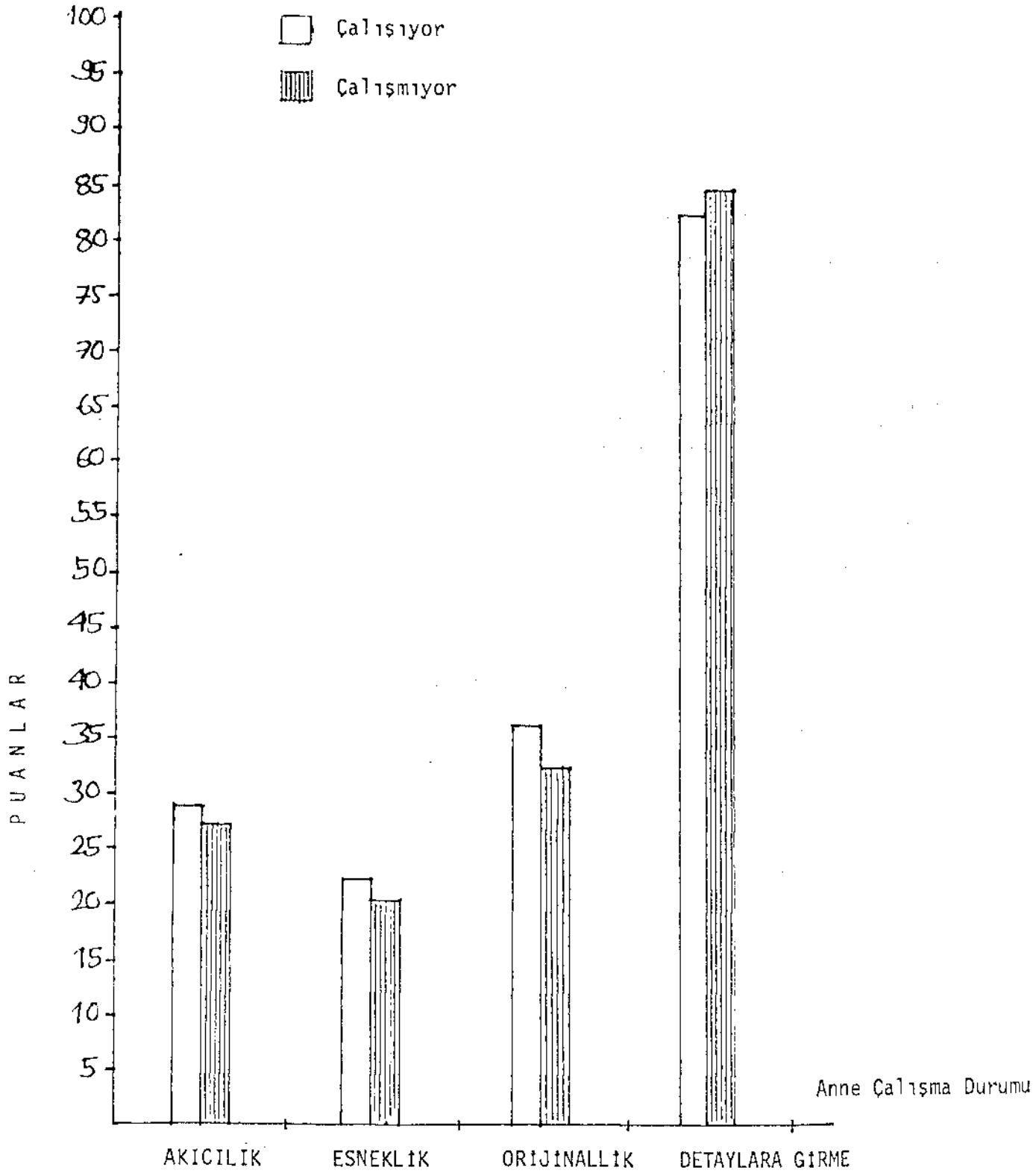

Tablo 19 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumları ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar..

ANNENİN ÇALISM. DURUMU	N	Y A R A T I C I L I K		B O Y U T L A R I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Çalışıyor	25	28.8 $\pm$ 1.63	21.9 $\pm$ 0.97	35.9 $\pm$ 2.83	82.0 $\pm$ 4.22
Çalışmıyor	95	26.9 $\pm$ 0.80	20.3 $\pm$ 0.52	31.9 $\pm$ 1.37	83.9 $\pm$ 3.38

Tablo 19'daki ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışmayan deneklerin akıcılık boyutundan 28.8 $\pm$ 1.63, esneklik boyutundan 21.9 $\pm$ 0.97, orijinallik boyutundan 35,9 $\pm$ 2.83 ortalama puan alırlarken anneleri çalışan denekler ise yaratıcılığın akıcılık, esneklik ve orijinallik boyutlarından sırasıyla 26.9 $\pm$ 0.80, 20.3 $\pm$ 0.52, 31.9 $\pm$ 1.37 ortalama puan aldıkları saptanmıştır. Detaylara girme boyutundan ise annesi çalışan denekler biraz daha yüksek puan almışlardır.

Annenin çalışıp çalışmamasının yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin olup olmadığı Tablo 20'de incelenmiştir.

Şekil 6: Araştırmaya Alınan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 20: Araştırmaya Alınan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R		O R T A L A M A S I	
		Akılcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Anne Ca.Dur.	1	62.8	48.4	316.0	71.2
Hata	118	61.6	24.8	182.4	956.8

Tablo 20 incelendiğinde annenin çalışma durumu ile yaratıcılık boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ($p>0.05$) görülmüştür.

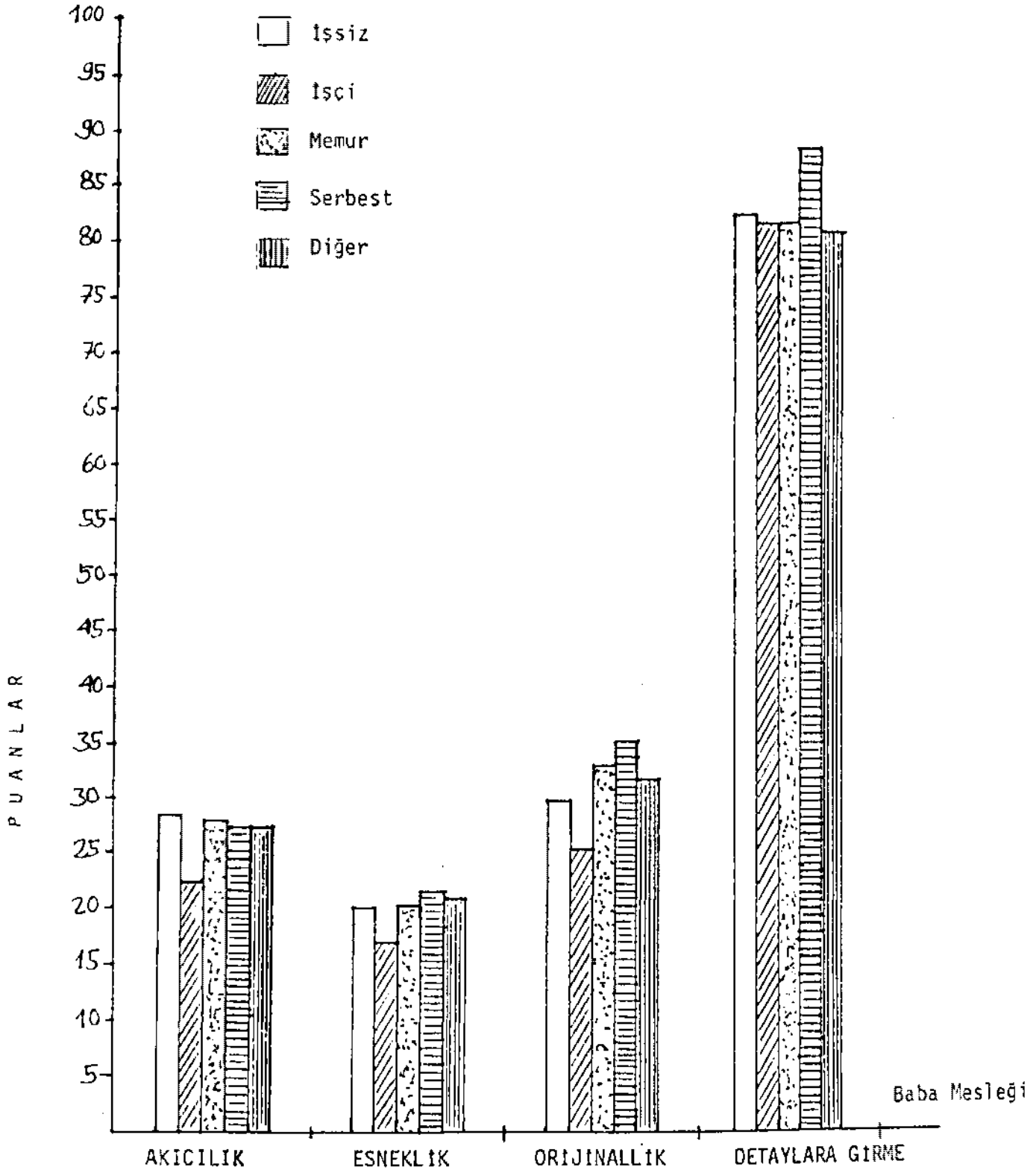
Deneklerin baba meslekleri ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Meslekleri ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar ve Standart Hatalar.

BABA MESLEĞİ	N	Y A R A T I C I L I K		B O Y U T L A R I	
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
İssiz	5	28.6±3.20	20.4±1.44	29.8±5.23	82.0±5.59
İşçi	11	22.4±1.34	17.1±0.77	25.5±2.19	81.6±8.06
Memur	44	28.1±1.21	20.6±0.76	33.2±2.12	81.5±4.28
Serbest	42	27.6±1.27	21.5±0.85	34.9±2.17	87.9±5.40
Diğer	18	27.6±1.86	21.1±1.10	31.6±3.29	80.2±7.89

Tablo 21'e bakıldığında deneklerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının çok farklı olmadığı görülmektedir. Yaratıcılığın akıcılık boyutundan işsiz babaların çocuklarının ortalama puanları 28.6±3.20 iken işçi çocuklarının 22.4±1.34; esneklik ve orijinallik boyutundan işçi çocuklarının ortalama puanları sırasıyla 17.1±0.77, 25.5±2.19 iken serbest çalışanların çocuklarının ortalama puanlarının ise 21.5±0.85, 34.9±2.17; detaylara girme boyutundan diğer meslek grubunda olan babaların çocuklarının ortalama puanları 80.2±7.89 iken serbest çalışan babaların çocuklarının puan ortalamalarının 87.9±5.40 olduğu saptanmıştır.

Baba mesleğinin yaratıcılık boyutlarında etkili olup olmadığı Tablo 22'de sunulmuştur.

Sekil 7: Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Mesleklerine Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 22 : Araştırmaya Alınan Deneklerin Baba Mesleklerinin Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R		O R T A L A M A S I	
		Akılcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Baba Mes.	4	77.46	43.31	217.7	307.7
Hata	115	61.02	24.40	182.3	971.7

Tablo 22'de görüldüğü gibi baba mesleğinin deneğin yaratıcılık boyutu üzerine etkisinin önemli olmadığı ($p>0.05$) görülmüştür.

Araştırma örneklemini oluşturan deneklerin saptanan ilgi alanlarıyla sosyo-ekonomik düzeyin karşılaştırılması "G Önemlilik Testi" ile analiz edilmiş ve Sonuçları Tablo 23'de incelenmiştir.

Tablo 23 : Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı.

İLGİLİ ALANLARI	S O S Y O - E K O N O M İ K D Ü Z E Y							
	ALT Sayı	SED %	ORTA Sayı	SED %	ÜST Sayı	SED %	TOPLAM Sayı	%
Açık hava	1	2.5	1	2.5	6	15.0	8	6.7
Mekanik	4	10.0	2	5.0	9	22.5	15	12.5
Hesaplama	12	30.0	9	22.5	7	17.5	28	23.3
Bilimsel	4	10.0	6	15.0	4	10.0	14	11.7
İkna	3	7.5	3	7.5	4	10.0	10	8.3
Sanat	2	5.0	3	7.5	2	5.0	7	5.8
Edebiyat	6	15.0	9	22.5	8	20.0	23	19.2
Müzik	0	0.0	2	5.0	0	0.0	2	1.7
Sosyal Servis	5	12.5	4	10.0	0	0.0	9	7.5
Büro işleri	3	7.5	1	2.5	0	0.0	4	3.3
TOPLAM	40	100.0	40	100.0	40	100.0	120	100.0

SD=14 G ist.=30.026 p<0.01

Tablo 23'de, alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin % 30'u hesaplama ilgili alanında yoğunlaşırken müzik ilgili alanına ilişkin alt sosyo-ekonomik düzeyde ilginin olmadığı, açık hava ilgili alanında ise % 2.5 gibi oldukça az bir ilginin olduğu saptanmıştır.

Orta sosyo-ekonomik düzeyde ise deneklerin çoğunluğunun hesaplama (% 22.5) ve edebiyat (%22.5) ilgili alanlarını tercih

ederlerken açık hava (%2,5) ve büro işleri (%2,5) ilgi alanlarını tercih edenlerin oranının düşük olduğu görülmüştür.

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki denekler ise mekanik (%22,5) ve edebiyat (%20,0) ilgi alanlarını daha çok tercih ederlerken müzik, sosyal servis ve büro işleri ilgi alanlarını tercih eden deneye rastlanmamıştır.

Deneklerin çoğunluğunun hesaplama (% 23,3) ve edebiyat (% 19,2) ilgi alanlarını tercih ettikleri de saptanmıştır.

Yapılan "G Önemlilik Testi" sonucunda sosyo-ekonomik düzeyin ilgi alanlarının tercih edilmesinde önemli ($p < 0,01$) olduğu tespit edilmiştir.

Deneklerin saptanan ilgi alanları ile cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 24'de sunulmuştur.

Tablo 24 : Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.

İLGİLİ ALANLARI	C İ N S İ Y E T		E R K E K	
	K I Z Sayı	%	Sayı	%
Açık hava	5	8.3	3	5.0
Mekanik	6	10.0	9	15.0
Hesaplama	14	23.4	14	23.4
Bilimsel	11	18.3	3	5.0
İkna	6	10.0	4	6.7
Sanat	5	8.3	2	3.3
Edebiyat	12	20.0	11	18.3
Müzik	0	0.0	2	3.3
Sosyal Servis	1	1.7	8	13.3
Büro İşleri	0	0.0	4	6.7
TOPLAM	60	100.0	60	100.0

SD=7 G İst.=22.259 p<0.01

Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya alınan kızların çoğunluğu hesaplama (%23.4), edebiyat (%20.0) ve bilimsel (%18.3) ilgili alanlarını tercih ederlerken müzik ve büro işleri ilgili alanlarını tercih eden deneğe rastlanmadığı görülmüştür.

Erkek denekler ise genellikle hesaplama (% 23.4), edebiyat (%18.3) ve mekanik (% 15.0) ilgi alanlarını tercih etmişlerdir. Erkeklerin çok az bir bölümünün müzik (% 3.3) sanat (% 3.3) ilgi alanlarını tercih ettikleri saptanmıştır.

Cinsiyatin tercih edilen ilgi alanlarında etkili olduğu bulunmuştur ($p < 0.01$).

İlgi alanlarında kardeş sayısının etkili olup olmadığına ait sonuçlar Tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25 : Deneklerin Saptanan ilgi Alanlarının Kardes Sayılarına Göre Dağılımı.

İLGİ ALANLARI	K A R D E S		S A Y I L A R I		4 VE + KARDES	
	TEK ÇOCUK Sayı	%	2-3 KARDES Sayı	%	Sayı	%
Açık hava	0	0.0	6	7.7	2	6.5
Mekanik	2	18.2	10	12.8	3	9.7
Hesaplama	2	18.2	18	23.2	8	25.7
Bilimsel	2	0.0	11	14.1	3	9.7
İkna	0	0.0	7	8.9	3	9.7
Sanat	1	9.1	6	7.7	0	0.0
Edebiyat	4	36.3	14	17.9	5	16.1
Müzik	2	18.2	0	0.0	0	0.0
Sosyal Servis	0	0.0	0	7.7	3	9.7
Büro İşleri	0	0.0	0	0.0	4	12.9
TOPLAM	11	100.0	78	100.0	31	100.0

SD=9 Gİst.=35.242 p<0.01

Tablo 25'e bakıldığında tek çocukların çoğunluğunun (% 36.3) edebiyat, iki-üç ile dört ve daha fazla karse sahip olan deneklerin çoğunluğunun ise (% 23.2, % 25,7) hesaplama ilgi alanını tercih ettikleri saptanmıştır. Tek çocukların açık hava, bilimsel, ikna, sosyal servis ve büro işleri ilgi alanlarını, iki-üç ile dört ve daha fazla karse sahip olan deneklerin ise müzik ilgi alanını tercih etmedikleri görülmüştür.

Yapılan istatistiki analiz sonucunda karse sayısının ilgi alanlarında etkili olduğu saptanmıştır (p<0.01).

Deneklerin ilgi alanları ile doğum sırasına göre dağılımlar Tablo 26'da sunulmuştur.

Tablo 26 : Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Doğum Sırasına Göre Dağılımı.

İLGİLİ ALANLARI	D O Ğ U M		S I R A S I		SON ÇOCUK	
	İLK ÇOCUK Sayı	%	ORTANCA ÇOCUK Sayı	%	Sayı	%
Acık hava	2	3.8	2	6.5	4	11.1
Mekanik	7	13.2	1	3.2	7	19.4
Hesaplama	11	20.8	11	35.5	6	16.7
Bilimsel	6	11.3	5	16.1	3	8.3
İkna	2	3.8	4	12.9	4	11.1
Sanat	4	7.5	1	3.2	2	5.6
Edebiyat	12	22.6	4	12.9	7	19.4
Müzik	2	3.8	0	0.0	0	0.0
Sosyal Servis	5	9.4	3	9.7	1	2.8
Büro işleri	2	3.8	0	0.0	2	5.6
TOPLAM	53	100.0	31	100.0	36	100.0

SD=15 G İst.=21.384 p>0.05

Tablo 26'da görüldüğü gibi ilk çocukların % 22.6'sı edebiyat, % 20.8'i hesaplama ilgili alanlarını tercih ederken ortanca çocukların % 35.5'inin hesaplama, son çocukların ise % 19.4'ünün mekanik ve edebiyat ilgili alanlarını tercih ettikleri saptanmıştır. Ortanca ve son çocukların müzik ilgili alanını tercih etmedikleri, ilk çocukların da acık hava, ikna, müzik ve büro işleri ilgili alanlarını tercih edenlerin oranının oldukça düşük (%3.8) olduğu görülmüştür.

Doğum sırasının ilgili alanını tercih etmede anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı (p>0.05) bulunmuştur.

Deneklerin saptanan ilgili alanları ile anne eğitim durumuna göre ilişkileri Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27: Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarının Anne Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.

İLGİ ALANLARI	OKUR-YAZAR DEĞİL		OKUR-YAZAR İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		YÜKSEKOKUL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Acık hava	0	0.0	4	10.3	3	13.0	1	3.6	0	0.0
Mekanik	2	8.4	6	15.4	4	17.4	3	10.7	0	0.0
Hesaplama	5	20.8	12	30.8	4	17.4	7	25.0	0	0.0
Bilimsel	3	12.5	1	2.6	3	13.0	7	25.0	0	0.0
İkna	3	12.5	2	5.1	0	0.0	4	14.3	1	16.7
Sanat	2	8.3	2	5.1	1	4.4	1	3.6	1	16.7
Edebiyat	3	12.5	7	17.9	6	26.1	3	10.7	4	66.6
Müzik	0	0.0	2	5.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Sosyal Servis	3	12.5	2	5.1	2	8.7	2	7.1	0	0.0
Büro işleri	3	12.5	1	2.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0
TOPLAM	24	100.0	39	100.0	23	100.0	28	100.0	6	100.0

SD=22 G İst.=49.827 p<0.01

Tablo 27'de okur-yazar olmayan ve okur-yazar ilkokul mezunu annelerin çocuklarının çoğunlukla hesaplama (% 20.8, % 30.8), ortaokul ve yüksekokul mezunu annelerin çocuklarının ise edebiyat (% 26.1, % 66.6), lise mezunu annelerin çocuklarının çoğunluğu da hesaplama ve bilimsel (% 25) ilgi alanlarını tercih ettikleri saptanmıştır.

Anneleri, ortaokul, lise ve yüksekokul mezunu olan deneklerin hiçbirini büro işleri ilgi alanını tercih etmemelerine karşın özellikle annesi okur-yazar olmayan deneklerin % 12.5'inin büro işleri ilgi alanını tercih ettikleri görülmüştür.

Anne eğitim düzeyinin istatistiksel olarak ilgi alanlarında anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur ($p < 0.01$).

Baba eğitim durumu ile saptanan ilgi alanlarına göre dağılım

Tablo 28: Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarınının Baba Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.

İlgi Alanları	B A B A E Ğ İ T İ M D U R U M U									
	OKUR-YAZAR DEĞİL		OKUR-YAZAR İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		YÜKSEKOKUL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çık hava	0	0.0	2	5.3	0	0.0	3	15.0	3	8.1
Mekanik	0	0.0	6	15.8	4	17.4	2	10.0	3	8.1
Hesaplama	0	0.0	11	28.9	7	30.4	4	20.0	6	16.2
Bilimsel	0	0.0	4	10.5	2	8.7	2	10.0	6	16.2
İnkna	0	0.0	3	7.9	2	8.7	2	10.0	3	8.1
Sanat	1	50.0	3	7.9	0	0.0	1	5.0	2	5.4
Edebiyat	1	50.0	4	10.5	3	13.1	3	15.0	12	32.5
Müzik	0	0.0	0	0.0	1	4.3	1	5.0	0	0.0
Sosyal Servis	0	0.0	4	10.5	2	8.7	1	5.0	2	5.4
Büro işleri	0	0.0	1	2.7	2	8.7	1	5.0	0	0.0
TOPLAM	2	100.0	38	100.0	23	100.0	20	100.0	37	100.0

$\chi^2=23$ G ist.=32.598 $p>0.05$

Tablo 28 incelendiğinde babaları okur-yazar ilkököl, ortaokul ve lise mezunu olan deneklerin çoğunluğunun hesaplama (% 28.9, % 30.4, % 20.0), babaları yüksekokul mezunu olan deneklerin çoğunluğunun ise edebiyat (% 32.5) ilgi alanlarını tercih ettikleri görülmüştür. Baba eğitim durumu ne olursa olsun

deneklerin müzik ilgi alanını ya tercih etmedikleri ya da çok az bir deneğin bu alanı tercih ettiği (% 4.3, % 5) saptanmıştır.

Yapılan "G nemlilik Testi" sonucunda baba eğitim durumunun deneklerin ilgi alanlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Saptanan ilgi alanlarında annenin çalışma durumunun etkili olup olmadığı Tablo 29'da incelenmiştir.

Tablo 29 : Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarının Anne Çalışma Durumlarına Göre Dağılımları.

İLGİ ALANLARI	ANNENİN ÇALIŞIYOR		DURUMU ÇALIŞMIYOR	
	Sayı	%	Sayı	%
Açık hava	0	0.0	8	8.4
Mekanik	4	16.0	11	11.6
Hesaplama	7	28.0	21	22.1
Bilimsel	5	20.0	9	9.5
İkna	1	4.0	9	9.5
Sanat	1	4.0	6	6.3
Edebiyat	5	20.0	18	18.9
Müzik	0	0.0	2	2.1
Sosyal Servis	2	8.0	7	7.4
Büro işleri	0	0.0	4	4.2
TOPLAM	25	100.0	95	100.0

SD=6 G İst.=9.817 p>0.05

Tablo 29'a bakıldığında annesi çalışan ve çalışmayan deneklerin çoğunluğunun hesaplama (% 28, % 22.1) ve edebiyat (% 20, % 18.9) ilgi alanlarını tercih ettikleri görülmüştür. Açık hava, müzik ve büro işleri ilgi alanlarını tercih eden annesi çalışan deneklere rastlanmazken annesi çalışmayan deneklerin de müzik (% 2.1), büro işleri (% 4.2) ilgi alanlarını tercih etme oranlarının düşük olduğu saptanmıştır.

Annenin çalışma durumunun saptanmış olan ilgi alanlarında önemli rol oynamadığı (p>0.05) bulunmuştur.

İlgi alanları ile baba mesleğine ait dağılımlar Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30 : Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Baba Mesleklerine Göre Dağılımı.

İLGİLİ ALANLARI	İSSİZ		B A B A İŞÇİ		M E M U R		S E R B E S T		D İ Ğ E R	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Açık hava	0	0.0	2	8.1	2	4.5	2	4.8	2	11.1
Mekanik	1	20.0	0	0.0	1	2.3	9	21.4	4	22.2
Hesaplama	1	20.0	5	45.5	12	27.3	10	23.8	0	0.0
Bilimsel	0	0.0	0	0.0	6	13.6	5	11.9	3	16.7
İkna	1	20.0	1	9.1	0	0.0	6	14.2	2	11.1
Sanat	0	0.0	1	9.1	1	2.3	5	11.9	0	0.0
Edebiyat	1	20.0	1	9.1	13	29.6	2	4.8	6	33.3
Müzik	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4	1	5.6
Sosyal Servis	1	20.0	1	9.1	6	13.6	1	2.4	0	0.0
Büro İşleri	0	0.0	0	0.0	3	6.8	1	2.4	0	0.0
TOPLAM	5	100.0	11	100.0	44	100.0	42	100.0	18	100.0

SD=21 G İst.=70.299 p<0.01

Tablo 30'da görüldüğü gibi, babası işçi ve serbest olarak çalışan deneklerin çoğunluğu (% 45.5, % 23.8) hesaplama ilgili alanlarını tercih ederlerken, memur ve diğer (doktor, mühendis, işletmeci v.s) meslek grubundan olan babaların çocuklarının % 29.6, % 33.3'ünün edebiyat ilgili alanını tercih ettikleri saptanmıştır. Babaları işsiz, işçi ve memur olan deneklerin müzik ilgili alanını; işsiz, işçi ve diğer meslek grubundaki babaların

cocuklarının ise büro isleri ilgi alanını tercih etmedikleri görülmüştür.

Baba mesleklerinin saptanan ilgi alanlarına etkisinin anlamlı ($p < 0.01$) olduğu bulunmuştur.

Örnekleme dahil edilen deneklerin saptanan ilgi alanları ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaların dağılımı Tablo 31'de sunulmuştur.

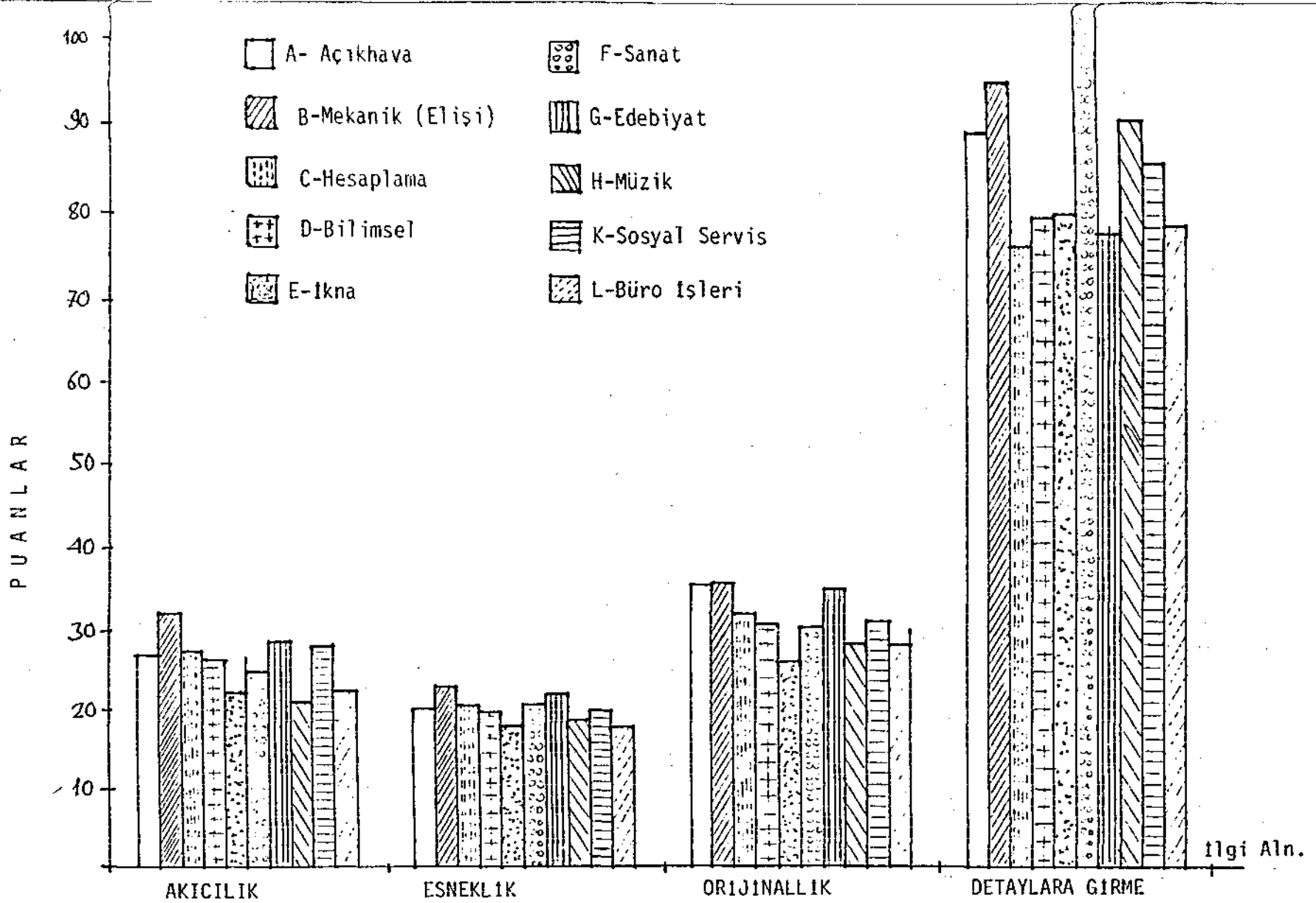
Tablo 31. Arastirmaya Dahil Edilen Deneklerin Saptanan ilgi Alanlari ve Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortaklamalar ve Standart Hatalar.

SAPTANAN İLGI ALANLARI	N	Y A R A T I C I L I K		B O Y U T L A R I	
		Akııcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Acık hava	8	27.0±3.73	20.1±2.37	36.0±7.10	89.1±14.60
Mekanik	15	32.0±1.85	22.9±1.15	36.1±3.43	94.9±7.79
Hesaplama	28	27.3±1.42	20.6±0.90	32.9±2.60	75.6±5.46
Bilimsel	14	26.4±2.00	20.2±1.40	31.3±3.96	79.7±8.11
İkna	10	22.4±2.01	18.3±1.22	25.7±3.03	80.0±6.53
Sanat	7	25.0±3.09	20.3±2.53	31.0±5.75	111.0±22.5
Edebiyat	23	28.9±1.72	21.9±1.02	35.2±2.55	78.2±5.13
Müzik	2	21.0±4.00	18.5±2.50	28.5±13.5	91.0±9.00
Sosyal Servis	9	28.4±1.80	19.6±1.21	31.4±4.23	86.0±7.07
Büro İşleri	4	22.5±3.86	17.5±3.30	28.0±5.58	78.5±10.30

Tablo 31'de deneklerin akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının ilgi alanlarına göre dağılımları incelendiğinde; mekanik ilgi alanını tercih eden deneklerin akıcılık, esneklik ve orijinallik (32.0±1.85, 22.9±1.15, 36.1±3.43) yaratıcılık boyutlarından daha yüksek ortalama puanlar aldıkları görülmüştür. Sanat ilgi alanını tercih eden deneklerin ise detaylara girme yaratıcılık boyutundan yüksek puan (111.0±22.5) aldıkları saptanmıştır.

Ortalama puanlar incelendiğinde genellikle ikna ve büro işleri ilgi alanlarını tercih eden deneklerin esneklik (18.3±1.22, 17.5±3.30) ve orijinallik (25.7±3.03, 28,0±5.58) yaratıcılık boyutlarından daha düşük puan aldıkları görülmüştür.

Deneklerin ilgi alanlarının yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin olup olmadığı Tablo 32'de incelenmiştir.

Şekil 8. Araştırmaya Alınan Deneklerin Saptanan İlgi Alanlarına Göre Yaratıcılık Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı.

Tablo 32. Araştırmaya Dahil Edilen Deneklerin Saptanan İlgili Alanlarının Yaratıcılık Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.

	SD	K A R E L E R O R T A L A M A S I			
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Detaylara Girme
Sap. İl. Alanı	9	96.42	26.19	120.30	1149.10
Hata	110	58.72	24.94	180.70	933.00

Tablo 32 incelendiğinde deneklerin ilgili alanlarının yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin önemli olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$).

T A R T I Ş M A

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ortaokul son sınıfa devam eden kız ve erkeklerin yaratıcılık ve ilgi alanlarının saptanması, sosyo-ekonomik düzeye göre fark olup olmadığının belirlenmesi, yaratıcılık boyutlarında ve ilgi profilleri sonucunda saptanan ilgi alanlarında cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin, annenin çalışma durumunun ve baba mesleğinin etkili olup olmadığının incelenmesi ve bu iki alan arasında ilişki bulunup bulunmadığının araştırılması, araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmaya her sosyo-ekonomik düzeyden kırkar denek olmak üzere yüzyirmi denek dahil edilmiş ve deneklerin yaratıcılık düzeyleri "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nin Şekil Formu" ile, ilgi alanları ise "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri Form CH" ile belirlenmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilerek istatistiki analizler yapılmış ve tablolar oluşturulmuştur.

Örnekleme dahil edilen deneklerin kardeş sayısının, doğum sırasının anne-baba eğitim durumunun, annenin çalışıp çalışmamasının ve baba mesleğinin sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımları Tablo 2 - Tablo 7 arasında sunulmuştur.

Deneklerin kardeş sayısına göre dağılımları Tablo 2'de yer almaktadır. Alt sosyo-ekonomik düzeyde tek çocuğa rastlanmamasına rağmen üst sosyo-ekonomik düzeyde tek çocuk oranının dört ve fazla kardeşe sahip olan çocukların oranından daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe çocuk sayısının azaldığı görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde dört ve fazla kardeşe sahip olan çocukların oranı % 50 iken orta sosyo-ekonomik düzeyde % 17.5 ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ise % 10 olduğu gözlenmektedir. Kardeş sayısına ait elde edilen sonuçlar farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki çocuk sayıları hakkında ipuçları vermekte olup sosyo-ekonomik düzeyle çocuk sayısı arasında olumsuz bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Birinin yükselmesinin diğerinin azalmasına sebep olduğu söylenebilir.

Tablo 3'de araştırmaya dahil edilen deneklerin doğum sırası ve sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımları incelenmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin çoğunluğunun (% 42.5) ortanca çocuk olmasına rağmen orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin çoğunluğunun ilk veya son çocuk olduğu dikkati çekmektedir. Burada da sosyo-ekonomik düzeyin yükselmesiyle birlikte ilk ve son çocuk olma oranlarının da yükseldiği görülmektedir.

Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin anne-baba eğitim durumlarına ait dağılımlar Tablo 4 ve Tablo 5'de

verilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde okur-yazar olmayan annelerin (%50) orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ise ortaokul, lise mezunu olan annelerin (% 55 ve % 62.5) oranlarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Baba eğitim durumu incelendiğinde ise alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin çoğunluğunun babasının okur-yazar ilkokul (% 62.5), orta sosyo-ekonomik düzeyde (% 57.5) ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ise (% 77.5) çoğunluğunun babasının lise ya da yüksekokul mezunu oldukları bulunmuştur. Bu sonuçlara göre sosyo-ekonomik düzeyin yükselmesine paralel olarak anne-baba eğitim düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Araştırmaya alınan deneklerin anne-baba eğitim düzeyleri karşılaştırılarak incelendiğinde annelerdeki okuma-yazma oranının düşük olduğu, özellikle alt sosyo-ekonomik düzeyde okur-yazar olmayan annelerin oranının aynı sosyo-ekonomik düzeydeki babaların oranından yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Aynı zamanda annelerin yüksekokuldan mezun olma oranı % 5 iken babaların yüksekokuldan mezun olma oranının % 30.8 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar toplumumuzdaki kız, erkek çocuk ayırımının ve kız çocuklarını okutmama anlayışının yaygın olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca alt sosyo-ekonomik düzeydeki babaların okur-yazar oranının annelerden yüksek olmasının diğer bir nedeni de erkeklerin askerlik hizmeti sırasında okuma-yazma kurslarından yararlanmaları olabilir.

Arastırmaya dahil edilen deneklerin annelerinin çalışma durumları Tablo 6'da, baba meslekleri ise Tablo 7'de incelenmiştir. Her sosyo-ekonomik düzeyde annenin çalışmama oranının yüksek olduğu fakat üst sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin annelerinin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeye göre çalışma oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Baba meslekleri incelendiğinde alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin babalarının çoğunluğunun (% 42.5) memur, üst sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin babalarının çoğunluğunun ise serbest olarak çalıştıkları görülmektedir.

Örnekleme dahil edilen deneklerin yaratıcılıkları akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme olmak üzere dört boyutta incelenmiştir. Yaratıcılık boyutlarıyla etkisi araştırılan özelliklere ait ortalamalar ve ortalamalar arasındaki farklılığı saptayabilmek amacıyla yapılan varyans analizinin sonuçları Tablo 8 ile Tablo 22 ve şekil 1 ile şekil 7 arasında sunulmuştur.

Tablo 8 ve Tablo 9'da farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin cinsiyet ve yaratıcılık boyutlarına ait sonuçlar görülmektedir. Aynı sosyo-ekonomik düzeydeki kız ve erkek deneklerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeylerde erkeklerin, orta sosyo-ekonomik düzeyde ise kızların puan ortalamalarının

yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Bununla beraber sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe erkeklerin puanlarının da yükseldiği görülmektedir. Ancak kızlarda sosyo-ekonomik düzeyler arasında farklılık olduğu dikkati çekmektedir. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeye nazaran kızların puan ortalamalarının orta sosyo-ekonomik düzeyde daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durumlar açık olarak şekil 1'de de görülmektedir. Yaratıcılığın esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutlarında sosyo-ekonomik düzeyin; akıcılık, esneklik ve orijinallik boyutlarında ise sosyo-ekonomik düzey cinsiyet etkilesiminin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$, $p < 0.01$).

Sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması yalnız ekonomik koşullar yönünden değil, aynı zamanda ergenlerin eğitimi yönünden de önemli olmaktadır. Gelir düzeyleri düşük olanların, eğitim düzeylerinin de düşük olduğu bilinen bir gerçektir. Aile binbir güçlükle çocuklarını okula yollasa bile ailenin onlara yardımcı olabilecek eğitsel bir ortamı evde sağlayabilmeleri olanaksız olabilmektedir. Nitekim kentlerimizde özel kurslara devam edenlerin başarılarının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Yaratıcılık yeteneği de doğuştan gelen bir özellik olması nedeniyle, ortaya çıkması ve geliştirilmesi için aile ve okulun gerekli ortamları sağlaması gerekebilir. Özellikle araştırmaya katılan erkek deneklerde bu durum belirgin bir şekilde görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe

yaratıcılık puanlarında da bir artış olmaktadır. Dhillon ve Mehra (1987) Hindistan'daki çocukların yaratıcılıkları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonuçta sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe yaratıcılık puanının da arttığını bulmuşlardır. Lichten walner ve Maxwell (1969) anaokulu çocuklarının yaratıcılıklarında sosyo-ekonomik düzeyin etkisini araştırmışlar ve benzer sonuçlar elde etmişlerdir (118-120).

Thomas ve Berk (1981) ise okul çevresinin yaratıcılık üzerindeki etkilerini incelemişler ve okuldaki olanaklar arttıkça yaratıcılığın da arttığını ileri sürmüşlerdir. Genelde sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe ailelerin kültürel seviyelerinde de yükselme görülmektedir. Kültürel seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarının eğitime önem verdikleri, eğitimde daha demokrat oldukları ve çocuklara seçme hakkı tanıdıkları söylenebilir. Bu nedenle demokrat tutumun ve çocuğa tanınan seçme hakkının çocuğun yaratıcılığının ortaya çıkmasında önemli olduğu ifade edilebilir (121).

Yaratıcılıkta sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet etkileşiminin önemli olduğu Tablo 9 incelendiğinde görülmektedir. Ortalamalar arası farkın hangi gruptan kaynaklandığına ait analiz sonuçları ise Tablo 10'da verilmiştir. Bu tablodaki yaratıcılık boyutlarından akıcılık, esneklik ve orijinallik puan

ortalamları incelendiğinde farklılığı yaratan grubun kızlarda orta, erkeklerde ise üst sosyo-ekonomik düzey olduğu saptanmıştır. Örnekleme alınan bütün deneklerin puan ortalamaları sosyo-ekonomik düzeye göre incelendiğinde yaratıcılığın detaylara girme puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olduğu görülmüştür. Bu boyutta da farklılığın üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların puanlarından kaynaklandığı bulunmuştur. Her sosyo-ekonomik düzey içinde cinsiyetler yaratıcılık puanlarına göre karşılaştırıldığında, cinsiyetin yaratıcılıkta önemli olduğu görülmektedir. Yaratıcılık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda çelişkili sonuçlara rastlanmaktadır. Bazı araştırmalar yaratıcılıkta cinsiyetin etkili olduğunu ileri sürerken bazıları ise etkili olmadığını ifade etmektedirler. Yapılan araştırmalar kızların sözel yeteneklerinin daha fazla olduğunu, erkeklerin görsel-uzaysal yeteneklerinin ve matematik yeteneklerinin daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmada da yaratıcılığı saptamada kullanılan testin şekil ağırlıklı olması nedeniyle erkeklerin puanlarının kızlardan yüksek olduğu söylenebilir. Aynı zamanda toplumumuzda kızların daha fazla korunması, erkeklerin ise daha serbest olmaları ve ürünlerini, düşüncelerini daha rahat yansıtmaları böyle bir sonucun çıkmasına neden olabilir. Dialessi ve Zimmerman (1973) çocuğun yaratıcılığında cinsiyetler arası farkların önemli olmadığını ileri sürmüştür (122, 123).

Ömeroğlu (1986) yaptığı araştırmada çocukların zeka ve yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, bes-altı yaşındaki çocukların yaratıcılıklarında cinsiyetin etkili olmadığını bulmuştur (42).

Araştırmaya alınan çocukların yaratıcılıklarında kardeş sayısının etkili olup olmadığına ait sonuçlar Tablo 11 ile Tablo 12'de gösterilmiştir. Tablo 11 ve Şekil 2 incelendiğinde kardeş sayısı arttıkça yaratıcılık boyutlarından alınan puanların düştüğü açık bir şekilde görülmektedir. Ortalamalar arası farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p>0.05$) yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir (Tablo 12). Jarial (1982) çocukların yaratıcılığında aile genişliğinin etkili olup olmadığını incelediği araştırmasında bir-üç kardeşe sahip olan çocukların puanlarının dört-altı kardeşe sahip olan çocukların puanlarından daha yüksek olduğunu bulmuştur. Runco ve Bahleda (1987) yaptıkları araştırmalarında tek çocukların yaratıcılık puanlarının daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir (79, 124). Kardeş sayısının artmasıyla birlikte anne-babanın ilgilenme oranının düşeceği, buna paralel olarak da çocukların yeteneklerinde ve kişilik özelliklerinde farklılıklar olacağı ve kardeş sayısının artmasıyla birlikte olumsuzlukların da artabileceği söylenebilir.

Tablo 13 ile şekil 3'deki deneklerin doğum sırası ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar incelendiğinde ilk ve son çocukların yaratıcılığın dört boyutundan da aldıkları puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Runco ve Bahleda (1987) yaratıcılıkla doğum sırası arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Büyük ve küçük çocukların puanlarının yüksek olduğunu, ortanca çocukların puanlarının bu çocukların puanlarını izledikleri görülmüştür (79). Ortalamalar arasındaki farklılığın önemli olup olmadığının analizi Tablo 14'de yapılmıştır. Yaratıcılığın detaylara girme boyutunda doğum sırasının önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Son çocukların detaylara girme boyutundan aldıkları puan ortalamalarının farklılığı yarattığı istatistiksel analizler sonucunda tespit edilmiş olup Tablo 14'de harflerle gösterilmiştir. Çeşitli çalışmalarda doğum sırasının yaratıcılıkta etkili olduğu saptanmış olup genellikle ilk doğan çocukların yani en büyük olarak nitelendirilen çocuklarla tek çocukların yaratıcılıklarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu ileri sürülmüştür (37, 81).

Deneklerin anne eğitim durumlarının yaratıcılık boyutları üzerine etkisi Tablo 15, şekil 4, Tablo 16'da incelenmektedir. Anne eğitim düzeyi yükseldikçe yaratıcılık boyutlarından alınan puan ortalamalarının da yükseldiği görülmektedir. Yalnız

yaratıcılık boyutlarından akıcılık ve esneklik boyutlarında okur-yazar olmayan annelerin çocuklarının puanlarının okur-yazar ilkokul mezunu annelerin çocuklarından biraz yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Ortalamalar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p>0.05$), yani anne eğitim durumunun yaratıcılıkta önemli bir etkiye sahip bulunmadığı söylenebilir.

Tablo 17'de de baba eğitimi ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar verilmektedir. Şekil 5'de de görüldüğü gibi baba eğitim durumu yükseldikçe çok az farkla da olsa yaratıcılık puanlarının yükseldiği görülmektedir. Sadece detaylara girme boyutundan babası okur yazar olmayan deneklerin babası okur-yazar ilkokul mezunu olan deneklerden daha yüksek puan aldıkları gözlemlenmektedir. Baba mesleğine göre yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır (Tablo 18).

Araştırmaya alınan deneklerin yaratıcılıklarında anne-baba eğitim düzeyinin etkisinin önemli olmadığı, fakat ortalamaların eğitim düzeyine paralel olarak arttığı da görülmektedir. Anne-baba eğitim düzeyinin yükselmesi sağlıklı aile ilişkilerinin oluşmasını sağlayabilir. Sağlıklı bir aile içinde yatisen çocukların kendilerine güvenlerinin daha fazla, çevrelerini

araştırma ve incelemelerinin ise yoğun olduğu savunulmaktadır. Eğitim düzeyi aile çocuk ilişkisini olumlu yönde etkilemektedir. Deneklerin ortaokul son sınıfa devam etmeleri ve gelişimsel özellikleri nedeniyle ailelerine olan bağımlılıkları azalmaktadır. Bu nedenle anne-baba eğitim düzeyinin yaratıcılıkta etkili olmadığı söylenebilir.

Örnekleme alınan deneklerin anne çalışma durumunun yaratıcılık boyutları üzerine etkisi Tablo 19, Şekil 6 ve Tablo 20'de incelenmektedir. Annesi çalışmayan deneklerin akıcılık, esneklik ve orijinallik yaratıcılık boyutlarından daha yüksek puan aldıkları, detaylara girme boyutundan ise annesi çalışan deneklerin daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Annenin çalışma durumunun yaratıcılık boyutları üzerine etkisinin istatistiki olarak önemli olmadığı ($p>0.05$) Tablo 20'de verilmektedir. Annesi çalışmayan deneklerin yüksek puan almasının nedeninin annelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmelerinden ve iletişim halinde olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 21 ve şekil 7'de deneklerin baba mesleklerine göre yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları verilmektedir. Babası serbest olarak çalışan deneklerin yaratıcılığın esneklik, orijinallik ve detaylara girme boyutlarından aldıkları puanların diğerlerine göre yüksek olduğu

görülmektedir. Baba mesleklerine göre ortalamalar arası farklar ise Tablo 22'de incelendiğinde yaratıcılık boyutlarındaki farklılıkların baba mesleği açısından önemli olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır. Deneklerin içinde buldukları yaşın gelişimsel özelliğine bağlı olarak anne ve babadan yaratıcılık konusunda etkilenmesinin az olabileceği ifade edilebilir.

Araştırmaya alınan deneklerin ilgi alanlarına ait ham puanları ilgi profili kağıtlarına kaydedilmiş ve her deneğe ait bir ilgi alanı saptanmıştır. İlgi alanları açık hava, mekanik, hesaplama, bilimsel, ikna, sanat, edebiyat, müzik, sosyal servis ve büro işleri olmak üzere on alanda incelenmektedir. İlgi profilleri sonucunda belirlenmiş olan ilgi alanlarında sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim durumunun, anne çalışma durumunun ve baba mesleğinin etkili olup olmadığını saptayabilmek için yapılan G önemlilik testi sonuçları Tablo 23 ile Tablo 30 arasında gösterilmiştir.

Tablo 23'de deneklerin saptanan ilgi alanlarının sosyo-ekonomik düzeylerine göre sonuçları verilmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin çoğunluğu hesaplama ilgi alanında yoğunlaşırken müzik ilgi alanını tercih eden deneğe rastlanmadığı dikkati çekmektedir. Orta sosyo-ekonomik düzeyde de hesaplama ve edebiyat ilgi alanlarında yoğunlaşmanın fazla

olduğu, açık hava ve büro işleri ilgi alanlarında ise oranın oldukça düşük olduğu görülmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise en çok tercih edilen alanların sırasıyla mekanik, hesaplama ve açık hava, hiç tercih edilmeyen alanların ise müzik, sosyal servis ve büro işleri ilgi alanları olduğu gözlenmektedir. Yapılan analizler sonucunda ise ilgi alanlarının tercih edilmesinde sosyo-ekonomik düzeyin etkili olduğu görülmüştür ($p < 0.01$). Topalan (1982) tarafından on-onbir yaş çocuklarının geleceğe ait düşledikleri mesleklerle sosyo-ekonomik düzeyin ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma ilkökul dört ve beşinci sınıfa devam eden öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin düşledikleri meslek alanları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen ailelerin çocuklarının büyük bir çoğunluğunun orta öğretim gerektiren meslek alanlarını düşledikleri, üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen ailelerin çocuklarının ise yüksek öğretim gerektiren meslek alanlarını arzu ettikleri görülmüştür (96).

Mesleki ilgilerin hangi yönden gelişeceğini belirleyen en önemli faktörler kişinin içinde yaşadığı çevre ve bu çevre ile etkileşimi sonucu geliştirdiği kişilik özellikleridir. Bazı çevreler bazı ilgilerin gelişimini sağlarken, diğer bazı ilgilerin oluşumunu engeller. Pek çok araştırmacı alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen kişilerin bazı ilgiler açısından

farklılıklar gösterdiklerini bildirmektedir. Türker (1977) Ankara'daki üç lisede sosyo-ekonomik bakımından avantajsız öğrencilerin çeşitli özelliklerini incelediği araştırmasında meslek tercihinde sosyo-ekonomik düzeyin önemli olduğunu ileri sürmektedir (66, 125).

Deneklerin saptanan ilgi alanlarının cinsiyete göre incelenmesi Tablo 24'de sunulmuştur. Araştırmaya alınan kız deneklerin çoğunluğunun sırasıyla hesaplama, edebiyat ve bilimsel ilgi alanlarını, erkeklerin ise hesaplama, edebiyat ve mekanik ilgi alanlarını tercih ettikleri saptanmıştır. Kızların müzik ve büro işleri ilgi alanlarını hiç tercih etmedikleri, erkeklerin ise müzik ve sanat ilgi alanlarını tercih etme oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Seçilmiş olan ilgi alanlarında cinsiyet farklılıklarının önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.01$). Toplumumuzda kadınların ilk olarak ev hanımlığı ve annelik görevi yapmaları, ikinci olarak da mesleki ilerleme ile ilgili düşünceleri hala günümüzde devam ettiğinden bilim, sanat ve müzik gibi mesleklere katılmaları kısmen de olsa engellenmektedir. Pekçok araştırmacı kız ve erkek ergenlerin mesleki amaçlarını incelemişlerdir. Douvan ve Adelson (1966) kızların erkeklere göre daha kısıtlı mesleksel amaçları olduğunu, kızların çoğunun kadın mesleklerini (öğretmen, avukat, sekreter gibi) pek azının ise geleneksel olan erkek mesleklerini (mühendis, iş adamı gibi) tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Esposito (1975) ırk ve cinsiyete göre başarıdan kaçma güdüsü ile meslek seçimi

arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen zenci ve beyaz, kız ve erkek üniversite öğrencilerini araştırmaya dahil etmiştir. Sonuçta, mesleki tercihleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişkinin önemli olduğu bulunmuştur. (71, 126).

Tablo 25'de deneklerin saptanan ilgi alanlarının kardeş sayılarına ait sonuçları incelenmektedir. Tek çocukların çoğunluğunun edebiyat, iki-üç ile dört ve fazla kardeşe sahip olan deneklerin çoğunluğunda hesaplama ilgi alanını tercih ettikleri görülmektedir. Kardeşler ve özellikle aynı cinsiyetteki kardeşlerin mesleki arzu ve bakış açısını etkilediği söylenebilir. Yapılan istatistikî analizler sonucunda kardeş sayısının seçilen ilgi alanlarında etkili olduğu saptanmıştır ($p < 0.01$).

Deneklerin ilgi alanlarının doğum sıraları içindeki dağılımlarının birbirinden farklı sayılacak derecede önemli olup olmadığının sınanması için uygulanan G önemlilik testi sonuçları Tablo 26'da incelenmektedir. İlk ve ortanca çocukların çoğunluğunun hesaplama ile ilgili olan muhasebecilik, hesap uzmanlığı, bankacılık, istatistikçilik, matematik öğretmenliği, sekreterlik, maliyecilik gibi meslekleri tercih ettikleri, son çocukların ise mekanik ve edebiyat ilgi alanlarında yoğunlaştıkları gözlenmektedir. Deneklerin doğum sıralarına göre

seçtikleri ilgi alanları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Tablo 27'de deneklerin ilgi alanlarının anne eğitim düzeyine göre değişip değişmediği incelenmektedir. Tablo'daki değerlere bakıldığında annesi ortaokul ve yüksekokul mezunu olan deneklerin dışındaki deneklerin çoğunluğunun hesaplama ilgi alanını, annesi ortaokul ve yüksekokul mezunu olan deneklerin ise çoğunluğunun edebiyat ilgi alanını tercih ettikleri görülmektedir. Bununla beraber annesi okur-yazar olmayan deneklerin büyük bir kısmının ise bilimsel, ikna, edebiyat, sosyal servis, büro işleri gibi ilgi alanlarında da yoğunlaştıkları, anneleri ortaokul, lise ve yüksekokul mezunu olan deneklerin hiçbirinin büro işleri ilgi alanını tercih etmedikleri gözlenmektedir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda anne eğitim düzeyinin ilgi alanlarının tercihlerinde etkili olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Eğitim düzeyi düşük olan anneler çocuklarının iyi yetismelerini, kendilerinin sahip olamadıklarına çocuklarının sahip olmalarını isteyebilirler. Bu nedenle çocuklarının birer meslek sahibi olmalarını arzu edebilirler. İmkanları ve güçlerinin elverdiği ölçüde çocuklarına yardımcı olmaya çalışmakta ve kısa yoldan onların meslek edinmelerini arzulayabilmektedirler. Bu yüzden eğitim düzeyi düşük olan

annelerin çocukları genellikle büro işlerine yönelmektedirler. Annelerinden etkilenmelerinin fazla olduğu söylenebilir. Çünkü ortam ilgilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. İlgiler çevreyi yansıtmakta ve çevre tarafından pekiştirildiğinde süreklilik kazanmaktadır (12).

Arastırmaya alınan deneklerin ilgi alanlarının baba eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 28'de sunulmaktadır. Babaları okur-yazar, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan deneklerin çoğunluğunun hesaplama, babaları yüksekokul mezunu olan deneklerin çoğunluğunun ise edebiyat ilgi alanlarını tercih ettikleri görülmektedir. Babası okur-yazar ilkokul mezunu olan deneklerin, babası ortaokul, lise ve yüksekokul mezunu olan deneklere göre daha fazla sosyal servis ilgi alanlarını tercih ettikleri, müzik ilgi alanını ise ya tercih etmedikleri ya da çok az bir deneğin bu alanı tercih ettiği gözlenmektedir. Uysal (1970) yaptığı araştırmasında eğitim düzeyi düşük olan babaların çocuklarının genellikle sosyal hizmet ilgi alanını tercih ettiklerini saptamıştır. Bu bulgunun bu araştırmanın sonucu ile paralellik gösterdiği söylenebilir (17).

Babası okur-yazar ilkokul mezunu olan deneklerin mekanik ilgi alanını tercih etmelerinin diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu gruptaki denekler el ile ilgili ve mekanik işlere daha kolay yönlendirildiklerinden tercihlerinin de daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Baba eğitim durumlarına göre tercih edilen ilgi alanları arasında fark olup olmadığı incelenmiş ve yapılan analizler sonucunda anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Uysal (1970) ve Cimen (1988) yaptıkları araştırmalar sonucunda baba eğitim durumunun ilgi alanlarını tercih etmelerinde fazla bir etkiye sahip olmadığı görüşündedirler (12, 17). Bu sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları paralellik göstermektedir. Tablo incelendiğinde baba eğitim durumu ne olursa olsun deneklerin hesaplama ve edebiyat ilgi alanlarında yoğunlaştıkları görülmektedir.

Tablo 29'da deneklerin ilgi alanları üzerinde annenin çalışıp çalışmamasının etkili olup olmadığına ait sonuçlar bulunmaktadır. Annesi çalışan denekler hesaplama, bilimsel ve edebiyat ilgi alanlarını daha çok tercih ederlerken annesi çalışmayan deneklerin ise hesaplama, edebiyat ve mekanik ilgi alanlarını tercih ettikleri görülmektedir. Açık hava, müzik ve büro işleri ilgi alanlarını annesi çalışan deneklerin tercih etmedikleri, annesi çalışmayan deneklerin çok az da olsa tercih ettikleri gözlenmektedir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, annenin çalışma durumunun tercih edilen ilgi alanları ile ilişkili olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Örnekleme alınan deneklerin baba mesleklerinin ilgi alanlarında etkili olup olmadığının incelenmesi Tablo 30'da

verilmektedir. Babası işçi ve serbest olarak çalışan deneklerin çoğunluğu hesaplama ilgi alanlarını tercih ederlerken, babası memur ve diğer (doktor, mühendis, işletmeci v.s) meslek grubundan olan deneklerin çoğunluğunun edebiyat ilgi alanını tercih ettikleri görülmüştür. Sosyologların ileri sürdüğü nesiller arası hareketleşme, yani baba mesleği ile oğlunun mesleği arasındaki sosyal statü farklılığı, çoğu kez meslek seçiminde tartışılmaktadır. Böylece gençler, genellikle üst sosyo-ekonomik sınıflara doğru bir hareketleşmeyi sağlayacak nitelikte meslekleri seçme eğilimi göstermektedirler. Bu durum toplumumuzda açık bir şekilde görülebilir. Çünkü benimsenen toplumsal değeryargısına göre "çocuğunu kendinden daha iyi yetistirme" tavrı oldukça geneldir. Böylece, sosyal statü bakımından alt gruplarda olan meslek sahibi babaların çocuklarını daha üst gruptaki mesleklere doğru güdülemekte oldukları söylenebilir (17). Baba mesleğinin tercih edilen ilgi alanlarına etkisinin istatistiki olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.01$). Uysal (1970)'ın araştırma bulgularına göre baba mesleği ile meslek tercihleri arasında iki yönlü bir ilişki görülmüştür. Sosyal statü bakımından alt gruplarda düşünülen meslek sahibi olanların çocukları üst sosyal statü mesleklerini seçtikleri, üst sosyal statüde olanların çocukları ise bir statü sembolü olarak yine aynı mesleklerde toplandıkları ileri sürülmektedir (17).

Yaratıcılık boyutları ile ilgi alanları arasında ilişki olup olmadığına ait yapılan varyans analizi sonuçları Tablo 31, şekil 8 ve Tablo 32'de sunulmuştur.

Tablo 31 ve Şekil 8'de deneklerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puanların ilgi alanlarına göre dağılımları incelenmektedir. Mekanik, edebiyat ve sosyal servis ilgi alanını tercih eden deneklerin akıcılık, mekanik, edebiyat ve hesaplama ilgi alanını tercih eden deneklerin esneklik, mekanik, açık hava ve edebiyat ilgi alanını tercih eden deneklerin orijinallik, sanat, mekanik ve müzik ilgi alanını tercih eden deneklerin detaylara girme yaratıcılık boyutlarından daha yüksek puan aldıkları Tablo 31 ve Şekil 8'de açık bir şekilde görülmektedir. Tanpraphat (1976) yaptığı araştırmada sanat ve eğlence ilgi alanlarına yönelen öğrencilerin yaratıcılık puanlarının genel kültür, teknik, sosyal servis, isadamlığı ilgi alanları ile ilgilenenlerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Örneklem grubuna dahil edilen deneklerin müzik, sanat ilgi alanlarını tercih edenlerin yaratıcılık puanlarının daha yüksek olması Tanpraphat'ın araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (105).

Araştırmaya dahil edilen deneklerin tercih ettikleri ilgi alanlarıyla yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında ilişki olup olmadığına ait varyans analizi

sonucları Tablo 32'de verilmistir. Sonucler incelendiğinde ortalamalar arasındaki farkların istatistikî bakımdan anlamlı olmadığı yani yaratıcılıkla ilgi alanları arasında önemli bir ilişki bulunmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Tablo 31'deki ortalamalar incelendiğinde sadece yaratıcılığın detaylara girme boyutunda sanat ve müzik ilgi alanını tercih eden deneklerin, mekanik (el işi) ilgi alanını tercih edenlerin ise akıcılık, esneklik ve orijinallik boyutlarından yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Müzik, sanat ve mekanik alanlarda yaratıcılığın payı büyük olmaktadır. Fakat ortalamalar arası farklılık önemli olmamaktadır. Bu ilgi alanları yaratıcılığa etki ettiği gibi diğer ilgi alanlarının da yaratıcılığı etkileyebileceği söylenebilir. Yapılan araştırmalarda da yaratıcılık ile ilgi alanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (105, 106).

S O N U Ç

Bu araştırma, farklı sosyo-ekonomik düzeyde ortaokul son sınıfa devam eden deneklerin yaratıcılık düzeylerinin ve ilgi alanlarının saptanması, yaratıcılık boyutlarında ve ilgi alanlarında bazı etmenlerin etkili olup olmadığının belirlenmesi ve yaratıcılık boyutları ile ilgi alanları arasında ilişki bulunup bulunmadığının incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırma örneklemini her sosyo-ekonomik düzeyden kırkark öğrenci olmak üzere toplam yüzyirmi denekten oluşturulmuştur. Deneklerin yaratıcılıkları "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile ilgi alanları ise "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" ile saptanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Araştırmaya alınan deneklerin % 65'inin iki-üç kardeşe sahip olduğu, % 44.2'sinin ilk çocuk olduğu saptanmıştır (Tablo 2 ve 3). Örneklem grubundaki deneklerin anne-baba eğitim durumlarına göre dağılımları ise Tablo 4 ve 5'de verilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin annelerinin % 50'sinin okur-yazar olmadığı, babalarının % 62.5'inin okur-yazar ilkökul mezunu olduğu görülmüştür. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin annelerinin % 55'inin ortaokul ve lise mezunu; babalarının %57.5'inin lise ve yüksekokul mezunu olduğu

bulunmaktadır. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin annelerinin % 62.5'inin ortaokul ve lise mezunu, babalarının % 55'inin yüksekokul mezunu olduğu gözlenmiştir. Deneklerin annelerinin % 79.2'sinin çalışmadığı, babalarının ise % 71.7'sinin memur ve serbest olarak çalıştığı Tablo 6 ve 7'de verilmiştir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin cinsiyet ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaları ve standart hataları Tablo 8'de gösterilmiştir. Erkeklerin yaratıcılık boyutlarına ait puanları incelendiğinde sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe puanların da yükseldiği görülürken, kızların puanlarının ise orta sosyo-ekonomik düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum Şekil 1'de de açık bir şekilde görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin esneklik, orijinallik ve detaylara girme yaratıcılık boyutlarında; cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey cinsiyet etkileşiminin akıcılık, esneklik ve orijinallik boyutlarında önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.05, p < 0.01$). Ortalamalar arasındaki farklılığın hangi gruptan kaynaklandığı ise Tablo 10'da gösterilmiştir. Kızlarda farklılığı orta sosyo-ekonomik düzeyin, erkeklerde ise üst sosyo-ekonomik düzeyin; detaylara girme yaratıcılık boyutunda ise üst ve orta sosyo-ekonomik düzeyin yarattığı bulunmuştur.

Tablo 11'de deneklerin yaratıcılık boyutları ile kardeş sayısına ait ortalamalar ve standart hatalar sunulmuştur.

Ortalamalar ve Şekil 2 incelendiğinde kardes sayısı arttıkça yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaların düştüğü görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 12).

Deneklerin doğum sırası ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalamaları ve standart hataları Tablo 13'de verilmiştir. Şekil 3'de de açık bir şekilde görüldüğü gibi ortanca deneklerin puan ortalamalarının düşük olduğu, son çocukların ise daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Doğum sırasının yaratıcılık boyutlarından sadece detaylara girme boyutunda önemli ($p<0.05$) olduğu Tablo 14'de gösterilmiştir. Son doğan çocukların aldıkları puanların farkı yarattığı yapılan Duncan Testi ile saptanmıştır.

Deneklerin anne-baba eğitim durumları ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalamalar ve standart hataları Tablo 15 ve Tablo 17'de gösterilmiştir. Anne-baba eğitim durumuna göre ortalamalarla Şekil 4 ve 5 incelendiğinde eğitim düzeyi yükseldikçe yaratıcılık boyutlarından alınan puanlarında arttığı görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, anne-baba eğitim düzeyinin yaratıcılık boyutlarında önemli olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır (Tablo 16 ve 18).

Annenin çalışma durumu ve baba mesleği ile yaratıcılık boyutlarına ait ortalama ve standart hatalar Tablo 19 ve 21'de

sunulmuştur. Annesi çalışmayan deneklerin akıcılık, esneklik ve orijinallik yaratıcılık boyutlarından daha yüksek puan aldıkları, detaylara girme yaratıcılık boyutundan ise düşük puan aldıkları saptanmıştır. Babası serbest çalışan deneklerin yaratıcılık boyutlarından daha yüksek puan aldıkları gözlenmiştir. Bu durumlar şekil 6 ve 7'de de açık görülmektedir. Annenin çalışma durumu ve baba mesleğinin yaratıcılıkta önemli bir etkiye sahip olmadığı ($p>0.05$) tespit edilmiştir (Tablo 20 ve 22).

Araştırmaya alınan deneklerin saptanan ilgi alanlarında sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim durumunun, annenin çalışma durumunun ve baba mesleğinin etkili olup olmadığı Tablo 23-30 arasında gösterilmektedir.

Sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, anne eğitim durumu ve baba mesleği ile saptanan ilgi alanları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu bulunmuştur ($p<0.01$).

Örnekleme oluşturan deneklerin doğum sırası, baba eğitim durumu ve annenin çalışma durumu ile saptanan ilgi alanları arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$).

Saptanan ilgi alanları ve yaratıcılık boyutlarına ait ortalama ve standart hatalar Tablo 31'de gösterilmiştir.

Yaratıcılık boyutlarından akıcılık, esneklik ve orijinallikte en yüksek puanı mekanik ilgi alanını tercih eden deneklerin, detaylara girmede ise sanat ilgi alanını tercih edenlerin yüksek puan aldıkları Şekil 8'de de açık bir şekilde görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p>0.05$) görülmüştür (Tablo 32).

ÖNERİLER

Yaratıcılık yeteneği yalnızca sanatçılara özgü bir yetenek değildir. Yaratıcılık insanların hepsinde var olan yaşamın ortaya çıkardığı sorunları yorumlamak ve çözmek için kullanılan bir güçtür. Doğudan gelen bir yetenek olan yaratıcılığın gelişmesi ve ilerlemesi için uygun ortamın, çevre koşullarının sağlanmasına ve bu ortamda bir kişinin rehberliğine ve yönlendirmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Merak etmek, araştırmak, keşfetmek, denemek, birşeyler yaratmak insanlara özgü yeteneklerdir. Çocukların yaratıcı ve üretici olmaları için ilk şart onların serbest olmaları ve ellerindeki araçları çekinmeden korkmadan kullanabilmeleridir. Yaratıcı ve üretici olarak yetişen çocuklar bu özelliklerini ergenlik döneminde devam ettirebilir ve diğer yetenekleri ile bu özelliğini birleştirebilirler.

Çocukların ya da ergenlerin yaratıcılıklarının ve ilgilerinin değişmesinde çevrenin de çok önemli rolünün olduğu kabul edilmektedir. Eğer yaşanan çevre zengin uyarıcılar içeren bir çevre ise, yaratıcılıkta olumlu değişimler olacak ve buna paralel olarak da ilgiler değişerek gittikçe belirginleşecektir. Yaratıcılığın ilk temellerinin atıldığı yıllar olan okul öncesi dönemde çocuğa olanak sağlanırsa

keşfetmeyi, problemlere değişik çözümler bulmayı öğrenir ve çevresindekilere karşı daha duyarlı olmaya başlar. Bu nedenle çocuğun yaratıcılığının gelişmesine ve ilgilerinin belirginleşmesine yardımcı olabilmek için okul öncesi dönemde eğitime başlanması gerekmektedir.

Anne-baba ve eğitimciler, yaratıcılık, yaratıcı düşünme, ilgi alanları ve bunların diğer gelişim alanlarıyla ilişkisi konusunda aydınlatılmalıdır. Çocuğun çevresini ve dünyasını farklı olarak algılayabilecek şekilde eğitilmelidir.

Yaratıcılık yeteneğinin ortaya çıkarılması, ilgi alanlarının saptanması, olumlu bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesi için gerekli ve uygun eğitim programları hazırlanmalıdır. Eğitim programlarının esnek olmasına, gerektiğinde değişiklik yapılmasına, çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun olmasına, çocukları araştırmaya ve denemeye yöneltmesine yöneltmede uygun rehberlik çalışmalarının yapılmasına dikkat edilmelidir. Özellikle okullarımızdaki rehberlik çalışmalarının düzenli bir şekilde yapılması sağlanmalıdır.

Yaratıcı bir okul ortamı, kısıtlayıcı, otoriter ve asırı derecede yapılandırılmış olmamalıdır. Yaratıcılığa yöneltmede ve ilgilerin açığa çıkarılmasında öğretmenin rolü çok önemlidir. Bu nedenle öğretmen kendine güvenen, bilgili, doğal, içten ve coşku

dolu olmalıdır. Öğretmen yaratıcılığın ve ilgi alanlarının ortaya çıkması için çocukları güdülemeli, onların insanlar ve esyalara ait fikirlerini resim, ses ve hareketle göstermelerini sağlamalı, başarılarını ödüllendirmeli ve teşvik etmelidir.

Cocukları ilgi alanlarına uygun mesleğe yöneltme çalışmaları anaokulundan başlatılarak ilkokulda çeşitli roller denenerek özdeşimlerine olanak sağlayacak iş kavramı ve işe karşı tutumları geliştirecek şekilde rehberlik çalışmaları yapılabilir. Rehberlik çalışmaları çocukların yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olmalı ve ilkokuldan sonraki okulları tanıttak şekilde yapılmalıdır.

Cocukların yaratıcılığında ev ortamının da etkili olduğu bilinmektedir. Anne ve babalar çocukların düşünceli ve etkinliklerinde bağımsız olmalarını sağlamalı, çocuklara yaratıcı örnekler vermeli, düşünme ve hayal kurması için fırsatlar hazırlamalı, fikirlerini şekillendirmesi için cesaretlendirilmeli ve çocuğun yaptıklarına saygı duymalıdır. Aynı zamanda aileler çocukların ilgileri konusunda bilinçlendirilmeli ve uygun mesleğe yöneltmede yardımcı olmaları sağlanmalıdır. Aileleri yaratıcılık ve ilgi alanları konusunda aydınlatabilmek amacıyla kitle iletişim araçları ile eğitici yayınlar hazırlanabilir.

Yaratıcılığı ve ilgi alanlarını destekleme çalışmaları eğitim yaşamı boyunca devam etmelidir. Özellikle ilgi alanlarına uygun mesleğe yöneltme çalışmaları erken yaşlarda başlamalı, ortaokul yıllarında yoğun bir şekilde verilmelidir. Çünkü öğrenciler ortaokuldan sonra belirli meslek liselerine yönlenebilir. Lisede yapılacak olan mesleğe yöneltme çalışmaları ise ilgi alanlarına uygun ve ileriki eğitimlerine yönelik olmalıdır. Yüksek öğrenime geçişin tek bir sınavdaki başarıya bağlı olmasının çeşitli sakıncaları tartışılmaktadır. Halen Üniversitelerarası Seçme ve Yerleştirme Merkezi Test Geliştirme Birimi, ülkemizde en güçlü ölçme kadrosuna sahip kuruluştur. Bu birimin seçme sınavları için test geliştirmeye birlikte, rehberlik amacı ile kullanılacak farklı yetenek ve başarı testleri ile ilgi envanterleri geliştirme çabalarına girişmesi ve hazırlanacak araçların yılın belli dönemlerinde öğrencilere uygulanması hem öğrencilerin yetenek ve ilgilerinin daha gerçeğe yakın olarak ölçülmesine hem de yüksek öğrenime girme şansı çok zayıf olanların zamanında bir mesleğe yönelmelerine yardımcı olabilir.

Yapılan bu araştırma kesitsel bir çalışmadır. Bu çalışma şekli boylamasına yapılarak araştırmaya alınan grubun farklı öğrenim yıllarındaki yaratıcılık ve ilgi alanları arasındaki ilişki saptanabilir. Özellikle ileriki dönemlerde saptanan ilgi alanına ait mesleğe yönelip yönelmediği de test edilebilir.

Okulöncesi ve okul yıllarında çocukların eğitimlerine gereken önemin gösterilmesi, çocukların ezbercilikten kurtarılması, çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun çocuk merkezli programların hazırlanması, anne-baba ve eğitimcilerin işbirliği içinde çalışması, rehberlik çalışmalarına önem verilmesi ve böylece çocuklara yararlı olabilmeleri önerilebilir.

Ö Z E T

Ortaokul son sınıfa devam eden farklı sosyo-ekonomik düzeydeki deneklerin yaratıcılık düzeylerinin ve ilgi alanlarının saptanması, yaratıcılıkta ve ilgi alanlarında cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim durumunun, annenin çalışma durumunun ve baba mesleğinin etkili olup olmadığının belirlenmesi ve yaratıcılık boyutları ile ilgi alanları arasında ilişki bulunup bulunmadığının incelenmesi amacıyla planlanmıştır.

Araştırma örneklemini her sosyo-ekonomik düzeyden kırkar öğrenci olmak üzere yüzyirmi ergenden oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilen deneklere "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ile "Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri" uygulanmıştır. Yaratıcılık test sonucunda elde edilen yaratıcılık puanları değişkenlere göre incelenerek varyans analizi yapılmıştır. İlgi envanteri sonucunda elde edilen puanlar ilgi profiline kaydedilip her deneğe ait bir ilgi alanı tespit edilmiştir. Saptanan bu ilgi alanları ile değişkenler arasında ilişki olup olmadığı ise "G Önemlilik Testi" ile saptanmıştır. Yaratıcılık boyutları ile ilgi alanları arasında ilişkinin bulunup bulunmadığı da varyans analizi ile tespit edilmiştir. Elde edilen verilerin analiz bulgularına göre ortaya çıkan durum aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Sosyo-ekonomik düzeyin esneklik, orijinallik ve detaylara girme yaratıcılık boyutunda; cinsiyetin ve sosyo-ekonomik düzey cinsiyet etkileşiminin akıcılık, esneklik, orijinallik boyutlarında anlamlı olduğu bulunmuştur ($p<0.05$, $p<0.01$).

Arastırmaya dahil edilen deneklerin yaratıcılık boyutlarında kardeş sayısının, anne-baba eğitim durumlarının, annenin çalışma durumunun ve baba mesleğinin etkili olmadığı yapılan analizler sonucunda tespit edilmiştir. Deneklerin yaratıcılık boyutlarından sadece detaylara girme boyutunda ise doğum sırasının önemli ($p<0.05$) olduğu görülmüştür.

İlgi profilleri sonucunda saptanan ilgi alanlarında sosyo-ekonomik düzeyin, cinsiyetin, kardeş sayısının, anne eğitim durumunun ve baba mesleğinin etkili olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Deneklerin doğum sırasının, baba eğitim durumunun ve annenin çalışma durumunun tercih edilen ilgi alanları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ($p>0.05$) görülmüştür.

Her deneğin ilgi profilleri sonucu saptanan ilgi alanlarına göre yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde aralarında istatistiksel olarak önemli bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$).

Arastırma sonuçlarına göre yaratıcılıkta ve ilgi alanlarında cinsiyet farklılıklarının ve sosyo-ekonomik düzeyler arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Yaratıcılık ve ilgi alanları arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmektedir. Yine de ortalamalar incelendiğinde özellikle sanat, müzik ve edebiyat ilgi alanını tercih eden deneklerin detaylara girme yaratıcılık boyutundan en yüksek puanları aldıkları saptanmıştır. Aralarında istatistiksel olarak bir ilişki olmasa da bu alanlar birbirinden bağımsız düşünülemez. Bu nedenle ergenlik döneminde yaratıcılık ve ilgilerin saptanması önem kazanmaktadır. Yaratıcılık doğuştan getirilen bir yetenek olduğundan yaratıcılığın ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi için okulöncesi dönemde eğitime başlanması, ilgi alanlarının da küçük yaşlarda saptanması ve uygun rehberlik çalışmaları ile ilgi alanlarına yöneltilmesi, bunların yapılabilmesi için anne-baba ve eğitimcilerin işbirliği içinde çalışması gerektiği söylenebilir.

S U M M A R Y

This research was conducted to determine creativity levels and interest areas of the students attending third year of middle school and also to determine the impact of number of siblings, birth order, parents' education and occupations on creativity and interests, relation between dimensions of creativity and the areas of interest.

Sample was consisted of 120 students, forty from each of the three socio economical status groups. "Torrance Test of Creativity Thinking" and "Kuder Preference Record-Vocational Form CH" were applied. Creativity test scores were analysed according to many variables and "Analysis of Variance" were conducted. Interest inventory scores were written on interest profile and for each subject, interest areas were set. "G Significance Test", was used to determine the relation between those interest areas and variables.

Relations between creativity dimensions and areas were discovered through "Analysis of Variance". Situations which analysis of the data yielded were summarized as followed:

On flexibility, originality and elaboration, socio-economical levels were meaningful while sex and socio-economical

level and socio-economical level-sex interactions were meaningful on fluency, flexibility, originality dimensions ($p < 0.05$), $p < 0.01$).

Number of siblings, parents' educations, working and fathers' occupations did not significantly effect the creativity dimension of the subjects only on elaboration dimension of creativity birth order was significant ($p < 0.05$).

On interest areas, attained by interest profiles socio economical level, sex, number of siblings, mother's education and father's occupation were found to be effective ($p < 0.01$).

It was discovered that, birth order, father's education, mother's working or not working beared no significant effect on the preferred interest areas ($p > 0.05$).

Average scores of creativity dimensions according to interest areas of each subject which interest profiles presented, were not significantly related with each other statistically ($p > 0.05$).

According to research findings, on creativity and interest areas there were sex and socio economical level differences while between creativity and interest areas there were no

significant relations. However subjects preferred specially arts, music and literature interest areas received the highest scores on creativity dimension of elaboration. Although there was no statistically meaningful relation, areas can not be considered independently. Therefore, determining the interest and creativity in adolescence is very important. Since creativity is an inborn ability; starting education in preschool period and directing interest areas through proper counselling, discovering interest areas in early childhood and coordinated attempts of the educators and parents are very necessary.

K A Y N A K L A R

- 1-KOBERG, D. ve BAGNALL, J., (1981). The All New Universal Traveler. A Soft-Systems Guide To: Creativity, Problem-Solving and The Process of Reaching Goals. Printed in The United States of America.
- 2-BOWER, T.G.R., (1979). Human Development. W.H. Freeman and Company. San Francisca.
- 3-HAKBİLEN, N., (1979). "Okulöncesi Çocuğu ve Yaratıcılık". Cocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı (Ed: Şule BİLİR), H.Ü. Yayınları 3-20, Ankara:74-79.
- 4-DAVASLIGİL, Ü., (1989). "Yaratıcılık ve Oyun". Eğitim ve Bilim, 13(71): 24-32.
- 5-SAMURÇAY, N., (1983). "Zeka ve Yaratıcılık". Eğitim ve Bilim, 8(45):4-12.
- 6-İNCESULU, A., (1987). "Okulöncesi Dönemde Yaratıcılık ve Yaratıcı Faaliyetler". Pembe Bağcık Ana-Baba ve Okulöncesi Çocuk Sorunları Dergisi, 2:28-32.
- 7-MORENO, J.L., (1982). "Şahsiyetin Yaratıcılığın Teorisi İçtengelme (Spontaneity), Yaratıcılık ve İnsan Potansiyeli." Psikolojide Yeni Çalışmalar (Çev:Nezahat ARKUN). II.Baskı, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul:70-71.
- 8-BAYMUR,F., (1983). Genel Psikoloji. V.Baskı, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul.

- 9-SAN, İ., (1985). "Sanat ve Yaratıcılık Eğitimi Olarak Tiyatro." Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 18(1-2):99-112.
- 10-ULCAY, S., (1985). "Okulöncesi Kuruluşlarda Yaratıcılık" YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri II-III. Ya-Pa Yayınları, Doğan Matbaası, İstanbul:99-106.
- 11-RAZON, N., (1985). "Gençlikte İlgiler." Aile ve Çocuk 4 (Ed:Haluk YAVUZER), Ak Yayınları. 64-73.
- 12-ÇİMEN, M., (1988). Cinsiyet ve Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin Lise Öğrencilerinin Mesleki İlgilerine Etkisi. H.Ü.Sos.Bil.Enst. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 13-KUZGUN, Y., (1977). Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- 14-HUGHES, F.P. ve NOPPE, L.D., (1985). Human Development Across the Life Span. West Pub. Com., USA.
- 15-HURLOCK, E.B., (1986). Developmental Psychology A Life-Span Approach. Fifth Edition. TATA McGraw Hill Pub., New Delhi.
- 16-HURLOCK, E.B., (1978). Child Development. Sixth Edition, McGraw Hill, Kogakusha Ltd., Tokyo.

- 17-UYSAL, Ş., (1970). Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları: 12, Yeni Desen Matbaası, Ankara.
- 18-SAN.İ., (1985). Sanat ve Eğitim. A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 151, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- 19-SAMURÇAY, N., (1976). "G.Meunier'nin Yaratıcılık Testine İlişkin Deneysel Bir Çalışma." Tecrübi Pedagoji ve Çocuk Psikolojisi Bülteni, 3: 23-40.
- 20-TORRANCE, E.P., (1962). Guiding Creative Talent. Englewood Cliffs, New Jersey.
- 21-OĞUZKAN, Ş., TEZCAN, E., TÜR,G. ve DEMİRAL, Ö., (1987). Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri ve Eğitici Oyuncaklar. II.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 22-JERSİLD, A.T., (1979). Çocuk Psikolojisi (Çev:Gülseren GÜNÇE). III.Baskı, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.
- 23-SAN,İ., (1979). Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık. II.Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tisa Matbaası, Ankara.
- 24-GREGORY, R.L., (1987). The Oxford Companion to Mind. Oxford University Press, New York.
- 25-BERGER,K.S.,(1988). The Developing Person Through The Life Span. Second Edition. Worth Pub.Inc., USA.

- 26-ZIMBARDO, P.G., (1979). Psychology and Life. Tenth Edition. Foresman and Company Glenview, Illinois, London.
- 27-MARKBERRY, M.L., (1963). Foundation of Creativity. Copyringht, Printed in the USA, New York.
- 28-MUNSINGER, H., (1975). Fundamentals of Child Development. Second Edition, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- 29-KOPTAGEL-İLAL, G., (1984). Tıpsal Psikoloji. II.Baskı. Beta Basım/Yayım Dağıtım, İstanbul.
- 30-BAŞARAN, İ.E., (1985). Psikoloji Ders Kitabı. Kadıoğlu Matbaası, Ankara.
- 31-NASH, J., (1970). Developmental Psychology: A Psychobiological Approach. Prentice-Hall Inc., New Jersey.
- 32-GÜNÇE, G., (1974). Çocukta Zihin Gelişimi. Piaget Kuramına Toplu Bakış. Baylan Matbaası, Ankara.
- 33-ÜLGEN, G. VE FİDAN, E., (1989). Çocuk Gelişimi. V.Baskı. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 34-YAKICI, A., (1986). Sanat Eğitiminde Soyut Resmin Yeri ve Önemi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzm. Tezi, Ankara.
- 35-ÖZTABAĞ, L., (1965). Genel Psikoloji. Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası, İstanbul.
- 36-SUNGUR, N., (1988). Yaratıcı Sorun Çözme Programının Etkinliği. E.Y.T. Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

- 37-JARIAL, G.S., (1983). "Creativity and Family Size." Dayalbagh Educational Institute Research J. of Education, 1(1): 13-17.
- 38-TORRANCE, E.P. ve MYERS, R.E., (1970) Creative Learning and Teaching. Dodd and Mead Company, New York.
- 39-SANDWITH, N.D., (1978) The Effect of Training for Creativity on The Divergent Thinking Abilities of Sample of Turkish Nineth Graders. Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Bilim Uzm. Tezi, İstanbul.
- 40-AMABILE, T.M., (1983). "The Social Psychology of Creativity: A Componential Conceptualization" J.of Personality and Social Psychology, 45(2):357-376.
- 41-WALLACH, M.A. ve KOGAN, N., (1972). Creativity an Intelligence in Children's Thinking. The Psychology of The Elementary School Child (Ed: Alfred R.BINTER ve Sherman H.FREY). Rand Mc Nally and Company, Chicago.
- 42-ÖMEROĞLU, E., (1986). Anaokuluna Giden Beş-Altı Yaşındaki Kız ve Erkek Çocukların Zeka ve Yaratıcılık Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzm.Tezi, Ankara.
- 43-DWORETZKY, J.P., (1981). Introduction to Child Development. West PUBLISHING Company, St.Paul.
- 44-WALLACH, M.A., (1970). Creativity. Carmichael's Manual of Child Psychology (Ed: Paul H.MUSSEN). III.Edition, John Wiley and Sons, New York.

- 45-ARIK, İ.A., (1990). Yaratıcılık. Kültür Bakanlığı 790, Kültür Eserleri Dizisi: 88, Metropol Matbaası, Ankara.
- 46-LIEBERT, R.M. ve NELSON, R.W., (1981). Developmental Psychology. Third Edition. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- 47-SAN, İ., (1980). "Yaratıcılık İik Düşünce Biçimi ve Çocuğun Yaratıcı Eğitimi." TRT Çocuk Yayınları Semineri. Yayın No:8, Seminer Dizisi:2, Ankara:45-55.
- 48-TELL, H., (1980). "Yaratıcılığın Geliştirilmesinde Sanat Eğitiminin Önemi." Eğitim ve Bilim, 5(27):29-32.
- 49-BİRSUN, M., (1984). "Okulöncesi Eğitimde Resim ve Yaratıcılık." YA-PA Okulöncesi Eğitimi Semineri I. Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
- 50-SAMUR, İ., (1983). Anaokulları ve ilkokullar için Eğitici Öğretici Oyunlar. Evrim Matbaacılık Ltd.Şti., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 51-OGUZKAN, Ş., (1986). Anaokullarında Yaratıcı Dramatizasyon Uygulamaları. Ya-Pa Yayınları, Yigit Ofset, Ankara.
- 52-GUILDFORD, J.P., (1968). Intelligence, Creativity and Their Educational Implications. First Edition, R.R.Knapp. San Diego, California.
- 53-SÜKAN, Z., (1980). Yaratıcı Uğraslar ve Uygulamalar. Okulöncesi Eğitimi El Kitabı. II.Baskı, Met/Er Matbaası, Redhouse Yayınevi, İstanbul.
- 54-LYTTON, H., (1971). Creativity and Education. Routledge and Kegan Paul Ltd., London.

- 55-OĞUZKAN, Ş., TEZCAN, E., TÜR, G., DEMİRAL, Ö., (1981). Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri ve Eğitimci Oyuncaklar. M.E.B. Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları. Etüd ve Program Dairesi Yayınları No: 10, Oğul Matbaacılık Sanayii, İstanbul.
- 56-SÜKAN, Z., (1983). Okulöncesi Etkinlikleri. Türkiye'de Okulöncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi. I.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 57-ÖZOĞLU, S.Ç., (1977). Kuder İlgi Alanları Tercihi Envanteri El Kitabı. (Mesleki Form CH). A.Ü. Eğitim Fakültesi Basımevi, Ankara.
- 58-CROW, L.D. ve CROW, A., (1956). Human Development and Learning. American Book Company, New York.
- 59-UGUREL-ŞEMİN, R., (1984). Gençlik Psikolojisi. II.Baskı. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2677, Acar Matbaacılık, İstanbul.
- 60-HERR, E.L. ve CRAMER, S.H., (1972). Vocational Guidance and Career Development in The School: Toward A Systems Approach. Houghton Mifflin Company.
- 61-SUPER, D.E. ve OVERSTREET, P.L., (1960). The Vocational Maturity of Ninth Grade Boys. Bureau of Publications, Columbia.
- 62-DARLEY, J.G. ve HAGENAH, T., (1959). Vocational Interest Measurement Theory and Practice. The University of Minnesota Press.

- 63-TAN, H., (1989). Psikolojik Danışma ve Rehberlik. M.E.G. ve S.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 163, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 64-KANTARCIOĞLU, S., (1987). Rehberlik El Kitabı. I.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 65-BİNBAŞIOĞLU, C., (1989). Rehberlik. VI.Baskı, Binbaşıoğlu Yayınevi, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- 66-BOGENÇ, A.A., (1990). Suclu Genclerin Mesleki Değer ve Mesleki İlgileri. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 67-BEKAR, N., (1989). Ortaokul Öğrencilerini Mesleğe Hazırlama Rehberi. Ergin Yayınlar Basımevi, Ankara.
- 68-KUZGUN, Y., (1982). Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:118, Ankara.
- 69-ÖNER, U., (1982). Benlik Kavramı ile Mesleki Benlik Kavramı Arasındaki Farkın Akademik Başarı ile İlişkisi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- 70-NORRIS, W., (1963). Occupational Information in The Elementary School. Science Research Associates, Inc., Chicago.
- 71-DUSEK, J.B., (1987). Adolescent Development and Behavior. Prentice-Hall International Editions. New Jersey.

- 72-ÖZÖGLU, S.Ç., (1977). Eğitimde Rehberlik I (Yaklaşım ve ilkeler). A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 67, Ankara.
- 73-HELWIG, L.D., (1975). "Differences in Creativity Among Homogenous Groups of Students Using The Torrance Test of Creative Thinking and The Welsh Figure Preference Test." Perceptual and Motor Skills, 41:491-494.
- 74-BAYARD-DE-VOLA, C.L. ve FIEBERT, M.S., (1977). "Creativity in The Preschool Child and Its Relationship to Parental Authoritarianism." Perceptual and Motor Skills 45:170.
- 75-MILGRAM, R.M., YITZHAK, V. ve MILGRAM, N.A., (1977). "Creative Activity and Sex-Role Identity in Elementary School Childrer." Perceptual and Motor Skills, 45:371-376.
- 76-AKINBOYE, J.D., (1982). "Correlates of Testing Time, Age and Sex In The Nigerians' Performance on The Torrance Test of Creativity." J.of Psychological Researches, 26(1): 1-5.
- 77-RAINA, T.N., (1982), "Sex Differences in Creativity in India: A Second Look". Indian Educational Review, 17(3): 122-128.
- 78-AGARWAL, S. ve KUMARI, S., (1982), "A Correlational Study of Risk-Taking and Creativity With Special Reference to Sex Differences." Indian Educational Review, 17 (3): 104-110.

- 79-RUNCO, M.A. ve BAHLEDA, M.D., (1987). "Birth-Order and Divergent Thinking." J.of Genetic Psychology, 148 (1): 119-120.
- 80-AKSU (YONTAR),A., (1985). The Effects of Method and Sex on Science Achievement, Logical Thinking Ability and Creative Thinking Ability of 5th Grade Students. O.D.T.Ü. Eğitim Fakültesi. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 81-KAUR, M., (1986). "Relationship of Creativity With Demographic Faktors Such as Occupation of Father, Birth-Order and Family-Type. Indian Psychological Review, 31:41-46.
- 82-SMITH, G.J., ve CARLSSON, I., (1983). "Creativity in Early and Middle School Years." International Journal of Behavioral Development, 6(2):167-195
- 83-SMITH, G.J. ve CARLSSON, I., (1985). "Creativity in Middle and Late School Years." International J. of Behavioral Development, 8 (3): 329-343.
- 84-GOYAL, R.P., (1984). "Sex Differences in The Personality Patterns of High and Low Creative Student Teachers." J. of Psychological Researches, 28 (1): 8-13.
- 85-RAMPAUL, W.E., SINGH, M. ve DIDYK, J., (1984). "The Relationship Between Academic Achievement Self-

Concept, Creativity and Teacher Expectations Among Native Children in A Northern Manitoba School." Alberta J. of Educational Research, 30 (3):213-225.

86-TAMAS, Z., (1984). "Social Status, Intelligence and Creativity at Nursey School Age." Developmental Psychology Abstract, 71 (20035): 2120.

87-KOVAC, T., (1985). "Relationships Between Creativity and Intelligence at Preschool Age". Developmental Psychology Abstract, 72 (9114): 1007.

88-SARIANO DE ALENCAR, E.M., (1986). "Psycho-Social Characteristics of High and Low Creativity Brazilian Children." Educational Psychology Abstract, 73 (20758): 22-37.

89-SMITH, D.E. ve MORAN, J.D., (1990). "Socioemotional Functioning of Creative Preschoolers." Perceptual and Motor Skills, 71: 267-273.

90-AMABILE, T.M. ve GITOMER, J., (1984). "Children's Artistic Creativity: Effect of Choice in Task Materials." Personality and Social Psychology Bulletin, 10 (2): 209-215.

91-YILMAZ, S., (1990). Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Yaratıcılık Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlamamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.

- 92-BERRETTA, S. ve PRIVETTE, G., (1990). "Influence of Play on Creative Thinking." Perceptual and Motor Skills, 71: 659-666.
- 93-ÖMEROĞLU, E., (1990). Anaokuluna Giden Bes-Altı Yaşındaki Çocukların Sözel Yaratıcılıklarının Gelişimine Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- 94-LOOFT, W.R., (1971). "Sex Differences in The Expression of Vocational Aspirations By Elementary School Children." Developmental Psychology, 5(2):366.
- 95-ULUSOY, M., (1980). Ortaokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerinde Mesleğe Yönelme. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 96-TOPALAN, H., (1982). Sosyo-Ekonomik Düzey: 10-11 Yaş Çocuklarının Geleceğe İlişkin Düşledikleri Meslekler. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 97-SINHA, J.C., (1983). "Role of The Family as A Unit and Vocational Interest of Intermediate Students". Dayalbagh Educational Institute Research J.of Education, 1(1):44-47.
- 98-AKAY, B., (1983). Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.

- 99-SAVAŞ.E., (1984). Sağlık Meslek Lisesi ve İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Mesleki Doyum Kaynakları (Mesleki Değerleri). A.Ü. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 100-ULUSOY, A., (1988). Mesleki ve Teknik Orta Öğretimde Öğrencilerin Meslek Alanına İlişkin Davranışlara Ulaşma Becerilerinin Tesbiti ve Değerlendirilmesi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- 101-AKBALIK, G., (1991). Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 102-GÜNEY,Z., (1982). Bir Grup Rehberliği Programının Öğrencilerin Meslek Tercihleri ile Meslek alanlarına Bağlı Değerleri Arasındaki İlişkiye Etkisi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 103-UZ,F., (1984). Hemsire Öğrencilerin Benlik Kavramları ile Meslek Kavramları Arasındaki İlişki. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- 104-İZCİ, A., (1986). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik ve İdeal Benlik Kavramlarının Tercih Edilen ve Seçilen Meslek Kavramları ile Bağdaşım Düzeyleri. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.

- 105-TANPRAPHAT, A., (1976). "A Study of The Relationship Between Creativity, Academic Achievement, Scholastik Aptitude, Sex and Vocational Interests of Tenth Grade Thai Students." Dissertation Abstracts International, 37(1-A): 119-120.
- 106-WAGNER, C.A., (1978). "Creative Thinking and Interests of Eleven and Twelve Year Olds." Perceptual and Motor Skills, 46:557-558.
- 107-TROLLINGER, L.M., (1983). "Interests, Activities and Hobbies of High and Low Creative Women Musicians During Childhood, Adolescent and College Years." Gifted Child Quarterly, 27 (2):94-97.
- 108-TORRANCE, E.P., (1972). Torrance Test of Creative Thinking Directions Manual and Scoring Guide Figural Test Booklet A. Personnel Press. Massachusetts.
- 109-SCKICKEDANZ, J.A., SCKICKENDANZ, D.T. ve FORSYTH, P.D., (1982). Toward Understanding Children. Little Brown and Company, U.S.A.
- 110-TORRANCE, E.P., (1988). "The Nature of Creativity as Manifest in Its Testing." The Nature of Creativity (Ed: R.J. STERNBERG). Cambridge University Press. New York: 45-75.
- 111-JABEN, T.H., (1986). "Impact of Instruction on Behavior. Disordered and Learning Disabled Students' Creative Behavior." Psychology in The Schools, 23(4): 401-405.

- 112-CAMPOS, A. ve PEREZ, M.J., (1989). "High and Low Imagers and Their Scores on Creativity." Perceptual and Motor Skills, 68: 403-406.
- 113-TORRANCE, E.P., (1966). Torrance Test of Creative Thinking Norms Technical Manual. Research Edition, Personnel Press Inc., New Jersey.
- 114-HEAUSLER, N.L. ve THOMPSON, B., (1988). "Structure of Torrance Test of Creative Thinking." Educational and Psychological Measurement. 48 (2):463-468.
- 115-ZYTOWSKI, D.G., (1976). "Predictive Validity of The Kuder Occupational Interest Survey: A 12-to 19 Year Follow-up." J.of Counseling Psychology, 23 (3):221-233.
- 116-DÜZGÜNEŞ, O., KESİCİ, T. ve GÜRBÜZ, F., (1983). İstatistik Metodları I. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 861, Ders Kitabı: 229, Ankara.
- 117-SARAÇBAŞI, O., KARAAĞAOĞLU, E. ve SAKA, O., (1986). Basic Programlama ve İstatistiksel Yöntemler. Ünal Ofset, Ankara.
- 118-GÖKÇE, B., (1984). Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları. M.E. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 270, Tanıtıcı Yayınlar Dizisi: 19, Ankara.
- 119-DHILLON, P.K. ve MEHRA, D., (1987). "The Influence of Social Class and Sex on Primary School Children's Creative Thinking." Asian Journal of Psychology and Education, 19 (2-3): 1-10.

- 120-LICHTENWALNER, J.S. ve MAXWELL, J.W., (1969). "The Relationship of Birth Order and Socioeconomic Status to The Creativity of Preschool Children". Child Development, 40: 1241-1247.
- 121-THOMAS, N.G. ve BERK, L.E., (1981). "Effect of School Environments on The Development of Young Children's Creativity." Child Development, 52:1153-1162.
- 122-DIALESSI, F. ve ZIMMERMAN, B.J., (1973). "Modelling Influences on Children's Creative Behaviour." Journal of Educational Psychology, 65(1): 27-134.
- 123-ABRA, J. ve VALENTINE-FRENCH, S., (1991). "Gender Differences in Creative Achievement: A Survey of Explanations." Genetic, Social and General Psychology Monographs, 117 (3): 235-243.
- 124-JARIAL, G.S., (1982). "Are Firstborn Children More Creative?." Psychological Reports, 51:316.
- 125-TÜRKER, A.V., (1977). Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımından Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Bellibaslı Eğitim ve Rehberlik Sorunları. Hacettepe Üniversitesi Yayınları C-19, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- 126-ESPOSITO, R.P., (1975). "The Relationship Between The Motive to Avoid Success and Vocational Choise by Race and Sex." Dissertation Abstracts International, 30 (3-A): 119.

E K L E R

EK I

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

TARİH

1. Adınız-Soyadınız :
2. Doğum Tarihiniz :
3. Cinsiyetiniz
1.Kız 2.Erkek
4. Kac kardesiniz var?
1.Tek Çocuk 2.İki-Üç Kardes 3.Dört ve üstü kardes
5. Siz Kaçınıcı Cocuksunuz?
1.İlk Çocuk (en büyük) 2.Ortanca ya da ortancalardan biri
3.Son Çocuk (en küçük)
6. Annenizin eğitim durumu
1. Okur-yazar değil
2. Okur-yazar ilkokul mezunu
3. Ortaokul mezunu
4. Lise mezunu
5. Yüksekokul mezunu
7. Babanızın eğitim durumu
1. Okur-yazar değil
2. Okur-yazar ilkokul mezunu
3. Ortaokul mezunu
4. Lise mezunu
5. Yüksekokul mezunu
8. Anneniz çalışıyor mu?
1.Evet 2.Hayır
9. Babanızın mesleği
1.İssiz 2.İşçi 3.Memur 4.Serbest
5.Diğer (Doktor, Mühendis, İşletmeci v.s.)